

**TURUN
YLIOPISTO**

Akateemisen työn tekijät muutosten tuulissa – yliopistouudistuksen vaikutukset opetus- ja tutkimustyöhön henkilöstön kokemana

Yleinen kasvatustiede
pro gradu -tutkielma

Laatija:
Christa Tiainen

18.6.2025
Turku

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Yleinen kasvatustiede

Tekijä(t): Christa Tiainen

Otsikko: Akateemisen työn tekijät muutosten tuulissa – yliopistouudistuksen vaikutukset opetus- ja tutkimustyöhön henkilöstön kokemana

Ohjaaja(t): Professori Heikki Silvennoinen

Sivumäärä: 70 sivua (lähteet ja liitteet mukaan laskettuna 82 sivua)

Päivämäärä: 18.5.2026

Tämän pro gradu - tutkielman tarkoituksena oli selvittää akateemisen työn tekijöiden kokemuksia yliopistouudistuksesta. Tässä tutkimuksessa akateemisen työn tekijöillä tarkoitetaan tutkijoita, tutkija-opettajia sekä muita opetus- ja tutkimustyötä tekeviä, jotka työskentelevät yliopistossa. Tutkimuksessa haluttiin tarkastella, millaisia muutoksia akateemisen työn tekijät ovat havainneet uudistuksen myötä, miten niihin on suhtauduttu ja millä tavoin niiden kanssa on tultu toimeen. Keskeisinä teoreettisina viitekehyksinä toimivat vuoden 2010 yliopistolaki, managerialismi, new public management sekä yliopistoinstituution historian tarkastelu sen muutosten näkökulmasta.

Tutkimuksen aineisto on kerätty Keijo Räsänen (2019) toimittamasta esseekokoelmasta ”Tutkija toimii toisin – esseitä akateemisesta työstä ja sen vaihtoehtoista”. Tutkimus on toteutettu laadullisena tutkimuksena ja tutkimuksen aineisto on analysoitu temaattisen analyysin keinoin.

Tulosten mukaan erityisesti johtoon ja hallintoon tehdyt muutokset ovat vaikuttaneet akateemiseen työhön yliopistoissa negatiivisesti. Työn sisällöt ovat muuttuneet epäedulliseksi koetulla tavalla ja työn omistajuuden on koettu siirtyneen pois päin itsestä. Taloudellisten tekijöiden merkitys on korostunut sekä opetus- että tutkimustyössä samoin kuin resurssien epätasainen jakautuminen.

Tulosten perusteella uudistusten vaikutuksia on syytä tutkia jatkossakin, vaikkakin vuoden 2010 lakimuutoksesta on kulunut jo huomattava aika. Samalla on kuitenkin syytä huomioida, missä määrin tutkimusta pyritään tekemään objektiivisesti ja missä määrin ilmiötä saatetaan tarkastella erilaisten ennako-oletusten kautta.

Avainsanat: yliopistouudistus, yliopistomuutos, uusi yliopistolaki, managerialismi, new public management

Sisällysluettelo

1.	Johdanto	4
2.	Yliopistoinstituution historia pähkinänkuoressa 2000-luvulle	7
2.1.	Platonin akatemiasta sivistysyliopistoksi	7
2.2.	Huipulla tuulee: eliittiyliopiston murtuminen ja kolme suurta mullistusta	10
2.2.1.	Korkeakoulutuksen laajeneminen 1960- ja 1970- luvuilla: syitä ja seurauksia	11
2.2.2.	Korkeakoulutuksen rakenteellinen uudistaminen: 1970- luku	13
2.2.3.	Korkeakoulujen tuloksellisuuden säätely: 1980- ja 1990-luku	14
2.2.4.	Kansainvälisyys ja tulossopimukset	17
2.3.	Liittyminen Euroopan unioniin	18
3.	Uusi vuosituhat = uudenlainen yliopisto?	21
3.1.	Kohti uutta yliopistolakia	21
3.2.	Uusi yliopistolaki 2009	23
3.3.	Laki astuu voimaan	26
4.	Tutkimuksen keskeiset käsitteet	29
4.1.	New public management & managerialismi	30
4.2.	Akateeminen työ	31
5.	Yliopistouudistuksen vaikutukset akateemiseen työhön tutkimusten valossa Suomessa ja ulkomailla	34
6.	Aineisto, aineiston analyysi sekä tutkimuskysymykset	45
6.1.	Aineiston analyysi	46
6.2.	Temaattinen analyysi	47
7.	Tutkimustulokset	52
7.1.	Lakimuutoksen vaikutukset akateemiseen työhön konkreettisesti	52
	<i>Muutokset työolosuhteissa</i>	52
	<i>Muutokset työn sisällöissä</i>	54
	<i>Hallinnan ja johtamisen muutokset</i>	54
7.2.	Lakimuutoksen vaikutukset omaan toimijuuteen työyhteisössä	55
	<i>Muutokset vaikutusmahdollisuuksissa</i>	55
	<i>Muutosten vaikutus hyvinvointiin ja keinot selvittää muutoksista</i>	56
7.3.	Yliopistouudistuksen vaikutukset arvoihin ja ihanteisiin	57
	<i>Ulkoa päin tuleva ohjaus muuttavana voimana</i>	57
	<i>Akateemisen työn tarkoituksen ja arvojen kyseenalaistaminen</i>	59
8.	Johtopäätökset	61
8.1.	Pohdintaa johtopäätöksistä	66
8.2.	Mahdollisia jatkotutkimusaiheita	67
8.3.	Tutkimuksen luotettavuus	68
	Lähteet	71

1. Johdanto

Yliopisto on yksi vanhimpia olemassa olevia instituutioita. Se on kokenut olemassaolonsa aikana monenlaisia mullistuksia. Yliopistoinstituutio on kasvanut muutamien filosofien alkuun panemasta ”ajatushautomosta” (Aristofanes käytti pilkallisesti tämän kaltaista nimitystä Sokrateen fiktiivisestä koulusta teoksessaan ”Pilvet”) merkittäväksi yhteiskunnalliseksi instituutioksi. Sillä on ollut merkittävä korvaamaton rooli länsimaisen kulttuuriin ja kehityksen historiassa. Yliopisto instituutiona ei ole ollut koskaan staattinen, vaan sen historiaan on mahtunut monenlaisia muutoksia. Tämän tutkimuksen ytimessä oleva yliopistouudistus on ehkä merkittävin muutos viimeisen vuosisadan aikana.

Aihetta on vuosien saatossa tutkittu useasti ja aikaisempien tutkimusten perusteella tiedetään, että muutoksiin on suhtauduttu pääosin kriittisesti (esim. Rinne, R., Jauhiainen, A., Simola, H., Lehto, R., Jauhiainen, A., Laiho, A. 2012, Opetusministeriö 2016, Tapanila 2021). Siinä mielessä tämä tutkimus ei tarjoa niinkään uusia tuloksia, vaan vahvistaa jo tiedettyä. Tämän tutkimuksen relevanttius on kuitenkin perusteltavissa sillä, että aineisto on jokseenkin erilainen kuin tutkimuksissa yleensä. Aineisto perustuu tutkittavien vapaaehtoiisiin kirjoitelmiin, joissa aihetta (yliopistouudistus) ei olisi tarvinnut käsitellä millään tavalla ja kuitenkin tutkittavat ovat kirjoituksissaan ottaneet kantaa kyseiseen aiheeseen. Tällainen lähestymiskulma tarjoaa mahdollisuuden tutkia, mitä akateemisen työn tekijät haluavat nostaa esille silloin, kun sana on vapaa. Erityisen arvokasta tämän tutkimuksen antama tieto on siinä mielessä, että se on mahdollisesti viimeisimpiä aineistoja, jotka on kirjoitettu ennen vuoden 2020 Covid19- pandemiaa ja sen mukanaan tuomia muutoksia yliopiston arkeen.

Yliopistouudistus käsitteenä ei ole yksiselitteinen, mutta yhtenä sen merkittävänä osana voidaan pitää vuoden 2010 yliopistolain muutosta, joka vauhditti jo 2000-luvun alusta (ja osittain jo 1970-luvulta) asti tapahtuneita muutoksia yliopistomaailmassa. Yliopistouudistus ei siis tapahtunut kertasysäyksenä. Muutoksen keskiössä ovat olleet käsitteet kuten uudet julkijohtamisopit New Public Management ja managerialismi sekä uusliberalismi ja uusliberalistinen koulutuspolitiikka.

Tutkimuksen tarkoituksena on ollut tarkastella, millaisia muutoksia akateemisen työn tekijät ovat havainneet muutoksen myötä, miten niihin on suhtauduttu ja millä tavoin niiden kanssa on tultu toimeen. Akateemisen työn tekijöillä viitataan tämän tutkimuksen kontekstissa

yliopistoissa työskenteleviin tutkijoihin, tutkija-opettajiin, professoreihin sekä tohtori-koulutettaviin ja muihin, jotka työskentelevät yliopistossa opetuksen tai tutkimuksen saralla. Tutkimuksesta on rajattu ulos hallinnollisen työn tekijät, vaikka he ovat myös osa akateemista maailmaa ja yliopiston arkea. Tutkimuskysymyksinä ovat toimineet kolme kysymystä:

1. Mihin yliopistouudistuksesta seuranneisiin muutoksiin akateemisen työn tekijät kiinnittävät huomiota?
2. Miten akateemisen työn tekijät kokivat yliopiston arvojen mahdollisesti muuttuneen yliopistouudistuksen seurauksena?
3. Miten akateemisen työn tekijät suhtautuivat työssään tapahtuneisiin muutoksiin ja millaisia keinoja he olivat löytäneet muutoksien kanssa selviämiseen?

Tutkimuksen aineistona on toiminut Keijo Räsänen (2019) toimittama teos ”Tutkija toimii toisin – Esseitä akateemisesta työstä ja sen vaihtoehtoista”. Teoksesta on valikoitu esseitä, joista on poimittu ne kohdat, joiden voidaan nähdä viittavan kantaa ottavasti yliopistouudistukseen. Aineisto on analysoitu temaattisen analyysin keinoin. Analyysin perusteella on luotu teemat, joiden avulla tutkimuskysymyksiin on vastattu. Tutkimus on toteutettu laadullisena tutkimuksena.

Tutkimus etenee tarkastelemalla ensin yliopistoinstituution historiaa aina sen alkumetreiltä vuoden 2010 yliopistolain voimaantulemiseen asti. Historiaa käsittelevän osuuden tarkoitus on osoittaa, millaisia muutoksia yliopistoinstituutio on vuosituhansien varrella kokenut ja mistä on lähdetty liikkeelle. Tämän tiedostaminen auttaa hahmottamaan sen kontekstin, jossa tutkimuksen keskeistä muutosta (yliopistouudistus) käsitellään ja mikä on alun alkaen johtanut siihen, että muutos on tapahtunut. Sen jälkeen käsitellään tutkimuksen aineisto, miten se on kerätty ja millaisia metodologisia keinoja aineiston analyysissä on käytetty. Lopuksi käsitellään tutkimustulokset ja johtopäätökset. Johtopäätöksiin on sisällytetty myös mahdollisten jatkotutkimusten tarve sekä laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointi erityisesti tämän tutkimuksen osalta.

Tutkimusta aloittaessa tutkimuksen oli tarkoitus keskittyä ainoastaan vuoden 2010 lakimuutokseen ja sen kautta tulleisiin muutoksiin. Tutkimuksen aineiston analyysi- ja keräys onkin tehty tästä narratiivista käsin. Tutkimuksen edetessä ja teoreettisen viitekehyksen laajentuessa ymmärrys lakimuutoksen nivoutumisesta laajempaan kokonaisuuteen eli

yliopistouudistukseen selkeni. Tutkimuksen kannalta onkin merkittävää todeta, että vaikka tutkimus keskittyy yliopistouudistukseen kokonaisuutena, niin sanottu uusi yliopistolaki (eli vuoden 2010 laki) näyttäytyy keskeisenä tekijänä puhuttaessa yliopistouudistuksesta.

Tutkimuksen aineistoa olisi ollut mahdoton kerätä ilman, että käsitteille lakiuudistus tai uusi yliopistolaki olisi annettu niin merkittävää painoarvoa aineistoa kerätessä. Vaikka yliopistouudistus ja uusi yliopistolaki eivät ole synonyymejä, niistä saatetaan puhua ikään kuin ne tarkoittaisivat samaa asiaa. Osaltaan tämä pitääkin paikkansa, sillä laki on ollut selkein ja laajin toimeenpaneva voima yliopistouudistuksessa Suomessa. Tutkimuksessa on kuitenkin pyritty huomioimaan aiheen laajuus kokonaisuutena.

2. Yliopistoinstituution historia pähkinänkuoressa 2000-luvulle

Jos ei tunne historiaa, ei ymmärrä nykypäivää.

Tämän tutkielman kontekstia voi olla vaikea hahmottaa, jos ei tiedä, mistä on tultu ja mihin on päädytty. Vuoden 2009 säädetyn lain muutosten seurausten ja niihin suhtautumisen ymmärtäminen on helpompaa, kun ymmärtää, mikä kaikki muuttui ja miten. Vaikka laki yksinään ei aiheuttanut kaikkia muutoksia, vaan osa muutoksista oli tapahtunut jo aikaisemmin, on vuoden 2009 lakimuutos kuitenkin merkittävä vauhdittaja muutosten toimeenpanemisessa.

Yliopisto instituutiona on rakentunut vähitellen ympäröivän maailman ja kulttuurien mukana. Se on selviytynyt vuosisatojen aikana lukuisista sodista, luonnonkatastrofeista ja taloudellisista murroksista. Se edustaa myös Suomessa vanhimpia yhteiskunnallisia instituutioita. Yliopistoinstituution historia on pitkä ja monivaiheinen ja tässä luvussa siitä käsitellään tiivistetysti tärkeimmät vaiheet suhteessa tämän tutkimuksen kontekstiin. Punaisena lankana on kuitenkin pyritty pitämään sellaiset muutokset, jotka kerran tultuaan ovat tulleet jäädäkseen ja ovat nähtävissä myös nykyisessä yliopistoinstituutiossa jossain muodossa.

2.1. Platonin akatemiasta sivistysyliopistoksi

Yliopistoinstituution synnystä tai alkuperästä ei olla aina samaa mieltä. Yleisesti kuitenkin ajatellaan, että nykyisen yliopiston alkumuoto on nähtävissä jo Antiikin ajan Platonin Akatemiassa (n. 385 eKr.–529 jKr.) sekä Aristoteleen Lykeionissa (n.355 eKr.–86 jKr.). Platonin akatemia keskittyi enemmän opettamiseen kuin taas Aristoteleen Lykeion tutkimukseen (Pedersen 1998,13). Varsinaisen yliopistoinstituution nähdään kuitenkin syntyneen vasta keskiajalla noin vuosien 1000–1100 jKr. taitteessa. Ensimmäisiä yliopistoja ei niinkään perustettu, vaan ne ikään kuin muodostuivat sellaisiksi (Välimaa 2015). Tiedetään kuitenkin, että vuosien 1100–1200 jKr. taitoksessa maisterit eri aloilta liittyivät yhteen perustaen korporaation. Tästä käytettiin nimitystä *studium generale* eli yliopisto. Sekä opettajat että heidän oppilaansa kuuluivat tähän yhteisöön. *Studium generale* nimitystä ei kuitenkaan käytetty, ellei yhteisö täyttänyt seuraavia kolmea kriteeriä: Yhteisön tuli olla kansainvälinen eli opiskelijoita tuli olla kaikkialta Euroopasta, opetusta piti tarjota opetusta kaikissa ylemmissä oppiaineissa, joita olivat teologia, lääketiede & oikeustiede sekä opettajia tuli olla enemmän kuin yksi. Tällaisen tiedeyhteisön aseman vahvisti paavi tai ruhtinas privilegiolla. (Mäkinen 2003, 47.)

Alun alkaen yliopisto oli pappien, oikeusoppineiden sekä myöhemmin vielä lääkäreiden kouluttamislaitos. Se perustui pitkälti teologian ja filosofian tuntemukseen ja toimi useimmiten luostareissa sekä myös erilaisissa akatemioissa. (Nevala, Häyrynen & Korpela 2023.) Keskiaikaisessa yliopistossa oli seitsemän vapaata taidetta, jotka koostuivat trivium ja quadrivium- oppiainekokonaisuuksista. Triviumiin sisältyi kieliooppi, retoriikka ja logiikka, kun taas quadriviumiin sisältyi geometria, musiikki, tähtitiede ja aritmetiikka. (Bugliarello 2003.) Yliopistossa opiskelijat tarkastelivat ristiriitoja ja keskenään vastakkaisia väittämiä käytännön elämän konflikteissa väittelemällä ja sen jälkeen ratkaisemalla ne loogisessa synteessissä. Tätä opetusmenetelmää kutsuttiin dialektiikaksi ja se vastasi pitkälti Aristoteleen ihannetta, *vita contemplativa*. (Ruegg 2010, 10.) Melko pian skolastiikka valtasi yliopistot tehden skolastiikasta johtavan aatteen. Keskiaikaisten yliopistojen opetus perustui pitkälti skolastiselle pohjalle, eli opetuksessa keskeistä roolia näyttelivät sentenssi-teokset, joissa oli eri filosofien ajattelemia ja väittämiä, jotka pyrittiin syntetisoimaan. (Mäkinen 2003, 20.) Keskiaikaista yliopistoa kontrolloi voimakkaasti katolinen kirkko, joskin se oli luovuttanut yliopistolle melko laajan autonomisen aseman. Yliopistoihin syntyi keskiajalla viisi tärkeää peruspilaria, jotka ohjasivat yliopistojen kehitystä ja jotka voidaan nähdä merkittävinä pilareina myös tänä päivänä. Näitä ovat Välimaan (2012) mukaan:

1. Vakaumus ihmisen arvokkuudesta.
2. Vakaumus järjestyneestä universumista.
3. Vakaumus ihmisen mahdollisuudesta hallita ympäristöään.
4. Kriittisen ajattelun ja analyyttisen asenteen hyväksyminen.
5. Tieteen julkisuuden ja keskustelun sekä tiedon julkisen luonteen painottaminen.

Tieteellinen vallankumous 1500–1700 jKr. aiheutti muutoksia myös yliopistoissa sekä siinä, millaisena yliopiston tarkoitus nähtiin. Tieteellinen vallankumous aiheutti kritiikkiä skolastiikkaa ja sen tietokäsitystä sekä maailmankuvaa kohtaan. Yliopisto ja kirkko erotettiin toisistaan. Valistuksen hengen mukaan koulutuksen piti vastata enemmän käytännön haasteisiin ja näin ollen välittää tätä käytännön tietoa eteenpäin. (Ruegg 2010, 10.) Tästä syystä esimerkiksi Ranskassa päädyttiin sulkemaan yliopistot ja perustamaan niiden tilalle korkeakouluja, joissa opetettiin käytännönläheisesti ja jotka erikoistuivat esimerkiksi teknillisiin, sotilaallisiin, lääketieteellisiin, kaupallisiin, eläinlääketieteellisiin ja maataloustieteellisiin ammatteihin (Tirronen & Kivistö 2009).

Samaan aikaan Berliiniin oli tarkoitus perustaa ”General Educational Institute”, mutta sen sijaan sinne perustettiin yliopisto vuonna 1810. Perustamisen takana seisojaksi seisoivat miehet nimeltä Wilhelm von Humboldt. Tästä miehestä myös termi ”humboldtilainen yliopisto” on saanut alkunsa. Humboldt vakuutti kuninkaan siitä, että hänen (eli kuninkaan) tulisi vastustaa tätä niin kutsuttua Ranskan mallia ja perustaa sen sijaan uusi, modernille ideaalille pohjautuva yliopisto. (Ruegg 2010, 10–11.) Tämä uusi ideaali tarkoitti vastarintaa sille, että yliopistosta oli tullut laitos, joka palvelee lähinnä käytännön tarpeita. Opetuksen tuli lähteä tutkimuksesta, joka taas sai syntyä luovuuden ja tieteellisen vapauden pelikentillä. (Koskiahho 2023.)

Tähän ”humboldtilaiseen ihanteeseen” kuului tieteen yhtenäisyys, vapaus ja puhtaus, tutkimuksen ja opetuksen ykseys, yksilön voimien kokonaisvaltainen kehittäminen, vapaus ja vuorovaikutus sekä autonomiset oppineiden yhteisöt. Yliopiston tuli olla instituutio, jossa aidot ja kykenevät ihmiset yhdessä sivistyvät yhteistyön ja vuorovaikutuksen kautta. Yliopiston toiminnan keskiössä tulisi olla tieteen harjoittaminen. Yliopiston vallitsevina periaatteina toimivat ykseys ja vapaus sekä yliopistoyhteisön jäsenien vuorovaikutus, jossa opettajat kuin myös opiskelijat ovat tiedettä varten. Humboldt ajatteli, että antiikin filosofian ja kirjallisuuden opiskelu oli yleissivistyksen tärkein perusta. Yleisen sivistyksen saavuttamisen keinona hän piti filosofisen tiedekunnan nostamista ohi perinteisten lääketieteellisen, oikeustieteellisen sekä teologisen tiedekunnan. (Miettinen 2018, 6–7.)

Humboldtilaiseen aatteeseen nojautuvaa yliopistomallia on kutsuttu myös sivistysyliopistoksi. Tässä sivistysyliopistoideologiassa ajatellaan, että tieteellisyys ja moraalisuus kuuluvat yhteen. Yliopiston tehtävänä on olla sivistyslaitos, jonka keskeinen tehtävä on mikäpä muukaan kuin sivistyksen saavuttaminen. Ydin on siinä, että tieteellisen opiskelun kautta tapahtuu yksilöllistä kasvua sekä valaistumista, joka johtaa sivistyneeseen ja moraaliseen ihmiseen. Tällainen sivistynyt ihminen on henkisesti ja moraalisesti suvereeni persoonallisuus. (Lampinen 2006.)

Tirrosen ja Kivistön (2009) mukaan humboldtilaista yliopistoa voidaan kutsua myös akateemistraditionalistiksi yliopistoksi. Lisäksi akateemistraditionalistiseen suuntaukseen kuuluu myös brittiläinen yliopisto eli niin kutsuttu *liberal education*. He kutsuvat näitä myös ”eliittiyliopistoiksi”. Erona näiden kahden välillä voidaan pitää sitä, että humboldtilaisessa mallissa yliopistot ovat tutkimuksen instituutioita kuin taas *liberal education*-mallissa oppimisen instituutioita. Yhteistä näille molemmille malleille on muun muassa se, että valtiolla ei ole merkittävää roolia niiden rahoituksessa. Molemmat kyllä vastaavat

yhteiskunnan ”avainhenkilöiden koulutuksesta”, mutta yliopiston rooli yhteiskunnassa ei ole mitenkään merkittävä. Yliopistot nähdään pitkälti luokkainstituutioina, joiden olemassaolo ei uhkaa valtiota eikä valtio niitä. Ovet avautuvat lähinnä ylempiin luokkayhteiskuntiin kuuluville ja yliopistolla on laaja autonomia sekä akateeminen itsehallinto. Tällaiseen humboldtilaiseen, akateemistraditionalistiseen sivistysyliopiston ihanteeseen myös suomalainen yliopisto pitkälti nojasi 1970-lukuun asti. (Lahtinen 2022.)

2.2. Huipulla tuulee: eliittiyliopiston murtuminen ja kolme suurta mullistusta

Kuten jo todettu, yliopistoinstituutio on vuosisatojen aikana kokenut monenlaisia muutoksia, eikä uudelle vuosisadalle astuminen tuonut mitään uutta auringon alle. Uuden vuosisadan ensimmäiset vuosikymmenet sisälsivät I ja II- maailmansodan, joka väistämättä vaikutti länsimaiseen maailmaan peruuttamattomasti. Suomen historiassa merkittävä tapahtuma oli myös itsenäistyminen.

Sotien loppuessa koko yhteiskunta joutui suurten mullistuksen eteen, kun maata piti alkaa rakentaa uudestaan. Koulutus nostettiin tärkeään rooliin hyvinvointivaltion rakentamisessa. Se nähtiin tärkeänä sekä taloudellisen kasvun kannalta, mutta myös tasa-arvon kannalta. Sitä ei saisi rajoittaa sukupuolen, yhteiskuntaluokan tai maantieteellisen sijainnin perusteella, vaan se tulisi mahdollistaa kaikille. (Jalava 2012, 50.)

Myös yliopistot olivat uuden edessä. Suomeen oli syntynyt uusia korkeakouluja, joista Helsingin yliopisto oli edelleen suurin. Yliopistoista tuli opetusministeriön alaisia ja yliopistojen opiskelijamäärät kasvoivat kasvamistaan. Kasvu oli ennakoimatonta osittain sen takia, että sodista palaneet miehet palasivat koulun penkeille. Toinen syy oppilasmäärän kasvulle oli yleisen oppivelvollisuuden laajentuminen, joka johti myös ylioppilaiden määrän lisääntymiseen. (Kivinen, Rinne & Ketonen 1993, 18–19.) Aineelliset vahingot olivat nekin merkittäviä, sillä moni rakennus oli kärsinyt pommituksissa. Ideologisilta haasteiltakaan ei välttytty, sillä esimerkiksi Helsingin yliopiston rehtorilla oli läheiset suhteet ”kolmanteen valtakuntaan”. (Jalava 2012, 54.) Yliopistot nauttivat kuitenkin vielä autonomiasta ja Helsingin yliopisto taas lähes tulkoon yksinvaltiudesta. Suomen tiede- ja korkeakoulupolitiinen keskus oli Helsingin yliopiston konsistori ja päätökset tekivät professorit. Muut yliopistot noudattivat Helsingin yliopiston tutkintovaatimuksia, eikä mitään päätöksiä tohdittu tehdä ohi Helsingin yliopiston ”mielipiteen”. (Heiskala 2011, 93; Välimaa, 2011, 26.)

Pikkuhiljaa sotien jälkeisinä vuosina paine tehdä muutoksia kasvoi kasvamistaan. Lampinen (2003) erottelee karkeasti kolme korkeakoulupolitiikan jaksoa ennen 2000- lukua, jotka ovat vaikuttaneet merkittävästi yliopistoihin. Uusimman yliopistolain (2010) juuret ovat nähtävissä näissä jaksoissa. On hyvä huomioda, että jaksot ovat osittain päällekkäisiä, mutta nämä jaksot ja niiden ajankohdat on pyritty perustelemaan hallitsevan kiintopisteen perusteella.

Näitä jaksoja ovat:

1. Korkeakoulutuksen laajeneminen: 1960- ja 1970-luku
2. Korkeakoulutuksen rakenteellinen uudistaminen: 1970- luku
3. Korkeakoulujen tuloksellisuuden säätely: 1980- ja 1990-luku

2.2.1. Korkeakoulutuksen laajeneminen 1960- ja 1970- luvuilla: syitä ja seurauksia

Paine korkeakoulutuksen laajentumiseen oli sotien jälkeisinä vuosina voimakas. Syrjäiset maaseutualueet tuli saada taloudellisen kehityksen piiriin ja erityisesti Pohjois-Suomen kehitykseen tulisi puuttua nopeasti. Jo edellä mainittu opiskelijamäärien räjähdysmäinen kasvu ja yhteiskuntatieteellisen laitoksen perustaminen Helsingin yliopistoon eivät ainakaan jarruttaneet laajentamisen tarvetta. (Jalava 2012,56.) Ongelmaksi muodostui myös yksityisten yliopistojen taloudelliset haasteet. Näistä haasteista vastaamaan perustettiin vuonna 1956 niin kutsuttu Mybergin komitea, joka edusti akateemistraditionalistista koulukuntaa. Mybergin komitea korosti korkeakoulujen autonomiaa, itsesäätelyä sekä professorivaltaa. Se oli uudistuksissaan maltillinen, eikä suhtautunut korkeakoululaitoksen laajentumiseen Helsingin ja Turun ulkopuolelle kovinkaan innokkaasti, vaikka se suostui lopulta suosittelemaan Oulun yliopiston perustamista. (Lampinen 2003, 26.)

Presidentti Kekkonen kutsui salaa koolle vuonna 1965 joukon tieteen ja politiikan huippunimiä pohtimaan sitä, miten tutkimusta ja korkeinta opetusta voitaisiin edistää. Joukossa ei kuitenkaan ollut sen ajan akateemisen hierarkian ylimpiä edustajia, sillä presidentti oli itse päättänyt, ketä kutsutaan koolle. Hänen kerrotaan väheksyneen akateemista eliittiä, joka vaikutti pääosin Helsingin yliopistossa. Poikkeuksen tähän teki Filosofian professori Oiva Ketonen, joka oli saanut mainetta ”vaikeana ihmisenä”, joka puuttui muiden asioihin ja joka oli jätetty ulos edellisen komiteasta vuonna 1963. (Jalava 2013, 63–64.) Presidentti oli huolissaan siitä, että Suomi oli ”jäämässä takapajulalle”. Tilaisuudessa hyväksyttiin ajatus työryhmästä, jonka tehtävänä oli laatia ohjelma, joka ”takaisi ylimmän

opetuksen ja tutkimuksen voimavarojen kasvun.” (Kivinen ym.1993, 50.) Tämä työryhmä teki selkeän eron Mybergin komiteaan. Sen sijaan, että korkeakoulujen kehittäminen olisi nähty osana kansallista kulttuurin edistämistä, se nähtiinkin osana yleistä yhteiskuntapolitiikkaa. Korkeakoulutukseen kannatti satsata taloudellisista syistä, mutta niin, että voimavarat kohdistettaisiin lupaavimmille aloille (Lampinen 2003, 27).

Nämä ajatukset eivät olleet tuulesta temmattuja, vaan pohjautuivat datalle, jota oli saatu muista maista. Työryhmä tarkasteli brittiläisiä ja ruotsalaisia tilastoja ja arvio niiden avulla, että yliopisto-opiskelijoiden määrä tulisi lisääntymään 75 000–80 000 opiskelijaan 1980-luvulle mennessä. He laittoivat opiskelijat neljään eri ”pääainekategoriaan” vihjaten, että humanistissa tieteissä vallitseva ylitarjonta tulisi tulevaisuudessa suunnata luonnontieteisiin, tekniikkaan sekä lääketieteeseen. Tämän jälkeen he laskivat, kuinka monta opettajaa ja kuinka monta neliötä tarvittaisiin opetuksen järjestämiseen. (Jalava 2012, 65.)

Tämä tarkoitti sitä, että opettajien virkoja tulisi perustaa seuraavan 15 vuoden aikana 5000 kappaletta. Lisäksi tulisi palkata muutakin henkilökuntaa ja lisätä tiloja.

Opiskelukustannukset kuuluisivat valtiolle. Työryhmän keskeisinä tavoitteina oli korkeakoulututkintojen suoritusaikojen lyhentyminen sekä opiskelun tehostaminen. Tämä olisi kansatalouden kannalta kannattavinta. Työryhmän lausuntoon kuului myös ajatus siitä, ettei opiskelija tule opinnoissaan ”kertakaikkisen valmiiksi”, vaan opintoja voisi jatkossa täydentää. (Kivinen ym. 1993 54, 61.) Raamit niin tehokkuuspainotteiselle yliopistolle kuin elinikäisen oppimisen diskurssille lyötiin siis jo tuolloin.

Tästä presidentin työryhmän laatimasta kehittämislaista syntyi keskittyneempi suunnittelujärjestelmä. Lain toteutusta alettiin valvomaan nelivuositain annettavien selonteoin. Myös opetusministeriön suunnittelukapasiteettia lisättiin. Työryhmä toimi määrällisen suunnittelun käynnistäjän roolin lisäksi myös laadullisten uudistusten liikkeellepanijana. Kun valtioneuvosto hyväksyi eduskunnalle annettavan kehittämislain, se kiinnitti huomiota siihen, miten korkeakouluja tulisi kehittää myös laadullisesti. Valtioneuvosto nosti tärkeiksi seikoiksi yliopistojen ja korkeakoulujen hallinnon uudistamisen, tutkintojen tarpeellisen opintoajan lyhenemisen sekä tutkintojen rakenteiden muuttamisen suorituspistejärjestelmään. (Lampinen 2003, 27.)

Kansainvälisesti arvioiden lainsäädäntö oli poikkeuksellinen, sillä asioista säädettiin siinä pitkän aika välin tähtäimellä. Korkeakoulutuksen alueellinen laajentuminen voidaan nähdä yhtenä kaikkein tärkeimpänä kehittämistoimena kautta aikojen. Missään muussa maassa ei

olla nähty niin voimakasta alueellista laajentumista lyhyen ajan sisällä kuin mitä Suomessa tapahtui 1960–1970-luvuilla. (Lehtisalo & Raivola 1986, 130.) Laki korkeakoulujen kehittämisestä säädettiin niin, että asetus oli voimassa 1967–1981.

2.2.2. Korkeakoulutuksen rakenteellinen uudistaminen: 1970-luku

Vaikka valtioneuvosto olikin nostanut esille edellä mainitut laatuvaatimukset, se ei alkanut kuitenkaan valmistelemaan näitä uudistuksia. Nämä lausumat lähetettiin korkeakouluille tiedoksi sitä varten, että ne ryhtyisivät toimenpiteisiin. Kehittäminen siis jäi korkeakouluille itselleen ja toimivallan jako pysyi perinteisenä siten, että valtioneuvosto kunnioitti korkeakoulujen autonomiaa ja jäi odotteleman laadullisia uudistuksia. Tämä laadullinen uudistaminen oli kuitenkin hidasta ja valtioneuvosto päätyi siihen, että uudistuksia tulisi toteuttaa toisella tavalla. Johannes Virolainen nousi opetusministeriksi Koiviston hallitukseen ja samalla murtui valtion ja korkeakoulujen välinen työnjako. Hallitus päätti ottaa uudistuksen omiin käsiinsä odotettuaan tarpeeksi kauan turhautuneena korkeakoulujen oma-aloitteisuutta asiassa. (Kivinen ym. 1993, 82–83.) Keskiöksi nousi yliopiston hallinnon uudistaminen: perinteisestä professuurivetoisesta hallintomallista tulisi luopua ja muita ryhmiä lisätä päätöksenteossa (Nevala & Rinne 2012). Myös demokratisoitumisen ihanne vaikutti: koko yhteiskunta tulisi demokratisoida, niin myös yliopisto (Tähtinen 2015). Erityisesti opiskelijat ottivat tämän aatteen omakseen saaden samalla puolelleen presidentti Kekkosen sekä opetusministeri Virolaisen.

Toinen tärkeä elementti rakenteellisen uudistamisen aikakaudella oli tutkintojärjestelmän uudelleen muotoilu eli tutkintouudistus. Vuonna 1972 asetettiin niin kutsuttu FYTT-toimikunta (filosofisten ja yhteiskuntatieteellisten tutkintojen toimikunta) suunnittelemaa yliopistouudistusta. Sen mietinnöt saivat melko ristiriitaisen vastaanoton, mutta sen periaatteita pyrittiin kuitenkin soveltamaan tutkintouudistuksessa. (Lehtisalo & Raviola 1999, 156.) Toimikunta esitti, että olisi irrottauduttava kokonaan kaikenlaisesta kyky- ja älykkyyssajattelusta eli ylipäänsä niin kutsutusta ”eliittiajattelusta”. Koulutusaloja piti uudistaa ja laaja-alaistaa monitieteisyyden nimissä ja tieteellisen ja ammatillisen koulutuksen tulisi nivoutua tiivistä ja luovasti yhteen. (Tähtinen 2015.) Keskeinen asia mietinnössä oli tavoitteellisuuden lisääminen korkeakouluopintoihin.

Vuodesta 1974 lähtien korkeakoulujen perustutkinnot uudistuivat yhteensä 21 tutkintoasetuksella sekä kymmenien koulutusyksikkökohtaisten tutkintosäättöjen antamisella. Uudistuksen tavoitteeksi nousi se, että opetuksen tulisi vastata jotakin yhteiskunnan toiminta-

alaa sekä ammattikäytäntöä. Perustutkinnot järjestettiin sekä suoritettiin koulutusohjelmina niin, että kandidaatintutkinnon koulutusohjelma kesti vähintään 160 opintoviikkoa (yksi viikko = 40 tunnin työpanos). Siitä jatkettiin yleis- aine-, ja syventäviin opintoihin. Välitutkinnot (esimerkiksi humanististientieteiden kandidaatti) poistettiin.

Tieteellisyyden ja ammatillisuuden yhteensovittamisen problematiikka korostui erityisesti humanistisilla ja yhteiskuntatieteellisillä aloilla. (Lehtisalo & Raivola, 1999, 157.) Opintojen tulisi olla ongelmakeskeisiä ja niiden tulisi nousta yhteiskunnan todellisista ongelmista ja sen myötä opiskelu tulisi liittää entistä enemmän tutkimuksen yhteyteen. (Kivinen ym. 1998, 119.) Uudistusten myötä korkeakoulut saivat nyt itse määritellä tutkintovaatimustensa tarkan sisällön ja näin ollen Helsingin yliopistoa ei tarvinnut enää käyttää mittarina. Tämän seurauksena Helsingin yliopiston johtoasema korkeakoulupolitiikassa supistui huomattavasti. (Nevala & Rinne 2012.) Tutkintoasetuksilla säädettiin sellaisia kysymyksiä, jotka olivat siihen asti kuuluneet yliopistojen hallintaan, ja valta siirtyi enenevissä määrin opetusministeriölle sekä valtiolle (Lampinen, 2003, 28).

2.2.3. Korkeakoulujen tuloksellisuuden säätely: 1980- ja 1990-luku

Merkittävä vuosikymmen oli taloudellisesta näkökulmasta katsottuna 1980- luku. Tulosjohtaminen ja kilpailun doktriini löysivät tiensä vähitellen myös yliopistoihin enenevissä määrin, vaikka rehtorit pyrkivätkin aluksi estämään näiden arvojen vyöryn yliopistopolitiikkaan. He näkivät, ettei yliopistoja tulisi kohdella vain pelkkinä tuotantolaitoksina, joiden tuloksia mitattaisiin. Yliopistojen autonomiasta ei oltu valmiita tinkimään. Rehtorit alkoivat kuitenkin samaan aikaan myöntymään siihen, että yliopistojen tulisi osoittaa olevansa vaikuttavia, että myös tuloksellisia toimissaan. (Rinne 2023, 165.)

1980- luvulla valtiovallan ja korkeakoulujen suhde alkoi kuitenkin muuttua radikaalisti. Tähän asti korkeakoulujen ja valtion suhde oli pysynyt suhteellisen samanlaisena: korkeakoululaitos tarjosi koulutusta ja valtiovalta tarjosi rahoituksen. Kyseessä oli ikään kuin sanaton sopimus, josta kummatkin osapuolet hyötyivät. Kuitenkin 1980- luvulla tämä suhde muuttui ja siirtyminen kohti yliopistojen ja valtiovallan ”ehdollista järjestelmää” alkoi. Korkeakoulujen autonomista tuli suhteellinen käsite, jonka sisällöstä voitiin neuvotella ja jonka aste saattoi vaihdella. Tämä ”ehdollinen autonomia” saattoi toteutua vain silloin, jos korkeakoulu tai laitos täytti ne normit, jotka valtiovalta oli asettanut. (Nevala & Rinne 2012, 214.)

Keväällä 1981 opetusministeriö asetti korkeakoululaitoksen kehittämisryhmän, jonka tarkoituksena oli selvittää, millä tavalla korkeakoululaitoksen kehittämisestä vuosina 1967–1986 annettu laki olisi mahdollista toteuttaa ottamalla huomioon niin resurssitarpeet kuin opetusresurssien uudelleenkohdistamisen. Työryhmän tehtäväksi tuli myös selvittää, millaiset lainsäädäntö- ja suunnittelutoimenpiteet olisivat tarpeen, jotta korkeakoululaitoksen pitkäjänteinen kehittäminen turvattaisiin lainsäädännön päättymisen jälkeen.

Opiskelijoiden kokonaismäärä oli kohonnut vuosien 1966–1982 aikana 46 000:sta 78 000:een. Kasvua oli siis keskimääräisesti 5 %/vuosi, johon vaikutti opettajankoulutuksen siirtyminen kehittämlainsäädännön piiriin vuonna 1978 (tämä tarkoitti noin 4000 oppilaan lisäystä). Opettajien määrä oli sekin luonnollisesti noussut. Vuonna 1966 korkeakouluissa oli noin 2400 opettajaa, joista virkojen ja toimien osuus oli 95 % ja tuntiopetuksen osuus noin 5 %. Vuonna 1980 opettajia oli noin 5700, joista virkojen ja toimien osuus oli laskenut 80 %:iin. Nyt kysymyksi nousi se, tarvittaisiinko korkeakoululaitoksen kehittämiseksi uutta lakia ja jos tarvittaisiin, niin millaista. Työryhmä oli esittänyt erilaisia vaihtoehtoja, miten vähimmäistavoitteet voitaisiin toteuttaa, mutta valtiontaloudellisista syistä ratkaisut eivät olleet kovin kannattavia toteuttaa. Näin ollen työryhmä asettui sen kannalle, että uusi lainsäädäntö olisi paikallaan pohdittuaan korkeakoulujen kehittämisperusteita, suunnittelujärjestelmää, yhteiskunnallista merkitystä sekä sisäisiä toimintamekanismeja. (Kivinen ym. 1998, 134.)

Muitakin haasteita oli kuin vain resurssipula ja opettajien riittävä määrä. Vuosittain tutkinnon suorittavien määrä ei 1980-luvulla mainittavasti lisääntynyt ja se aiheutti huolta. Lisäksi ylempien korkeakoulututkintojen suoritusajat pidentyivät erityisesti 1980-luvun lopulla. (Lehtisalo & Raivola 1998, 158.) Kehumista ei ollut myöskään tutkinnon keskeyttäneiden määrissä: 20–25 % opiskelijoista joko keskeyttivät opinnot tai eivät olleet suorittaneet yhtäkään kurssia viimeiseen 10 vuoteen. (Jalava 2012, 153.)

Uusi korkeakoululaitoksen kehittämlaki astui voimaan vuoden 1987 alusta. Se oli aikaisempaa laaja-alaisempi ja sen resurssiluonne väheni. Siinä määriteltiin korkeakoululaitokselle osoitettujen määrärahojen korotuksista vuosille 1987–1996 vähintään kustannustasoa vastaavaksi ja lisäksi määrärahojen ohjaamisen ideologia muuttui. Määrärahoja ei suunnattu enää tieteen pääaloille vaan lain mukaan kohdentamisessa tuli ottaa huomioon tutkimuksen sekä tutkijankoulutuksen tarpeet ja saavutetut tulokset. Tarkoituksena oli kehittää toiminnan arviointi- ja raportointijärjestelmä, jonka avulla olisi mahdollista

tuottaa riittävää tietoa opetuksen sekä tutkimuksen tukoksista ja niiden kustannuksista. Uudessa laissa oli nähtävillä valtiovarainministeriön painava kanta: korkeakoululaitoksen tulisi myös asettaa tehokkuus-, -tuloksellisuus ja vaikuttavuusperiaatteet kehittämisen perusteeksi niin kuin muuallakin julkisessa toiminnassa tehtiin. (Lampinen 2003, 28.)

Kuten edellisellä keralla, myös nyt valtioneuvosto asetti ehtoja. Näihin ehtoihin sisältyi muun muassa korkeakoulujen tavoitteellisen johtamisen edellytysten parantaminen, päätösvalta määrärahojen käytöstä, opettajien työvelvollisuuksien määrittely paremmin, tutkimustyön suunnitelmallisuuden parantaminen sekä korkeakoulujen välisen yhteistyön tehostaminen erityisesti laajojen tutkimushankkeiden ja kalliiden laitteiden osalta. Lisäksi kaikissa korkeakouluissa tulisi ottaa käyttöön toiminnan arviointijärjestelmä, joka tuottaisi riittävää ja vertailukelpoista tietoa tutkimuksen ja opetuksen tuloksista sekä kustannuksista. Niistä tulisi myös raportoida säännöllisin väliajoin. Ehtoihin asetettiin vaatimus tutkintoon tähtäävien koulutusten osalta niin, että ne voitaisiin suorittaa 4–5 vuodessa täysiaikaisena opiskelijana. Sama vaatimus kohdistui myös tutkijankoulutukseen. (Lampinen 2003, 29.)

Taloudellinen taantuma 1990-luvun alussa siirsi myös yliopistopolitiikan uuteen aikakauteen. Korkeakoulujen kehittämislaki turvasi korkeakoulujen kasvun taloudellisesti lamavuosiin saakka. Vuosina 1993 ja 1994 korotuksista oli luovuttava ja tämä johti korkeakoulujen säästökuureihin. Voidaankin nähdä, että tästä alkoi korkeakoululaitoksen rakenteellinen kehittäminen. Kyseessä oli kuitenkin enemmän yliopistolaitoksen saneerausohjelma, jonka päätavoitteina oli luoda suurempia ja tieteellisesti vahvoja yksiköitä, karsia päällekkäisyyksiä sekä lakkauttaa tarpeettomia toimia.

Korkeakouluneuvosto hahmotteli keskeisiä rakenteellisen kehittämisen periaatteita vuonna 1993 ilmestyneessä toimenpideohjelmassa. Neuvosto esitti melko radikaalejakin ehdotuksia, joista lopulta vain osa toteutui. Rakenteellisen kehittämisen periaatteet kirjattiin kuitenkin ylös vuoden 1993 korkeakoululaitoksen kehittämissuunnitelman tarkisteseen. Siinä ikään kuin tiivistettiin uudenlainen yliopistopolitiikka, jonka voidaan nähdä päättäneen lopullisesti 1960-luvulla syntyneen ylimmän opetuksen itsenäisyyteen ja lisäntyviin resursseihin tähtäävän kauden. Yliopistolaitoksen oli sopeuduttava talous- ja yhteiskuntapolitiikan päämääriin sekä sitouduttava selkeästi kansainvälisen kilpailukyvyn edistämiseen. Valtiovarainministeriön asema vahvistui suhteessa opetusministeriöön ja valtiovarainministeriön raamit eli budjettikehys alkoi ohjaamaan osaltaan myös yliopistopolitiikkaa. (Rinne & Nevala 2012, 220.)

Tutkimusjärjestelmän kannalta 90- luvulla tapahtui merkittävä muutos tutkijankoulutuksen kehittämisessä. Vuonna 1995 perinteisen tutkijankoulutusjärjestelyn rinnalle tuli tutkijakoulujärjestelmä, joka takasi sen, että yliopistojen tarjoamat jatkokoulutusmahdollisuudet laajentuivat ja parantuivat. Väitöskirjan tekeminen ei ollutkaan enää niinkään koko elämän kestävä prosessi, vaan tiivis ja tehokas jatko-opintopaketti, jonka pääteopintopäivänä oli tohtorin tutkinto. (Lehtisalo & Raivola 1999, 159.)

2.2.4. Kansainvälisyys ja tulossopimukset

Kiinnostus ja sitä myöten painotus kansainvälistymistä kohtaan oli yksi merkittävimmistä diskursseista 1990- luvulla korkeakoulupolitiikan sisällä. Merkkejä tästä oli ilmassa jo 1980- luvulla, mutta viimeistään 1990- luvulla kansainvälistymisen nousi aiempaa merkittävämpänä piirteenä niin tieteellisiin kuin taloudellisiin seikkoihin perustuen. Tiede- ja teknologianeuvoston katsauksessa vuodelta 1990 mainitaan kansainvälinen yhteistyö keskeisenä teemana. Katsauksessa (s. 18) argumentoidaan, että ”kansainvälisen yhteistyön avaavan mahdollisuuksia uuden tiedon ja osaamisen hankkimiselle” ja ”kumpaakin (kansainvälistymistä ja omaleimaista) tarvitaan siinä kiristyneessä kansainvälisessä kilpailussa, jota uuden tiedon ja osaamisen kehittämisestä ja hyödyntämisestä käydään.”

Kansainvälisyyteen tähtäävää politiikkaa muokkasivat 1990- luvulla myös institutionaaliset siirtymät kohti arviointia. Korkeakouluneuvosto lakkautettiin ja sen tilalle perustettiin korkeakoulujen arviointineuvosto vuonna 1995. Korkeakouluneuvosto totesi itse lakkauttamisen perusteena olevan ”fokuksen siirtyminen voimakkaammin arviointiin.” (Kauko 2011, 73.) Enää ei riittänyt, että arvioitiin vain yksittäisiä korkeakouluyhteisön jäseniä, vaan nyt arvioitiin kokonaisia laitoksia, korkeakouluja, sekä tieteenaloja. Tällaisen tulosjohtamisen ja arviointitoiminnan katsottiin ilmentävän tilivelvollisuutta, jonka korkeakouluilla nähtiin olevan valtiota sekä veronmaksajia kohtaan. Autonomia ja vakuuttelu korkeakoulujen korkeasta laadusta ei enää riittänyt vaan tarvittiin konkreettisia näyttöjä, jotta olisi varmaa, että rahavirtoja käytettäisiin oikein, viisasti ja tuloksellisesti. (Lampinen 2003, 33.)

Lisäksi korkeakoulut ja opetusministeriö solmivat keskenään tulossopimuksia, jotka osaltaan myös muuttivat yliopistojen toimintaa, johtamistyyliä sekä henkilöstöhallintoa. Yliopistojen ohjaus tapahtui niiden saavuttamien ja ennakoitavien tulosten perusteella. Tulosneuvotteluita käytiin joka kolmas vuosi ja niissä sovittiin tavoitteista, talousarvon toimintamenoista sekä rakentamisesta. Tämä tarkoitti päätösvallan siirtymistä keskushallinnolta yliopistoille

itselleen. Määrärahat osoitettiin yliopistolle kokonaisuutena ja yliopisto sai itse päättää, mihin rahat käytetään. Uudistus toisaalta lisäsi yliopistojen päätösvaltaa, mutta toisaalta tulosohjauksen nähtiin sopivan paremmin sellaisiin olosuhteisiin, jossa tuotokset ovat standardisoituja. Yliopistossa tehtävän tutkimuksen tavoitteena on kuitenkin avata uusia polkuja, ja sen tuloksia ei voida ennustaa tai määritellä etukäteen. Vaikka näennäisesti tämän muutoksen voitiin nähdä lisäävän autonomiaa, yliopistoille asetettiin kuitenkin tiukat tehostamis-, tuloksellisuus ja raportointivaatimukset. (Nevala & Rinne 2012, 221.)

1990- luvun epävarma aikakausi huipentui uuteen yliopistolakiin vuonna 1998. Lain artiklassa 4 todettiin, että ”yliopistojen tehtävänä on edistää vapaata tutkimusta sekä tieteellistä ja taiteellista sivistystä, antaa tutkimukseen perustuvaa ylintä opetusta sekä kasvattaa opiskelijoita palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa”. (645/1997). Lisäksi yliopistojen tuli pyrkiä yhteistyöhön keskenään ja työnjaon tulisi olla tarkoituksenmukaista. Yliopistot saivat itse nimittää professorit ja opetushenkilöstön, eikä presidentti enää nimeäisi professoreita. Rehtorin valitsi valintakomitea ja rehtori voitiin valita myös yliopistoyhteisön ulkopuolelta. (Lampinen 2003, 30.) Uusi yliopistolaki sinetöi yliopistojen koulutuksen ja tutkimuksen arviointijärjestelmän niin, että yliopistot olivat velvollisia julkistamaan arvioinnin tulokset (Lehtisalo & Raivola 1999, 163). Vahvasti massoitettu laitos haluttiin saada osaksi maan elinkeinoelämää sekä kilpailukyvyyn parantamista (Nevala & Rinne, 2012, 228).

2.3. Liittyminen Euroopan unioniin

Suomen poliittisessa kentässä tapahtui merkittävä muutos vuonna 1995, kun Suomesta tuli Euroopan unionin jäsen. Unionin vaikutus koulutuspolitiikkaan oli aluksi verrattain pieni, mutta ei kuitenkaan mitäänsanomaton. Maastrichtin sopimus, joka astui voimaan 1.11.1993, määritteli artiklassa 149, että: ”*The Community shall contribute to the development of quality education by encouraging cooperation between Member States and, if necessary, by supporting and supplementing their action, while fully respecting the responsibility of the Member States for the content of teaching and the organization of education systems and their cultural and linguistic diversity*”. Vapaasti suomennettuna yhteisö siis edistää laadukasta koulutuksen kehittämistä rohkaisemalla jäsenvaltioiden yhteistyötä ja tarvittaessa tukee ja täydentää niiden toimintaa. Jäsenvaltioiden vastuuta opetuksen sisällöistä ja koulutusjärjestelmien järjestämisestä kunnioitettiin samoin kuin niiden kulttuuria ja kielellistä monimuotoisuutta. Sopimuksessa päätettiin koulutuspoliittisissa kysymyksissä noudatettavan

niin kutsuttua subsidiariteettiperiaatetta. Tämä tarkoittaa sitä, että mikäli jokin kysymys voidaan ratkaista kansallisesti, sitä ei oteta Euroopan unionin päätettäväksi. (Pystynen 1995, 5–6.) Maastrichtin sopimusta on sittemmin päivitetty, mutta periaatteet ovat pääpiirteittäin pysyneet samana.

Euroopan unioniin liittymisen kannalta tärkeimmät muutokset korkeakoulupolitiikkaan olivat vuonna 1993 julkaistut suuntamerkit yhteisön toimista koulutuksen suhteen (COM (93) 183). Näitä uusia suuntaviivoja oli kaksi: Leonardo Da Vinci sekä Socrates. Jälkimmäinen koski korkeakoulutusta. Ohjelman tavoitteiksi mainittiin muun muassa eurooppalaisen ulottuvuuden kehittäminen koulutuksessa sekä eurooppalaisen kansalaisen hengen vahvistuminen hyödyntäen jäsenvaltioiden kulttuuriperintöä. Lisäksi se tarkoitti eurooppalaisten kielten opetuksen ja oppimisen edistämistä, laitosten välisen yhteistyön edistämistä sekä opettajien ja opiskelijoiden liikkuvuuden parantamista. Siinä kannustettiin tutkintojen ja opintopisteiden akateemiseen tunnustamiseen, avoimen- ja etäopiskelun edistämiseen ja tiedonvaihdon sujuvoittamiseen eri koulutusjärjestelmistä.

Ohjelma jaettiin kolmeen ”osaan”: Erasmus, Comenius sekä ”Horizontal measures.” Näistä Erasmus koski korkeakoulutusta. Erasmus-ohjelman pääajatuksena oli tehdä kansainvälistymisestä keskeinen politiikkakysymys eurooppalaisissa korkeakouluissa. Samanaikaisesti komission ja koulutuslaitosten välille syntyi suora ”keskus-reuna”-suhde (*eng. Centre-periphery relationship*). (Ollikainen 1999, 77–78.) Erasmus-ohjelma toimii vielä tänäkin päivänä muun muassa organisoimalla opiskelijavaihtoja.

Toisena merkittävänä tapahtumana voidaan nähdä Bolognan prosessi, jossa EU:n vaikutus näkyy kiertoteitse. Bolognan prosessilla on ollut merkittävä vaikutus Suomen korkeakoulujen tutkintorakenteeseen. Prosessi lähti liikkeelle vuosina 1998–1999 Ison-Britannian, Italian, Ranskan ja Saksan korkeakoulutuksesta vastaavien ministerien toimesta. He esittivät idean siitä, että tutkintojen rakenteita pyritäisiin yhdenmukaistamaan ja opiskelijaliikkuvuutta edistämään. Vuonna 1999 Bolognan julistuksessa 29 valtiota sitoutui yhteisen eurooppalaisen korkeakoulujärjestelmän perustamiseen vuoteen 2010 mennessä. Tämän eurooppalaisen korkeakoulualan tärkeimpiä tavoitteita olivat yhdenmukainen tutkintorakenne ja suorituspistejärjestelmä, opiskelijoiden ja tutkijoiden liikkuvuuden edistäminen sekä yhteistyö laadunvarmistuksen alalla. Prosessi perustui enemmänkin pyrkimykseen jaetusta yhteisestä järjestelmästä kuin mihinkään sitovaan sopimukseen. On kuitenkin syytä huomioida prosessiin liittyviä sitovia elementtejä, joiden tarkoituksena oli seurata näiden uudistusten

toteutumista julkisten raporttien turvin. Nämä loivat painetta siihen, että sovitut uudistukset toteutettaisiin. (Ala-Vähälä, Juusola, Moisio & Saarinen 2021, 184.)

Ilmeistä on, että unioniin liittymisellä on ollut ja tulee olemaan omat seurauksensa Suomen koulutuspolitiikan ja yliopistopolitiikan suhteen. Rinne ja Antikainen (2012) huomauttavat kuitenkin, että “jäsenyyden vaikutusten pitkän linjan analyysissä on syytä olla varovainen”. Voidaan myös katsoa, että EU pyrkii niin sanotusti pehmeillä toimilla ja keinoilla ohjamaan jäsenvaltioita yhteistoimintaan (Ala-Vähälä ym. 2021,182).

3. Uusi vuosituhat = uudenlainen yliopisto?

Yliopistoinstituutio oli kokenut vuosisadan aikana merkittäviä muutoksia. Uudelle vuosituhatkannalle astuminen ei kuitenkaan hidastanut tahtia, vaan muutoksia oli luvassa yhä edelleen, mutta vielä nopeammalla tahdilla. Tuloksellisuuden ja kilpailukyvyn aikakausi oli tullut jäädäkseen myös suomalaisen yliopistopolitiikkaan kapitalismin vahvistaessa otettaan yhteiskunnasta. Niin kutsuttu uusliberalistinen koulutuspolitiikka kiristi otettaan ja yliopistojen ”kolmannen tehtävän” toteutuksen vaade lisääntyi entisestään. Vuoden 2009 uusi yliopistolaki, jota myös yliopistouudistukseksi kutsutaan, toi mukanaan merkittäviä muutoksia niin hallintoon kuin rahoitukseen ja samalla myös yliopistojen työntekijöiden arkeen.

3.1. Kohti uutta yliopistolakia

Yliopistossa on perinteisesti nähty olevan kaksi perustehtävää: tutkimus ja ylin opetus. Mutta kuten historia osoittaa, on näiden kahden tehtävän rinnalle erityisesti 1980-luvulta lähtien haluttu tuoda myös kolmas tehtävä: ympäröivän yhteiskunnan palveleminen. Tämän kolmannen tehtävän toteutuksen vaade korostui lisää 2000-luvun alkupuolella. Uuden vuosituhatkannan alussa yliopistot nähtiin yhä enemmän kiinteänä osana yhteiskuntaa ja vuorovaikutus yliopistojen ja yhteiskunnan välillä kasvoi. Pääministeri Paavo Lipposen II hallituksen (1999–2003) ohjelma otti voimakkaan kannan siihen, miten tiedon ja osaamisen on oltava niitä tekijöitä, joiden varaan Suomi ja sen kehitys rakennetaan. Hallitusohjelmassa todettiin, että ”Suomen ja suomalaisten tulevaisuus on vahvasti riippuvainen osaamisesta, kyvystä hyödyntää osaamista ja luoda uusia innovaatioita.” (Virtanen 2004, 12.)

Tiedon ja osaamisen rooli oli muuttunut keskeiseksi tuotannontekijäksi pääoman ja työvoiman rinnalle. Samalla vaadittiin korkeakoulujärjestelmän rakenteellista kehittämistä. Valtion tiede- ja teknologianeuvostossa oli kehitetty idea ”kansallisesta innovaatiojärjestelmästä”, joka edellytti ”kansallista strategiaa”. Muun muassa Anne Brunilan johtaman työryhmän raportin mukaan ”pienet yksiköt olivat johtaneet voimavaroja haaskaavien päällekkäisyyksien syntyyn ja resurssien epätarkoituksen mukaiseen käyttöön”. Raportti painotti muutoksia rakenteisiin, sillä sen mukaan hajanainen rakenne ei pystyisi muodostamaan huipputason tutkimusta sekä osaamista. Rakenteellinen kehittäminen, joka tarkoitti yksiköiden vähentämistä ja yliopistojen profiloitumista, oli 2000-luvun alun keskeinen korkeakoulupoliittinen päämäärä ja strategia. (Kuusela, Kaleva, Tomperi, Poutanen, Tervasmäki 2021, 166.)

Suuntaa muutoksille haettiin esimerkiksi läntisen maailman korkeakoulutuksen kehittämisohjelmista, OECD:n ja EU:n ylikansallisista vertailuista sekä esimerkeistä ja suosituksista. Korkeakoulutuksen 1980-luvun lopulla alkaneeseen uudistumiseen sisältyi myös siirtyminen universaalista yliopistomallista duaalimalliin. 2000-luvun alkuun mennessä yliopistolaitokset olivat siirtyneet tulosohjausmalliin ja julkinen rahoitus oli kaventunut samalla kun ulkopuolinen ja projektirahoitus lisääntyi. (Nevala & Rinne 2012, 222–223.) Valtiolla oli siis kova halu ja tarve kehittää suomalaista korkeakouluinstituutiota, jotta se palvelisi paremmin alati globalisoituvassa maailmassa ja pysyisi kilpailukykyisenä.

Valtion tiede- ja teknologianeuvosto toteutti vuosina 2003–2005 julkisen tutkimusjärjestelmän rakenteellisen kehittämisen arvioinnin, jonka lopputuloksena todettiin, että Suomen yliopistojärjestelmää on hajautettu ja laajennettu tarpeeksi ja sen tulisi nyt loppua. Yliopistojen uusitumista edistettäisiin niin, että voimavaroja suunnattaisiin oikein samalla, kun priorisoitaisiin ja profiloitaisiin. Organisaatio- ja rakennemuutokset olisivat välttämättömiä. Yliopistojen kilpailukykyyn kansainvälisesti kiinnitettiin huomiota ja siinä todettiin olevan puutteita. Tämän vuoksi tarvittiin lainsäädännöllisiä ja rahoituksellisia toimia. Myös asenteiden oli muututtava. Taloudellista toimivaltaa tulisi lisätä ja johtamista sekä johtajuuden ammattimaisia edellytyksiä pitäisi vahvistaa. (Mansikkamäki 2010, 7.)

Kansleri Kari Raivion kokoon panema asiantuntijaryhmä julkisti maaliskuussa 2005 pohdintansa yliopistojen muutoksesta. Siinä pidettiin välttämättömänä taloudellisen sekä toiminnallisen autonomian lisäämistä sekä kansainvälistymistä. Kantaa otettiin myös johtamis- ja päätöksentekojärjestelmän uudistamisen puolesta kuin myös hallituksen ulkopuolisten jäsenten enemmistön puolesta.

Vuonna 2006 OECD julkaisi arvion, jonka mukaan keskeinen haaste Suomen korkeakoululaitoksissa liittyi kansainvälistymiseen. Esitettiin toive kansainvälisen liikkuvuuden parantamisesta sekä kansainvälisten koulutusohjelmien lisäämisestä. Tutkimusjärjestelmä oli raportin mukaan sisäänpäin kääntynyt. Sen soveltuminen toimintaympäristöön, joka perustui eurooppalaiseen rahoitukseen sekä maailmanlaajuisiin rankinglistoihin oli heikkoa kansainvälisistä tutkijanviroista puhumattakaan. Raportin mukaan yliopistojen rahoituspohja kaipaasi monipuolistamista sekä autonomiaa tulisi lisätä. (Mansikkamäki 2010, 8.)

Raportissa suositeltiin, että korkeakoulujen asema uudelleen määriteltäisiin oikeushenkilöksi ennemmin kuin valtiorahallinnon yksiköksi. Ratkaisumalleiksi ehdotettiin yleishyödyllistä

yhteisöä sekä säätiötä. Raportissa todettiin kehityksen humboldtilaisesta mallista kohti nykyaikaista yliopistoa, jolla on tavoitteita sekä monipuolinen rahoituspohja olevan se suunta, mihin lähdetään. Tarvittiin myös määrätietoisia ohjausjärjestelmiä sekä vahvaa valmiutta reagoida ulkoa päin tuleviin muutoksiin. Osan näistä piirteistä nähtiin jo ilmenevän suomalaisissa yliopistoissa. (OKM 2007, 73.)

Myös rehtoreilla oli oma sanansa sanottavana. Suomen yliopistojen rehtorien neuvosto julkaisi manifestin 1. marraskuuta vuonna 2006. Manifestissa korostettiin, että kiristyvää kansainvälinen kilpailu vaatii myös kansallista kehityshanketta, jotta yliopistojen menestys voitaisiin turvata. Toimenpiteitä vaadittiin niin yliopistoilta kuin julkiselta vallalta. Kaikki rehtorit vaativat taloudellista autonomiaa, sillä hallinnon tehostamisohjelma ja tiukentunut tulosohjaus olivat ajaneet yliopistot kriisiin. Vastaavasti yliopistot lupasivat vahvistaa kansanvälistä opetusta, tunnistaa vahvuuksiaan ja profiloitua niiden mukaan. Päällekkäisyyksiä luvattiin karsia ja yhteistyötä tehostaa myös ammattikorkeakoulujen kanssa. Myös laatuja järjestelmiä luvattiin kehittää ja hallintopalveluja tehostaa. (Acatiimi; Michelsen 2006.) Rehtorit olivat siis valmiita tarjoamaan juuri niitä muutoksia, mitä yliopistolta odotettiin. Kysymykseksi jäi enää se, olisiko valtio valmis päästämään irti isännän roolista.

3.2. Uusi yliopistolaki 2009

Tahtotila muutoksille oli vahva ja matka kohti uutta yliopistolakia alkoi jo vuonna 2005. Opetusministeriö perusteli yliopistouudistukseen ryhtymistä muun muassa seuraavasti: ”Uudistuksen tavoitteena on luoda yliopistoille nykyistä paremmat toimintaedellytykset sekä vahvistaa opetus- ja tutkimustoimintansa laatua ja vaikuttavuutta. Vahvemmillä ja itsenäisemmällä yliopistoilla on edellytykset menestyä myös kansainvälisesti.” (OKM ¹2009).

Silloinen opetusministeri Antti Kalliomäki nimitti selvitysmieskaksikon valmistelemaan selvitystä yliopistojen taloudellisen ja hallinnollisen aseman uudistamisesta. Selvitysmiehinä toimivat hallintoneuvos Niilo Jääskinen ja professori Jorma Rantanen. Toimeksianto kattoi viisi tehtävää. Näiden tehtävien tarkoituksena oli tarkastella toimenpiteitä, joiden avulla taloudellista toimivaltaa voitaisiin vahvistaa lyhyellä aikavälillä yliopistoissa. Lisäksi tuli tarkastella, millaisilla tavoilla taloudellista toimivaltaa voitaisiin vahvistaa pitkällä aika-

¹ Opetus- ja kulttuuriministeriö toimi kevääseen 2010 asti nimellä Opetusministeriö. Selvyyden vuoksi tässä tutkielmassa viitteissä käytetään lyhennettä OKM, vaikka osa lähteistä on kirjoitettu ennen nimimuutosta ja niissä esiintyy nimi Opetusministeriö, jonka lyhenne olisi OPM.

välillä. Lisäksi tehtäisiin esitys sen toimintavaihtoehtojen pohjalta, jolla oli parhaat edellytykset vahvistaa yliopistojen taloudellista toimivaltaa. Tähän sisältyisi lisäksi ehdotus yliopistojen johtamisen ja hallinnon uudistamisesta niin, että yliopistojen sisäisen johtamisen edellytykset vahvistuvat. Se sisältäisi myös ehdotelman siitä, millainen johtavien hallintoelinten kokoonpano olisi ja millaisia tehtäviä sillä olisi. Lisäksi nimittämis- ja valintamenettelyt tulisi sisällyttää ehdotelmaan. Oli tärkeää tehdä ehdotukset lainsäädännöstä sekä muista toimenpiteistä, jotka muutokseen liittyisivät. (OKM 2006,8.)

Jääskinen ja Rantanen julkaisivat ensin väliraportin keväällä 2006. Siinä todettiin, että yliopistojen taloudellista autonomiaa olisi mahdollista lisätä lyhyellä aikavälillä seuraavanlaisesti: (s.55): ”Sallimalla kaikille yliopistoille mahdollisuus rahastotalouteen, luomalla edellytykset yliopistojen rahastotalouden anstaintalogiikalle, selkeyttämällä ja yksinkertaistamalla yliopistojen taloudellista ja hallinnollista ohjausta sekä lisäämällä yliopistojen valtaa virkasuhteisen henkilöstönsä palvelussuhteen ehtojen määrittämisestä.”

Loppuraportissa vuoden 2007 alussa selvitysmiehet esittivät varsinaisen ehdotuksen yliopistolain muuttamiseksi. Ehdotukset liittyivät talouteen, henkilöstöön ja yliopistojen hallintoon. Merkittävimpiä ehdotuksia olivat muun muassa yliopistojen muuttaminen taloudellisesti ja hallinnollisesti itsenäisiksi julkisoikeudellisiksi oikeushenkilöiksi, yliopistojen rahoituksesta annettavat erillissäännökset, sekä yliopiston henkilöstön palvelussuhteiden muuttaminen työsuhteiksi. Huomionarvoista on, että ehdotus sisälsi joidenkin ehdotelmien kohdalla Jääskisen ja Rantasen omat versiot muutosehdotelmassa. Taulukossa 1 on eritelty joitakin ehdotettuja muutoksia. Taulukossa esitetyt muutokset ovat lähes suoria lainauksia alkuperäisistä muutosehdotelmista, jotta alkuperäinen sisältö säilyisi.

Selvitystyön ollessa vielä käynnissä tehtiin vanhaan yliopistolakiin joitakin muutoksia vuosina 2005 ja 2007. Yliopistolakiin astui voimaan lakimuutos (715/2004), joka sisälsi kaksi muutosta. Tehtäväsäännökseen tehtiin lisäys, joka sisälsi ajatuksen yliopiston yhteiskunnallisesta palvelutehtävästä (niin sanottu kolmas tehtävä). Säädettiin myös, että hallituksen jäsenistä vähintään yksi ja enintään kolmannes oli valittava yliopiston ulkopuolelta. Lisäksi käyttöön otettiin kaksiportainen tutkintorakenne. Ensin suoritettaisiin alempi korkeakoulututkinto ja sen jälkeen ylempi korkeakoulututkinto. Opiskelijoiden ”ikuinen opiskeluoikeus” poistettiin ja tilalle lisättiin aikarajoite ja tutkinnoille tavoiteajat, joihin opiskeluoikeus kytkettiin.

Taulukko 1 : Ehdotuksia yliopistolain muutoksista

Muutokset talouteen	• Yliopistoille annettaisiin valtion avustusta koulutus, - tutkimus ja vuorovaikutustehtävien hoitamista varten. • Tutkimus, - ja vuorovaikutustehtävään velvollisuus hankkia rahoitusta, mutta valtion rahoitus kattaisi tutkimukseen johtavasta koulutuksesta koituvat kulut. • Perusrahoitus tutkimustoimintaan. • Mahdollisuus erityiseen valtionavustukseen tehtäviensä tai yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen edistämiseksi. • Avustuksen perusteena opetuksen kustannustaso, laatu, laajuus sekä tutkimustoiminnan tuloksellisuus. • Avustus jaetaan opetusministeriön ja yliopistojen välisen tulossopimuksen mukaisesti. Tulosohejaus perustuttava arviointimenettelyyn
Muutokset henkilöstöön	• Kansainvälistä huippua edustavissa yliopistoissa opettajille ja tutkijoille annetaan oikeus tehdä tietty määrä työtä omaan lukuunsa työajalla. • Taloudellisesti autonomiset yliopistot voisivat kirjata työsopimukseen kilpailukieltoehdon ja rajoittaa yliopistojen opetushenkilöstön mahdollisuuksia osallistua toimintaan, joka kilpailee taloudellisesti yliopiston kanssa. • Professorin tai muun opetus- tai tutkimushenkilöluntaan kuuluvan työsuhteen voisi purkaa tai irtisanoa johtokunta rehtorin esityksestä. Toiminta, joka kuuluu perustuslaissa suojatun opetuksen ja tutkimuksen vapauden piiriin, ei voi olla irtisanomisperusteena. • Henkilöstö viranomaistehtävien osalta virkavastuussa. • Yliopistojen tulisi järjestäytyä työnantajayhteisöksi ja tehdä työehtosopimukset henkilöstön kanssa.
Muutokset hallintoon	• Yliopistoilla johtokunta ja konsistori sekä kansleri ja rehtori • Johtokunnan tehtävänä mm. taloudelliset ja merkityksellisimmät tehtävät (strategia, rehtorin nimittäminen, opetus- ja tutkimushenkilöluntaan kuuluvan työsopimuksen irtisanominen tai purkaminen...) • Konsistori päättää opetukseen ja tutkimukseen liittyvistä säännöistä johtokunnan hyväksymien strategioiden puitteissa, toimielinten asettaminen • Konsistori hyväksyy yliopiston toimintaan liittyvien eettisten, opetuksen kehittämisen ja opintososiaalisten kysymysten periaatteet ja suuntaviivat • Rehtori huolehtii yliopiston edustamisesta ja niistä hallintotehtävistä, jotka eivät kuulu johtokunnalle eikä konsistorille. • Kaikille yliopistoille kansleri, jonka tehtävän valvoa yliopiston toiminnan sekä talouden tehokkuutta ja tarkoituksenmukaisuutta sekä laillisuuden noudattamista

Jääskisen ja Rantasen väliraportista seuranneita muutoksia olivat vuoden 2007 muutos, kun yliopistolakia muutettiin niin, että korkeakouluilla oli mahdollista suunnata opintojaan ulkomaille niin sanottuna tilauskoulutuksena. Yliopisto sai nyt järjestää maksullista korkeakoulututkintoon johtavaa opetusta, jonka tilaajana ja rahoittajana sai toimia kotimainen tai ulkomainen oikeushenkilö. Tätä rajoitettiin kuitenkin niin, että tilauskoulutusta voitaisiin järjestää ainoastaan Euroopan talousalueen ulkopuolisille kansalaisille. (OKM 2016, 14.)

Lisäksi muillekin yliopistoille kuin vain Helsingin yliopistolle ja Åbo Academyllle sallittiin valtiontaloudesta erillinen rahastotalous. Muutosta perusteltiin sillä, että taloudellisen itsehallinnon rajattu lisääminen antaa kaikille yliopistoille mahdollisuuden omaan omaisuuteen sekä tähän liittyvään asemaan oikeushenkilönä. Tämä ei kuitenkaan muuttanut yliopistojen asemaa valtion talousarvionalouteen kuuluvina tilivirastoina. (HE 256/2006.) Ehdotus lisäsi yhdenvertaisuutta yliopistojen kesken.

Lisäksi kolme yliopistojen selvitysryhmää julkistivat oman ehdotuksensa yliopistojen rakenteellisesta kehittämisestä. Se sisälsi ehdotelman Helsingin teknillisen korkeakoulun, kauppakorkeakoulun sekä taideteollisen korkeakoulun yhdistymisestä niin, että ne yhdessä muodostaisivat tekniikan, kaupan ja taideteollisuuden huippuyliopiston (nyk. Aalto yliopisto). Vastaavasti Turun yliopisto ja Turun kauppakorkeakoulu yhdistyisivät sekä myös Kuopion ja Joensuun yliopistot yhdistyisivät muodostaen Itä-Suomen liittoyliopiston. (Mansikkamäki 2012, 12.)

3.3. Laki astuu voimaan

Yliopistouudistuksen eteneminen vahvistui hallituksen päättäessä uudistamisen periaatteista ja aikataulutusta marraskuussa 2007. Yliopistolakia muutettaisiin siten, että se astuisi voimaan 1.8.2009 ja uuden lain mukainen toiminta voisi alkaa 1.1.2010. Yliopistolakiryhmällä oli aikaa valmistella lakia kevätistuntokauden alkuun 2009. Hallitus päätti, että muille kuin säätiömuotoisille innovaatioyliopistoille luotiin oikeushenkilömuodollinen julkisoikeudellinen laitos. Muille varattiin myös mahdollisuus siirtyä säätiömuotoon, jota Tampereen teknillinen yliopisto hyödynsikin muiden yliopistojen päätyessä oikeushenkilön asemaan. (Mansikkamäki 2012, 18.)

Lain tavoitteiksi tiivistettiin, että yliopistot pystyisivät (OKM 2015a):

- ” reagoimaan toimintaympäristön muutoksiin paremmin,
- monipuolistamaan rahoituspohjaansa,

- kilpailemaan kansainvälisestä tutkimusrahoituksesta,
- tekemään yhteistyötä ulkomaisten yliopistojen ja tutkimuslaitosten kanssa,
- kohdentamaan resursseja huippututkimukseen ja strategisiin painoaloihinsa,
- vahvistamaan tutkimus- ja opetustoimintansa laatua ja vaikuttavuutta sekä
- vahvistamaan rooliaan innovaatiojärjestelmässä. ”

Merkittävimmät muutokset uudessa laissa koskivat odotetusti rahoitusta ja hallintoa. Laki perustui pitkälti selvitysmiehien ehdotelmiin, joista osaa ehdotelmista oli kuitenkin muokattu. Uusi yliopistolaki saatettiin voimaan voimaannpanolailla (559/2009). Vanha yliopistolaki (645/1997), korkeakoululaitoksen kehittämisestä annettu laki (1052/1986) ja korkeakouluprofessorin ja apulaisprofessorin viran täyttämisestä annettu laki (856/1991) kumottiin. Korkeakoulututkintojen järjestelmästä annettu asetus (464/1998) sekä yliopistojen tutkinnoista annettu valtioneuvoston asetus (794/2004) ja muutama muu yliopistokoulutusta koskeva asetus jäi voimaan.

Samalla aikataululla, jolla yliopistolaki astui voimaan, toimeenpantiin kolme yliopistofuusiota (Itä-Suomen yliopisto, Turun yliopisto ja Aalto-yliopisto). Vuonna 2012 syntyi vielä Taideyliopisto, kun Kuvataideakatemia, Sibelius-Akatemia ja Teatterikorkeakoulu fuusioituivat. Huomion arvoista on kuitenkin se, että lakia on muutettu sen voimaantulon jälkeen joiltakin osin. Merkittävin muutos tapahtui siinä, että yliopistot irrotettiin valtion tiliviraston virasta jatkaen toimintaansa julkioikeudellisina yhteisöinä tai säätiöinä. Tämä seikka mahdollistaa yliopistoille täyden taloudellisen vastuun hyvässä ja pahassa. Vaikka laki muuttikin esimerkiksi hallintoa ja rahoitusta monelta osin, jäi kuitenkin moni asia vielä entiselleen. Sen sijaan koulutusvastuisiin, tutkintorakenteisiin, koulutuksen maksuttomuuteen eikä muihin yliopistokoulutusta koskeviin järjestelyihin, jotka oli oikeudellisesti säännelty, tehty muutoksia. (OKM 2016, 16.) Taulukkoon 2 on koottu keskeisemmät eriäväisyydet lakien kohdalla. Taulukkoon on koottu vain vuoden 2010 voimaan tulleet muutokset.

Taulukko 2 : Merkittävimmät eriäväisyydet uuden ja vanhan yliopistolain kohdalla (OKM, 2016).

Vanha yliopistolaki	Uusi yliopistolaki
Yliopistot osana valtionhallintoa ja valtion budjettitaloutta ja kuuluvat valtion tilivirastoihin. Ei mahdollisuutta harjoittaa liiketoimintaa	Yliopistoista julkioikeudellisia laitoksia tai säätiöitä eli valtionhallinnosta erillisiä oikeushenkilöitä, jotka vastaavat omilla varoillaan toiminnastaan ja vastaavat sekä kantavat tuomioistuimissa. Mahdollisuus harjoittaa liiketoimintaa.
Ylin päättävä elin yliopiston hallitus, jonka puheenjohtajana toimii rehtori. Hallituksessa enintään kolmannes yliopiston ulkopuolisia henkilöitä.	Yliopistojen hallinto koostuu kolmesta toimielimestä: hallitus, rehtori & yliopistokollegio . Rehtori ei enää puheenjohtaja, mutta hänellä on oikeus käyttää puheenvuoro ja olla läsnä kokouksissa. Hallituksen jäsenistä väh. 40 % yliopiston ulkopuolisia . Hallitus käyttää ylintä valtaa esimerkiksi taloudellisissa, organisatorisissa sekä sääntelyllisissä kysymyksissä. Hallitus myös valitsee ja erottaa rehtorin sekä vararehtorin.
Henkilöstö virkasuhteessa ja heihin sovellettiin valtion virkamieslainsäädäntöä	Virkasuhteista työsuhteita ja yliopistoista työnantajia .
Yliopistolle osoitetut määrärahat budjetoitiin opetusministeriön hallinnonalalle 2-vuotisena siirtomäärärahana.	Yliopistoille myönnetään perusrahoitusta lakisääteisten tehtävien hoitamiseksi . Yliopistoille osoitettavissa oleva 2-vuotinen siirtomääräraha budjetoidaan maksuperusteisena.
Talousarvioesitykseen kuului alustava käyttösuunnitelma yliopistomäärärahan jaosta eri yliopistoille.	Yliopistoille osoitettava valtionrahoitus perustuu pääosin laskennalliseen rahoitusmalliin eikä opetus- ja kulttuuriministeriön perusrahoituspäätöksillä suoranaisesti ohjata rahoitusta yliopiston eri toimintoihin ja yksiköihin, vaan yliopistot päättävät itse rahoituksen kohdentamisesta . Yliopistojen perusrahoituksessa 75 % määräytyy toiminnan laajuuden, laadun ja vaikuttavuuden perusteella ja 25 % muiden koulutus- ja tiedepoliitikan tavoitteiden perusteella.

4. Tutkimuksen keskeiset käsitteet

Uusliberalismin tärkeimpinä ideologeina pidetään Friedrich Hayekiä sekä Milton Friedmania. He käyttivät itsestään nimitystä ”liberaali”. Hayekin ja Friedmanin talousteorian sekä poliittisen filosofian voidaan nähdä olevan ikään kuin vastaveto keynesiläisiä, vasemmistolaisia ja sosialistisia ajatuksia vastaan 1900-luvun puolivälissä. Hayek tosin itse oli sosialisti ja Friedman keynesiläinen ennen ”kääntymystään”. Hayek kannatti avoimesti 1800-luvun talousliberalismin ihanteita ja Friedman taas halusi elvyttää klassisen ja oikeusoppisen talousteorian keskeisiä ideoita. Vaikka heidän ihanteensa nousivatkin edelliseltä vuosituhannelta, on uusliberalismi silti puhtaasti 1900-luvun oppi. (Patomäki 2007, 27.)

Uusliberalismi eroaa esimerkiksi klassisesta talousliberalismista siinä, että uusliberaalit teoreetikot sekä poliitikot kannattavat muodollista poliittista demokratiaa. Tavoitteena on minimoida valtion rooli yhteiskunnassa sekä perustuslain että kansainvälisten sopimusten kautta. Vaikka demokraattisen politiikan ala pienenesi, ei demokratian perusteperiaatteista kuitenkaan luovuta. Uusliberalismin keskeisinä tavoitteina voidaan nähdä muun muassa yksityisen omistusoikeuden suojeleminen sekä yksityisomistuksen ja markkinoiden laajentaminen julkisorganisaatioiden sisään (esimerkiksi julkinen terveydenhuolto). Päätöksenteossa ja johtamisperiaatteissa pyritään siihen, että valtaa pitävät he, joilla on rahaa. Naisilla ja miehillä on yhtäläiset oikeudet omistaa, solmia sopimuksia sekä osallistua politiikkaan ja päätöksen tekoon. (Patomäki 2007, 28.)

Uusliberalismi voidaan nähdä myös hallinnan tekniikkana. Tällöin valtio sekä muut tahot kuten yritykset ja erilaiset instituutiot kohdistavat hallinnan yksilöihin. Michael Foucaultin luoma käsite *governmentality* voidaan nähdä viittavan uudenlaisen käyttäytymisen sekä itseohjautuvuuden tuottamiseen. Tällaisessa foucaultilaisessa hallinnan analyysissä valtaa ei voida palauttaa mihinkään alkuperään tai toimijaan. Sen sijaan kaiken nähdään olevan erilaisten valtasuhteiden lävistämien käytäntöjen tuotteita sekä tuottajia. Määrittäessämme itse itsemme diskurssien tarjoamien välineiden avulla, meihin myös kohdistuu sisäistämiämme vallankäytön ja kurinpidon muotoja. Tätä kutsutaan subjektiiviseksi, jolloin valta siis ”kiinnittyy yksilöön ja tulee osaksi sen haluja, toiveita sekä käsitystä itsestä ja omista kyvyistä.” (Ylöstalo 2014.)

Uusliberalistisen koulutuspolitiikka voidaan yksinkertaisesti selittää niin, että esimerkiksi korkeakoulutus nähdään enemmänkin taloudellisena investointina yksilön tulevaisuutta varten

sekä myös yksilön keinona palvella yhteiskunnan ja liike-elämän vaatimuksia tulevaisuudessa. Uusliberalistinen koulutuspolitiikka vahvistaa näkemystä siitä, että yliopistojen tulisi kilpailla opiskelijoista sekä tuottaa korkeasti koulutettuja yksilöitä, jotka edesauttavat valtion menestystä taloudellisessa ja globaalissa kilpailussa. Uusliberalismin keskeisenä arvona voidaan pitää tehokuutta ja tällöin myös koulutuksen tulee olla mahdollisimman tehokasta. (Mintz 2021.) Koulutusta ohjaavat taloudelliset arvot ja periaatteet enemmän kuin esimerkiksi sivistykselliset tai tiedon tuottamisen periaatteet.

4.1. New public management & managerialismi

New public management (myöhemmin käytetään lyhennettä NPM) on termi, jolla kuvataan yksityisen sektorin johtamistekniikoiden soveltamista julkisiin palveluihin (Lane 2000). NPM on nähty ikään kuin vastauksena julkisen sektorin johtamishaasteisiin. Valtion budjettien kasvattaminen loputtomiin ei ole ollut mahdollista, joten hallinnon tuottavuutta sekä tehokuutta on pitänyt kasvattaa. Samalla laadun ja palveluiden määrän on pitänyt kuitenkin pystyä vastaamaan kansalaisten vaatimuksiin. NPM voidaan nähdä *johtamisdoktiirina* eli johtamisteoreettiseen keskusteluun liittyvänä oppina sisältäen normatiivisia periaatteita siitä, miten julkista johtamista voitaisiin uudistaa sekä parantaa. NPM pyrkii antamaan vastauksia siihen, mikä olisi paras tapa johtaa ja organisoida. (Lähdesmäki 2003, 9.)

NPM ei kuitenkaan ole mikään yksittäinen teoria tai oppi, vaan sen lähtökohtia on mahdollista löytää useista eri teorioista, joista merkittävimpiä ovat julkisen valinnan teoria, managerialismi, sekä yksityisen sektorin johtamis- ja laskentamallien jäljitteleminen. Keskeisinä arvoina voidaan kuitenkin pitää taloudellisuutta, tehokkuutta, vaikuttavuutta, joustavuutta, dynaamisuutta sekä hyvää palvelu. NPM:n tärkeänä strategiana voidaan nähdä johtamisen parantaminen. Jotta voitaisiin olla tehokkaita, taloudellisia ja joustavia, tulee myös johtamisen olla sellaista. Lisäksi myös yksilön näkökulman huomioiminen ja yksilön valintojen mahdollistaminen julkisissa palveluissa on tärkeää.

NPM:iin kuuluu näkemys siitä, että julkiset organisaatiot voivat myös ansaita itse rahaa sen sijaan, että vain kuluttaisivat sitä. Lisäksi ajatus siitä, että olisi tärkeää muodostaa itseohjautuvia ja taloudellisesti itsenäisiä organisaatioita on keskiössä. Tällaisissa organisaatioissa resurssien käyttö on tehokasta, sillä toiminnan säilyminen ja kehittyminen on kiinni omista toimenpiteistä. Tehokas organisaatio on siis sellainen, joka itseohjautuvasti kykenee huolehtimaan siitä, että sen toiminta sopeutuu ympäristön toimintaan ja että sen eri

osat kykenevät itse ja oman toimintansa osalta ohjaamaan työtä ja tuotantoa organisaatioiden tavoitteiden suuntaisesti. (Haveri 2002, 5–6.)

NPM:n sijaan saatetaan käyttää termiä ”managerialismi”, vaikka se ei täysin olekaan synonyymi NPM:n kanssa. Kulovaara (2016, 35–36) esittää, että managerialismi-termiä käytetään usein sellaisissa yhteyksissä, joissa halutaan viitata tiettyihin yleisiin teoreettisnormatiivisiin uskomuksiin. NPM-termiä käytetään taas silloin kun halutaan käsitellä julkisella sektoreilla ajettavia reformeja ja organisaatiouudistuksia. Managerialismi voidaan esittää siis erityisenä ideologiana, kun taas NPM on enemmän spesifimpi hallinto- ja johtamisteorian muoto. Managerialismin arvot ovat kuitenkin melko samat kuin NPM:n.

NPM:n vaikutus on nähtävissä suoraan yliopistouudistuksessa. Sen peruseriaatteet kuten taloudellisuus, tehokkuus ja vaikuttavuus ovat selkeästi nähtävissä uudistuksessa. Vaikutukset ovat nähtävissä niin johdon kuin hallinnon muutoksissa kuin myös koko organisaatorakenteen kehittämisessä. Yliopistouudistuksen tarkoituksena on ollut pyrkiä resurssien tehokkaaseen käyttöön sekä lisäksi varmistaa organisaatioiden itseohjautuvuus esimerkiksi taloudellisesti. Yliopisto ei siis enää ole ”vain” julkisten resurssien kuluttaja vaan sen velvollisuus on pitää huolta taloudellisesta itsenäisyydestään sekä sopeutua niin ympäristön kuin markkinatalouden muutoksiin.

4.2. Akateeminen työ

Akateemisen työn määrittely ei ole aivan yksinkertaista ja termi saattaa herättää erilaisia mielikuvia akateemisen työn sisällöstä. Akateeminen työ voidaan esimerkiksi jakaa viiteen kategoriaan: tutkimus, opetus, ulkoiset palvelut, julkinen keskustelu ja hallinnointi (Kallberg 2000, 222). Tutumpi jako on kuitenkin jako kolmeen perustehtävään eli opetukseen, tutkimukseen ja hallintoon. Nykyisessä suomalaisessa kontekstissa yliopistotyön voidaan nähdä jakautuvan tutkimus- opetus ja hallintotyöhön sekä myös ulkoisiin palveluihin (Rinne ym. 2012, 66–68).

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoimikunnan julkaisusarjassa 2023:3 määritellään, että akateemisen työn ydintehtäviä ovat tutkimus ja opetus. Työtehtäviin voi lisäksi liittyä erilaisia hallintotehtäviä, opetuksen ja tutkimuksen kehittämiseen osallistumista, verkostoitumista, konferensseja sekä yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen liittyviä tehtäviä sekä myös sidosryhmätyöskentelyä. Yliopistoja koskevassa työehtosopimuksessa (Sivista 2025) ilmenee, että yliopiston opetus- ja tutkimushenkilöstön tehtävät voivat olla joko opetus- tai

tutkimuspainotteisia. Tarkoituksena kuitenkin on, että jokainen opetus- ja tutkimushenkilökuntaan kuuluva sekä tutkii että opettaa. Työn vaativuus ja sisällön painotukset eroavat alakohtaisesti, sillä opetuksen, tutkimuksen ja palvelutehtävien painotukset ovat erilaisia (Pekkola & Aarrevaara 2010, 12–13).

Puhuttaessa akateemisesta työstä voidaan puhua myös tieteellisistä ja akateemisista professioista. Donald Lightin (1974,10) professioteoreettisen akateemisen profession määritelmän mukaan akateemisella kentällä voidaan nähdä toimivan kolme eri työntekijäryhmää: akateeminen henkilöstö, johon kuuluvat yliopiston tutkimus- ja opetustehtävissä sekä asiantuntijatehtävissä toimivat henkilöt. Tieteelliseen professioon kuuluvat kaikki ne, joiden työtehtäviin kuuluu uuden tiedon tuottaminen sekä tieteen edistäminen. Suuri osa tieteellisen profession edustajista toimii tällä hetkellä korkeakoulujen ulkopuolella, eivätkä siten omaa akateemista professiota. Akateemiseen professioon kuuluvat ne tieteellisen profession jäsenet, jotka työskentelevät yliopistoissa ja kuuluvat siten akateemiseen henkilöstöön. Voidaan siis ajatella, että akateeminen professio on ikään kuin tieteellisen profession alaryhmä. Akateemisen profession tehtäviin kuuluvat tutkimus, opetus sekä yhteiskunnallinen vaikuttaminen, sillä opetus on määritelty yliopistojen tehtäväksi tutkimuksen ohella. Tämä jako kuitenkin karsii hallintohenkilökunnan akateemisen työn ulkopuolelle. Tämän tutkimuksen kontekstissa akateemisen työn tekijöillä tarkoitetaan tutkimus- ja opetustyötä tekeviä. Tulokset koskevat siis tutkimus- ja opetustyötä tekeviä, vaikka hallinnollisen työn voidaan myös nähdä olevan akateemista työtä.

Akateeminen professio sekä akateemiset urat ovat muuttuvia ja vuorovaikutuksellisia. Ne muuttuvat sekä sisäisten kuin yliopistojen ulkopuolelta tulevien odotusten ja vaatimusten myötä. Merkittävänä muutoksen aiheuttajina ovat jo ylempänä mainitut managerialismi ja NPM. Lisäksi akateemiset urat ovat nykyään entistä epävarmempia. Tämä johtuu siitä, että tohtoreita valmistuu entistä enemmän, jolloin myös kilpailu työpaikoista on kasvanut. Lisäksi tutkimuksen rahoituksen siirtyminen entistä enemmän kilpailulliseksi lisää työn epävarmuutta työsuhteiden ollessa myös usein määräaikaista. Akateeminen ura näyttäisi olevan polarisoitumassa ainakin neljällä osa-alueella: sukupuolien, sukupolvien, position ja identiteetin. (Siekkinen, Nokkala, Välimaa & Pekkola 2016.)

Akateemiseen työhön tai akateemiseen professioon on perinteisesti liitetty asiantuntemus, korkea autonomian taso, uuden tiedon tuottaminen, käsitteellinen sekä teoreettinen tarkkuus sekä totuuden puolueeton tavoittelu (Kolsaker 2008; (Kogan, Moses, and El-Khawas 1994;

Chown 1996; Kogan 2000; Henkel. 2000). Lisäksi akateemisen työn ominaispiirteisiin liitetään akateeminen vapaus, joka kattaa tutkimuksen, opetuksen ja oppimisen vapaudet (Pekkola 2014; Niiniluoto 2004; Fuller 2008). Akateemisen työn tekijä on siis vapaa tekemään tutkimusta sekä opettamaan ja julkaisemaan ilman ulkopuolista väliintuloa. Akateemiseen vapauteen kuuluu niin sanottu vapaan ajattelun suoja. Se tarkoittaa, ettei tutkimus- tai opetustoiminnan tule vaikuttaa millään lailla työntekijän työpaikkaan tai siviilielämään (Shils 1991, 2).

5. Yliopistouudistuksen vaikutukset akateemiseen työhön tutkimusten valossa Suomessa ja ulkomailla

Yliopistouudistuksen vaikutuksia akateemisen työhön on tutkittu niin Suomessa kuin ulkomaillakin. Tutkimuksissa on selvitetty muun muassa akateemisen identiteetin mahdollisia muutoksia, tyytyväisyyttä akateemista työtä kohtaan sekä työn merkityksellisyyden rakentumista muutosten keskellä. Yliopistouudistus ei ole tapahtunut kerralla, vaikkakin esimerkiksi Suomessa vuoden 2010 lakimuutos on ollut merkittävänä tekijänä muutosten toimeenpanossa. Onkin siis hyvä huomioda, että muutokset ovat tapahtuneet eri maissa ja osittain myös eri yliopistoissa saman maan sisällä eri aikoihin.

Suomen kasvatustieteellinen seura julkaisi vuonna 2012 tutkimuksen ”Valta, uusi yliopistopolitiikka ja yliopistotyö Suomessa – managerialistinen hallintapolitiikka yliopistolaisten kokemana” (Rinne, Jauhiainen, Simola, Lehto, A. Jauhiainen & Laiho). Tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa ylikansallisten hallintajärjestelmien ja yliopiston uuden johtamistavan vastaanottoa ja vaikutuksia suomalaisessa yliopistossa. Tutkimuksen aineisto kerättiin vuonna 2008 Turun sekä Joensuun yliopistoissa. Kyselyyn vastasi lopulta 1315 henkilöä mukaan lukien myös hallintohenkilökunta. Vaikka tutkimus toteutettiin jo ennen varsinaista yliopistolain muutosta, se on silti validi tutkimus koskien aihetta, sillä monet muutokset olivat saaneet jo alkunsa ennen virallista lakimuutosta. Tutkimustuloksia tarkastellessa on kuitenkin hyvä huomioda, että osassa vastauksissa on mukana hallintohenkilökunnan vastauksia.

Tuloksista selvisi, että uusi politiikka otettiin vastaan nihkeästi ja enemmistö koki, että se rajoittaa tieteen vapautta sekä murentaa perinteisiä akateemisia arvoja. Poliittinen retoriikka koettiin ristiriitaiseksi, sillä retoriikan nähtiin olevan jyrkästi ristiriidassa arkitodellisuuden kanssa kuin myös oman työn sekä siihen liittyvien tavoitteiden ja arvojen kanssa. Tämä osaltaan synnytti ulkopuolisuuden ja aliarvostuksen kokemuksia.

Tehokkuuden lisääminen, tulosvastuun korostaminen ja pyrkimykset tieteen huipulle nähtiin ikään kuin pakollisina reunaehtoina. Tieteenaloittain suhtautuminen uuteen politiikkaan oli kovien tieteiden osalta suurimmaksi osaksi suopeampaa ja pehmeiden tieteiden osalta varauksellisempaa. Laadunhallinta ja sen arviointi herätti myös kritiikkiä. Katsottiin, ettei laadunarviointia voitu toteuttaa yhteismitallisesti kaikilla eri tieteenaloilla. Laatupuheen tuomista yliopistoon vierastettiin ja laadunhallintaan sekä arviointiin kuluva aika nähtiin

sellaisena, joka on pois tärkeimmistä työtehtävistä (tutkimus ja opetus). Laatuksiteerien koettiin tulevan yliopiston ulkopuolelta.

Kuva vallan jakautumisesta oli selkeä: mitä ylemmäs valtaportaikossa mentiin, sitä kriittisemmäksi suhtautuminen muuttui. Ministeriötasolla valtaa koettiin olevan jo liikaa. Vastaajat kokivat, että vallankäyttö oli valtakunnan tasolla huonontunut. Kun mentiin lähemmäksi omaa työtä, sen paremmaksi hallinnon ja johtamisen koettiin muuttuneen. Siltikään oman yliopiston hallintakulttuuria ei koettu avoimena, demokraattisena tai toimivana.

Professorit sekä muu ylempi hallintohenkilökunta olivat selkeästi niitä ryhmiä, joilla oli eniten vaikutusmahdollisuuksia ja jotka olivat eniten tietoisia siitä, miten eri tahot vaikuttivat yliopistojen päätöksiin ja suunnitelmiin. Professorit suhtautuivat kriittisesti valtakunnan tason valtaan ja hallinnon ja johtamisen muutoksiin. Lehtorit ja assistenttikunta taas erottuivat ryhmänä, joka suhtautui hyvin kriittisesti oman yliopistonsa hallintokulttuurin avoimuuteen, demokraattisuuteen sekä toimivuuteen. He suhtautuivat kriittisesti myös hallinnon ja johtamisen muutoksiin yliopistoissa sekä omiin vaikutusmahdollisuuksiin yliopiston kaikilla tasoilla. Epävarmimpana ryhmänä korostui tutkijat ja tutkijakoulutettavat, joiden oli vaikea ottaa kantaa valtaan ja hallintoon liittyviin asioihin. He olivat myös vähiten tietoisia eri tahojen suunnitelmista sekä päätöksistä.

Tuloksista ilmeni, että yliopistotyö koettiin mielekkääksi ja merkitykselliseksi, vaikka työolosuhteissa olikin myös ongelmia. Pula aikaresursseista koettiin kaikista merkittävämmäksi työhön negatiivisesti vaikuttavaksi asiaksi. Yli 70 % ilmoitti tekevänsä ylitöitä iltaisin sekä viikonloppuisin. Professorit ilmaisivat tyytyväisyyttä työnilmapiiriin, mutta osoittivat samalla tyytymättömyyttä aikaresursseihin. Assistentit, lehtorit sekä opetustehtävissä olevat arvioivat oman työnsä vähiten mielekkääksi sekä työilmapiirin huonoimmaksi. Lisäksi he kokivat eniten aikapaineita. Tutkijat kokivat aikaresurssinsa kaikista parhaimpina.

Yliopistojen massoituminen lisäsi negatiivista kokemusta omasta työstä. Valtaosa opettajista koki, että esimerkiksi opetuksen kehittäminen oli mahdotonta suurten opiskelijamäärien vuoksi. Myös asiakasajattelun koettiin vahvistuneen yliopistossa. Autonomian kokemus oli vahvimmillaan tutkijoiden työssä. Korkea akateeminen asema lisäsi positiivista kokemusta oman tutkimustyön autonomiasta.

Tuloksissa ilmeni myös, että vaikka työn ehdot ovat kiristyneet ja oheistyö on lisääntynyt, opetus- ja tutkimushenkilökunnan työn ydin on kuitenkin edelleen opetuksessa ja tutkimuksessa. Lehtorit ja muut opettajat identifioituivat opetukseen ja yliopistoinstituutioon liittyviin teemoihin. Tutkijat vastaavasti identifioituivat enemmän tutkimukseen ja tieteenalaan liittyviin teemoihin. Professorit ja assistentit eivät identifioituneet yhtä selkeästi kumpaankaan vaan tasaisesti näihin molempiin sekä sen lisäksi myös hallintoon.

Opetus ja tutkimus toimivat yhtenä keskeisenä vedenjakajana opetus- ja tutkimushenkilökunnan välillä. Vastaajat eivät kokeneet näiden kahden kombinaatiota merkityksellisyyden lähteenä, vaikka ne voidaankin nähdä keskeisinä akateemisena arvoina. Lehtorit ja muut opettajat kokivat saavansa vähiten arvostusta tutkimustyöstä. Tutkimuksen tuloksista ilmeni, että perinteiset akateemiset arvot kuten tieteen autonomia, tieteen edistäminen ja tieteen merkitys eivät niinkään olleet ensisijaisia opettajien ja tutkijoiden identifioitumisen lähteitä. Tällaisiksi lähteiksi koettiin enemmänkin oman tutkimus ja oman tieteenala sekä oman työn henkilökohtaiset merkitykset (kehittyminen yksilönä, menestys, arvostus, työn sisältö ja sosiaaliset piirteet).

Ylijoki & Ursin julkaisivat vuonna 2013 tutkimuksen *“The construction of academic identity in the changes of Finnish higher education”*, jonka tarkoituksena oli tutkia, miten akateemisen työn tekijät jäsentävät meneillään olevia muutoksia korkeakoulutuksessa ja millaisia akateemisia identiteettejä heille on rakentunut. Tutkimusta varten haastateltiin 42 akateemisen työn tekijää. Haastattelut analysoitiin narratiivisen analyysin keinoin keskittyen siihen, miten haastateltavat rakentavat ja kertovat työelämän kokemuksistaan.

Tutkimuksessa korostettiin akateemisten identiteettien monipuolistumista, mutta samalla myös polarisoitumista. Osa vastaajista halusi voimakkaasti vastustaa uudistuksia ja kapinoida niitä vastaan ottaen ”kapinallisen” identiteetin. Osa taas otti ikään kuin uhrin ja menettäjän identiteetin, joka ei voi muutoksille itse mitään ja joiden oli vain alistuttava. Osalle vastaajista muutokset taas olivat mahdollistaneet akateemisella uralla etenemisen ja he olivat ”voittajia akateemisessa pelissä”.

Jotkut vastaajista kuvailivat, että muutokset helpottivat liikkuvuutta ja dynamiikkaa akateemisessa työssä. Akateemisen työn nähtiin avautuneen enemmän kohti yhteiskunnan muita alueita, eri sektoreita, organisaatioita sekä kansainvälistä liikkuvuutta. Tulevaisuus oli valoisa ja toivoa täynnä eikä akateeminen ala ollut enää yksi ja ainoa urapolku ja kutsumus,

vaan oli mahdollista operoida akateemisen työn kentällä sillä tavoin, kun se itseä palveli parhaiten esimerkiksi siirtymällä akateemisen maailman ja liike-elämän välillä.

Osa vastaajista koki, että akateemisen työn tekijöiden on toimittava ikään kuin uudistusten toimeenpanevana voimana ja otettava vastuu niiden toteuttamisesta. Yleensä tällainen näkemys kytkeytyi esimerkiksi dekaanin tai tiedekunnan johtajan tehtäviin. Uudistukset ja niiden hallinta eivät näyttäneet ikävinä vaan luonnollisena osana työtä. Toisaalta uudistusten ymmärrettiin aiheuttavan stressiä, ahdistusta ja epävarmuutta, mutta samalla niiden nähtiin pitkällä aikavälillä vievän oikeaan suuntaan. Tällaiseen ”muutoksen agentin identiteettiin” liittyi se, että tuli ratkaista konflikteja, mutta myös tehdä vaikeitakin päätöksiä muutosten saavuttamisen takia ja kestää niistä koituva mielipaha.

Kaikki vastaajat eivät kokeneet, että muutokset vaikuttaisivat heidän työhönsä, vaan muutokset tapahtuivat korkeammilla tasoilla eivät vaikuttaneet niin sanotusti ruohonjuuritason työhön. On kuitenkin hyvä muistaa, että tällä tavoin ajattelevat erottelivat käytännön ja päivittäisen työn sekä politiikan ja rakenteiden tason muutokset. Nämä kaksi toimivat hyvin paljon erillään, ja vaikka politiikka ja rakenteet ovat saattaneet kokea radikaaleja muutoksia, jokapäiväiset käytännöt tutkimuksen ja opetuksen saralla pysyvät enemmän tai vähemmän samoina. Tällaisen sivusta katsojan identiteetin omaava henkilö keskittyy omiin tehtäviinsä, joihin eivät kuulu niin olennaisesti yliopistoympäristö tai sen muutokset. Tällainen henkilö on todennäköisesti vähemmän sitoutunut akateemiseen maailmaan. He voivat tällä tavoin luoda roolin, jossa he ovat maanläheisiä ja järkeviä ihmisiä, jotka kykenevät keskittymään opetus- ja tutkimustehtäviinsä muutoksista huolimatta ja niihin puuttumatta.

Akateeminen identiteetti ei koskaan ole ollut monoliittinen ja vakaa, vaan se on eriytynyt esimerkiksi tieteenalayhteisöjen sekä myös institutionaalisten ympäristöjen perusteella.

Tutkimuksen tulosten valossa on kuitenkin nähtävissä, että akateeminen identiteetti ja sen ymmärtämisen ja toteuttamisen tavat ovat sekä moninaisia että monipuolistuneita.

Eriytyneisyys näyttää moninkertaistuneen yliopistoympäristön hallinnollisten ja rakenteellisen muutosten takia. Lisäksi tämän tutkimuksen narratiivit sisältävät polarisoituneita käsityksiä niin akateemista rooleista kuin velvollisuuksista ja asemasta. Tuloksia tarkastellessa on hyvä huomioda, että haastateltavat toivat esille useampia kuin yhtä narratiivia omissa haastatteluissaan. Tämä tukee ajatusta siitä, etteivät identiteetit ole vakaita tai selkeärajaisia, vaan niitä voi muokata, rakentaa ja neuvotella uudelleen. Kaikki identiteetit eivät kuitenkaan

ole mahdollisia kaikille. Ei voi olla samaan aikaan voittaja ja uhri tai menestyä uralla, mutta samalla menettää kaiken. Muutokset siis vaikuttavat eri tavalla riippuen siitä, missä kohdin ”akateemista kenttää” sijaitsee.

Eduskunnan sivistysvaliokunta esitti vuonna 2013, että tulisi tehdä uusi lausunto yliopistouudistuksen vaikutuksista vuonna 2016. Edellinen selvitys oli vuosilta 2011–2012, jolloin keskityttiin arvioimaan lähinnä sitä, millaisia vaikutuksia uudella lainsäädännöllä oli siirtymävaiheessa. Arviointityö alkoi elokuussa 2015. Tutkimus toteutettiin ensin haastattelemalla 133 henkilöä, johon kuului henkilökuntaa ylimmästä johdosta, hallituksesta, yksikön johdosta, opetus- ja tutkimushenkilöstöstä. Lisäksi haastateltiin myös opiskelijoita. Näiden haastatteluiden pohjalta laadittiin kyselyrungot, jotka sitten välitettiin yliopistojen henkilöstölle sekä opiskelijoille. Henkilöstön kyselyyn vastasi 2727 ja opiskelijoiden kyselyyn 2261.

Tutkimuksen tuloksista selvisi, että lakiuudistus oli vahvistanut taloudellista ja hallinnollista autonomiaa. Tätä autonomiaa ja sen mahdollisuuksia ei kuitenkaan vielä hyödynnetty täysimääräisesti. Johtamisjärjestelmä oli muuttunut johtajakeskeisemmäksi ja toimivallan keskittyessä yliopiston ja yksikön johtajille, päätöksen teko oli nopeampaa ja ketterämpää. Yliopistoyhteisö oli kuitenkin etäännyntä päätöksen teosta. Hallituksessa olevat yliopiston ulkopuoliset jäsenet olivat mahdollistaneet yliopistojen vuorovaikutuksen lisääntymisen yhteiskunnan kanssa. Tämä oli vaikuttanut myönteisesti yliopistojen strategiseen johtamiseen. Yliopistokollegion rooli sen sijaan nähtiin edelleen monissa yliopistoissa epäselvänä ja jäsentymättömänä.

Opetus- ja kulttuuriministeriön ohjaus koettiin liian yksityiskohtaiseksi yliopistojen autonomia huomioon ottaen. Lisäksi yliopistot kokivat, että raportoinnin määrä ja yksityiskohtaisuus on lisääntynyt kohtuuttomasti. Rahoituksen jakoperusteiden läpinäkyvyyttä kritisoitiin voimakkaasti. Rahoitusaseman eikä kilpailukyvyinkään nähty parantuneen.

Henkilöstö koki, että yliopistouudistus oli vaikuttanut kielteisesti työhyvinvointiin. Esimerkiksi epävarmuus työpaikkojen pysyvyydestä ja sekä yliopistoissa käydyt yt-neuvottelut yhdistettiin uuteen lakiin. Lakimuutoksen koettiin vaikuttaneen negatiivisesti myös työn kuormittavuuteen sekä työssä jaksamiseen erityisesti professoreilla ja opetus- ja tutkimushenkilöstöllä. Painotus yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen näkyi vahvistuneen

johdon tasolla. Sen vaikutukset eivät kuitenkaan vielä näkyneet tutkimuksessa tai opetuksessa.

Tapanila (2021) tarkasteli väitöskirjassaan ”Työn merkityksellisyyden rakentaminen osana tutkija-opettajien ammatillista kasvua muuttuvassa yliopistossa” sitä, miten akateemisen työn merkityksellisyyttä rakennetaan muuttuvassa yliopistossa tutkija-opettajien keskuudessa. Tutkimuksessa selvitettiin, miten ja mistä aineksista tutkija-opettajat rakensivat työnsä merkityksellisyyttä moraalisen kehyksen ja siihen mahdollisesti liittyvän akateemisen eetoksen ohjaamana yritysmäisessä yliopistossa.

Tuloksista ilmeni, että työn merkityksellisyyden rakentamiseen vaikuttavat tekijät olivat yhteydessä ammatillisen kasvun elementteihin, joita ovat itseytyminen, kuuluminen ja toisten palveleminen. Tutkija-opettajat tavoittelivat itselleen tärkeitä ja heidän arvojensa mukaisia asioita. Nämä asiat olivat suurilta osin yksilöllisiä. Tämä johti osalla tutkittavista ”yritysmäisen yliopiston vastustukseen”, sillä uskollisuus omille tavoitteille ja identiteetille saattoi olla ristiriidassa niiden arvojen kanssa, joita yliopisto ajoi. Jos tutkija-opettajien tuli toimia vastoin heidän moraalista kehystään, heidän työhyvinvointinsa heikkeni. He eivät myöskään aina kokeneet saavansa työstään riittävää arvostusta, joka taas on yksi moraalisen kehyksen ulottuvuus. Arvostuksen puute ilmeni puutteellisissa resursseissa sekä myös siinä, ettei tutkija-opettajien työ tulokset näkyneet yliopistojen käyttämissä mittausjärjestelmissä.

Monet tutkija-opettajat pyrkivät vastaamaan yritysmäisen yliopiston odotuksiin, vaikka se saattoi olla haastavaa eikä välttämättä ollenkaan palkitsevaa. He kuormittuivat työssään ja kärsivät resurssipulasta yrittäen kuitenkin vastata tuottavuusodotuksiin, mutta eivät silti kokeneet saavansa arvostusta yliopistolta. He joutuivat myös tinkimään omasta sekä perheensä hyvinvoinnista.

Osa tutkija-opettajista vältti ristiriidat yritysmäisen yliopiston vaatimusten ja oman työn merkityksellisyyden välillä rakentamalla työn merkityksellisyyttä lähityöyhteisössä tarjolla olevista aineksista, jotka sopivat yhteen heidän moraalisen kehyksen kanssa, mutta jotka eivät myöskään sotineet yritysmäisen yliopiston tavoitteiden kanssa. He eivät niinkään välittäneet yliopistossa yleisimmin vallitsevista arvoista tai esimerkiksi siitä, että heidän professionaalinen asemansa yliopistossa oli huonontunut. Heille riitti se, että heillä itsellään oli tarpeeksi vaikutusvaltaa sekä liikkumavaraa lähityöyhteisössään ja että he saivat siellä tarpeeksi arvotusta osakseen.

Tulosten perusteella näytti siltä, että yksilölliset tavat olivat yritysmäisen yliopiston suosiossa, kun puhuttiin työn merkityksellisyyden rakentamisesta. Tutkija-opettajat olivat kuitenkin eriarvoisessa asemassa siinä, millaisia resursseja heillä oli käytettävissä tai millaiset mahdollisuudet heillä oli vastata heihin kohdistuviin odotuksiin. Mikäli tutkija-opettajalla oli työssään riittävästi vapautta sekä resursseja, heidän oli helpompi rakentaa työnsä merkityksellisyyttä niistä asioista, joita he itse kokivat tärkeiksi, vaikkei yritysmäinen yliopisto antaisikaan niille tunnutusta. Tehokkuuspaineet sekä byrokratian lisääntyminen olivat mahdollisesti kaventamassa tutkija-opettajien liikkumavaraa, jolloin heidän työssään korostui yhä enemmän ulkopuolelta tulevien velvollisuuksien täyttäminen. Toisaalta monilla oli edelleen professionalismin mukaisesti mahdollisuus vaikuttaa omaan työhönsä.

Tutkija-opettajat saattoivat rakentaa merkityksellisyyttä opiskelijoiden kautta, sillä monet perinteiseen yliopistotyöhön identifoituneet tutkija-opettajat panostivat opiskelijoiden hyvinvoinnin edistämiseen heikoillakin resursseilla. Yritysmäisessä yliopistossa opiskelijat nähdään usein asiakkaina, joiden tehtävänä on antaa palautetta ja sitä kautta parantaa ”palvelua”, jotta yliopistojen kilpailuasema suhteessa muihin yliopistoihin paranisi. Tämä opiskelijoihin panostaminen edisti siis myös yritysmäisen yliopiston tavoitteita.

M. Poutanen, T. Tomperi, H. Kuusela, V. Kaleva ja T. Tervasmäki julkaisivat vuonna 2022 tutkimuksen ”From democracy to managerialism: foundation universities as the embodiment of Finnish university policies”. Tutkimuksessa kerrotaan, miten managerialistinen johtaminen otettiin käyttöön Suomessa 2000-luvulla (keskittyen erityisesti säätiöyliopistoihin) ja miten tämä on johtanut demokratian vähenemiseen yliopistoissa. Tutkimuksessa kuvataan, että muutoksia johtamiseen ja hallintoon tehtiin, vaikka akateeminen yhteisö vastusti niitä. Tulosten mukaan suomalaiset yliopistot ovat siirtyneet kohti johtajakeskeistä hallintaa ja managerialistisesta ajattelusta on tullut arkipäivää yliopistojen johdossa. Tämä on johtanut tehokkuus- ja tulosajattelun voimistumiseen ja kilpailun lisääntymiseen yliopistojen välillä. Tutkimus tuo esille, että kollegiaaliset ja demokraattiset hallintorakenteet ovat heikentyneet ja valtaa on keskitetty enemmän johdolle ja hallitukselle.

Mikko Poutasen (2023) tutkimus ”I am done with that now.’ Sense of alienations in Finnish academia” käsittelee sitä, miten akateemisen työn tekijät kokevat vieraantuvansa sekä omasta työstään, että yliopistoyhteisöstä uudistusten myötä. Vieraantumisella tutkimuksessa tarkoitetaan prosessia, jossa ihminen kokee turhautumista tai tunnetta siitä, että häneltä on

kavennettu mahdollisuuksia toimia ja vaikuttaa. Vieraantumisen kokemuksen syntymiseen vaikuttavat tunteet kuten riittämättömyys, pelko, ahdistus, pettymys, ja kyynisyys.

Tutkimuksen mukaan työntekijöiden mahdollisuudet vaikuttaa päätöksentekoon ovat kaventuneet hitaasti, mutta varmasti ja tämä on lisännyt vieraantumista. Erilaiset korkeakoulupolitiikan tavoitteet kuten tulospäätösrahoitus ohjaavat yliopistoja yhä enemmän, mutta työntekijät kuitenkin tietävät, ettei kukaan ole korvaamaton.

Akateemisen työn tekijät kokevat, että heidän autonomiaansa on heikennetty ja että hallinnolliset velvollisuudet ovat lisääntyneet. Monet ovat pyrkineet sopeutuamaan tilanteeseen keskittymällä omaan työhönsä ja hyväksymällä kilpailullisen järjestelmän osaksi sitä. Poutanen argumentoi, että tällaista tutkimuksessa kuvattua vieraantumista ja sen seurauksia voitaisiin estää, mikäli työntekijöillä säilyisi kokemus siitä, että he omistavat työnsä ja voivat vaikuttaa siihen. Hänen mukaansa tämä edellyttää uudenlaisten akateemisten identiteettien sekä ajattelutapojen kehittämistä, jolloin vanhojen ”hyvien aikojen” ihannoimisesta pitäisi luopua.

Yliopistouudistus ja siihen liittyvä akateemisen työn muutos ei ole vain suomalaisen yliopistoon liittyvä tapahtuma, vaan se kattaa myös monen muun maan yliopistot. Vaikka tämä tutkimus keskittyykin suomalaiseen kontekstiin, on nähdäkseni arvokasta tarkastella, millaisia tutkimustuloksia muissa maissa aiheen tiimoilta on kerätty. Huomion arvoista on, että yliopistoinstituutiot ovat rakenteeltaan hiukan erilaisia eri maissa, mutta uudistukset kulkevat pitkälti samaa rataa noudattaen uusliberalistista koulutuspolitiikkaa.

Krejsler (2013) tutki Tanskan vuoden 2003 yliopistouudistuksen vaikutuksia akateemisiin subjektiviteetteihin. Hän käytti tutkimuksessaan termiä ”modernisoiva kone” kuvaamaan uudistusta. Tämä ”kone” lisäsi tutkimuksen mukaan kilpailua, byrokratiaa sekä tulospäätösrahoitusta. Tutkimus keskittyi sekä humanistiseen tiedekuntaan että terveystieteiden ja luonnontieteiden tiedekuntaan. Erityisesti humanistisessa tiedekunnassa akateemisen työn tekijät vastustivat uudistusta, koska sen nähtiin uhkaavan perinteisiä akateemisia arvoja. Mitattavuus ja markkinointuminen nähtiin humanistisille tieteenaloille vieraana asiana. Tämä aiheutti pelkoa työn omistajuuden menetyksestä. Lisäksi tutkimuksessa huomioitiin, että humanistisen tiedekunnan tutkijat toimivat usein hajautetusti kansallisissa sekä kansainvälisissä verkostoissa, joka taas vaikeutti yhtenäistä johtamista. Tämä seikka teki tutkimuksen mukaan tiedekunnasta ”haavoittuvan”, koska se ei samalla tavalla voinut vastata ”modernisoivan koneen” vaatimuksiin. Toisaalta osa akateemikoista koki tarvetta sopeutua

muutoksiin esimerkiksi johtamisen vahvistamisella. Tämä aiheutti kuitenkin ristiriitoja ”humanistisen identiteetin” kanssa.

Terveys- ja luonnontieteiden tiedekunnassa akateemisen työn tekijät kytkeytyivät ”modernisoivaan koneeseen” paremmin, sillä heidän alansa oli jo lähtökohtaisesti ikään kuin sopivampi ”modernisoivan koneen” vaateisiin. Toisaalta hinta sopeutumisesta näyttäytyi esimerkiksi työkuorman lisääntymisenä, työn epävarmuutena sekä stressinä. Tiukat julkaisutavoitteet sekä rahoituskilpailu aiheuttivat ongelmia työhyvinvoinnissa. Heillä oli yhtenäistä strategista johtamista, joka antoi enemmän päätösvaltaa, mutta samalla monet kokivat menettäneensä omistajuuden tutkimukseensa sekä opettajuutensa. Se aiheutti ristiriitoja.

Shin ja Jung (2013) tarkastelivat tutkimuksessaan työhyvinvointia ja työstressiä 19 eri maassa sen osalta, onko NPM vaikuttanut joko molempiin tai toiseen näistä. Tutkimuksen mukaan ne maat, joissa koulutus on vahvasti markkinavetoista, kuuluivat korkean stressin ryhmään. Euroopan maat sen sijaan kuuluivat korkean tyytyväisyyden ryhmään. Tämä viittaisi siihen, että ne maat, joissa markkinavetoisuus on voimakasta ja johtamisuudistuksia on tehty, aiheuttavat stressiä akateemisen työn tekijöille. Akateemisen työn tekijöiden korkea yhteiskunnallinen arvostus sekä autonomia sen sijaan ovat asioita, jotka lisäävät tyytyväisyyttä omaan työhön. Tutkimuksen mukaan Suomi kuului yhdessä Japanin, Kanadan, Alankomaiden ja Korean kanssa maihin, jossa akateemisen työn tekijät olivat samaan aikaan hyvin tyytyväisiä, mutta myös hyvin stressaantuneita työhönsä. Näissä maissa työolosuhteet ovat melko vakiintuneita, vaikka nämäkin maat ovat myös omaksuneet suoritusperusteisia johtamisjärjestelmiä.

Tutkimuksessa todettiin, että tällaiset managerialistiset uudistukset ovat lisänneet hallinnollisia töitä sekä vähentäneet opetukseen käytössä olevia tunteja. Akateemisen työn tekijöiden on täytynyt alkaa harjoittaa enemmän yrittäjämäisiä toimintoja sekä yhteisön palvelua, jotta he voisivat tyydyttää niin johtajien kuin ulkoisten sidosryhmien halut. Työtaakka on siis merkittävästi lisääntynyt ja tämä on vaikuttanut negatiivisesti esimerkiksi työ- ja yksityiselämän tasapainoon, sillä monen työntekijän raportoitiin tekevän esimerkiksi ylitöitä viikonloppuisin.

Vican, Friedman & Andreassen julkaisivat vuonna 2019 tutkimuksen, jossa he tarkastelivat niin sanotun traditionaalisen ammattimaisuuden logiikan (The traditional logic of professionalism) sekä yhä korostuneen yrityslogiikan (increasingly prominent corporate

logik) yhteentörmäystä yliopistossa. Tutkimus toteutettiin Yhdysvalloissa Suburbanin yliopistossa. Vastaajat kokivat ristiriitaa siinä, miten heidän tiedekuntansa roolia ohjasivat traditionaalinen ammattimaisuuden logiikka, mutta myös managerialistiseen yrityslogiikkaan pohjautuvan logiikka. Uuden tiedon löytäminen, älyllinen kasvu sekä opettaminen ja ohjaaminen oli vastaajien ensisijainen arvo. Vastaajat kuitenkin kokivat, että tutkimista tuettiin heikosti sekä opetus oli menettänyt merkitystään. Tutkimuksessa selvisi kolme pääasiallista tyytymättömyyden aiheuttajaa, jotka olivat managerialistinen kontrolli, tiedekunnassa käytössä olevat mittarit sekä arviointi ja yliopiston talouteen liittyvät asiat kuten budjettimalli.

Vastaajat kokivat, että päätöksen teko oli keskitetty hallinnon tasolle, mikä taas oli ristiriidassa ammatillisen autonomian ja jaetun hallinnon kanssa, joita vastaajat pitivät olennaisina asioina. Päätösten teko tapahtui ylhäältä alaspäin ja päätöksistä viestittiin huonosti. Vastaajien keskuudessa vallitsi tunne siitä, ettei hallinto arvostanut heidän näkemyksiään. Päätöksiin kaivattiin läpinäkyvyyttä sekä parempaa viestintää.

Managerialistiseen kulttuurin pohjautuva yrityslogiikka keskittyy kilpailuun ja tehokkuuteen, joka on lisännyt vertailua sekä mitattavia tuloksia. Tiedekuntien tulisi olla taloudellisesti tuottavia ja toimintoja tulisi priorisoida niin, että mittarit paranisivat. Vastaajat kokivat, että tulojen tuottaminen oli saanut etusijan koulutuksellisiin tehtäviin nähden. Tällainen tulojen tuottamiseen keskittyvä painotus asetti laitokset sekä korkeakoulut tosiaan vastaan.

Taloudellisen hyödyn tavoittelemisen painottamisen koettiin toimivan ammatillista logiikkaa vastaan. Esimerkiksi resurssien väärä kohdentaminen lisäsi hallintohenkilöstön määrää ja heidän palkkioitaan samalla kun tiedekunnan ja yliopiston koulutukselliselle puolelle annettiin vähemmän tukea, jolloin sekä opetus että tutkimus kärsivät. Samalla tutkimuksen tulisi olla korkealaatuista ja mitattavissa olevaa. Vastaajat kokivat, että älyllisesti monimuotoista tutkimusta ei enää arvostettu ja että tiettyjä aloja alettiin priorisoida enemmän. Monet vastaajista myös kokivat, että arviointistandardit olivat muuttuvia ja epäselviä.

Kolsakerin tutkimus vuodelta 2008 heijastelee toisenlaista suhtautumista managerialismiin ja sen tuomiin muutoksiin Englannissa. Tutkimuksen mukaan akateemisen työn tekijät suhtautuivat paljon positiivisemmin muutoksiin, kun mitä on annettu ymmärtää. Akateemisen työn tekijät näyttivät yleisesti ottaen hyväksyvän managerialismin niin kontorolliteknologiana kuin myös suorituskyvyn, ammattimaisuuden sekä oman statuksen edistäjinä. He näyttäisivät

muokkaavaan identiteettejään olosuhteiden muuttuessa niin, että ammattimaisuuden elementtejä omaksutaan managerialistisiin käytäntöihin. Tutkimuksen tulokset osoittivat, että he olivat suhteellisen tyytyväisiä työskennellessään managerialistissa järjestelmissä. Voi olla, että managerialismin juurtuessa työhön, akateemisen työn tekijät ovat sopeutuneet sen tuomiin muutoksiin eikä muutoksia nähty enää niin negatiivisessa valossa vaan normaalina osana työtä.

6. Aineisto, aineiston analyysi sekä tutkimuskysymykset

Tutkimuksessa käytetty aineisto on kerätty Keijo Räsänen (2019) toimittaman teoksen ”Tutkija toimii toisin – Esseitä akateemisesta työstä ja sen vaihtoehtoista” valikoiduista esseistä. Kyseessä on esseekokoelma, johon Räsänen on pyytänyt eri alojen tutkijoita kirjoittamaan aiheesta, jonka ”kukin kirjoittaja kokee itselleen tärkeäksi”. Kirjoittajat ovat taustoiltaan ja työtilanteiltaan monipuolinen joukko. Esseitä on yhteensä 29 ja kirjoittajia 3²¹. Esseekokoelma on osa kirjasarjaa, joita on julkaistu Aalto-yliopiston ”Ammattitaidon kehittäminen yliopistotyössä”-kurssilla. Kyseinen teos on sarjan yhdeksäs sekä viimeinen.

Törmäsin teokseen ensimmäisen kerran vuonna 2021, kun olin kirjoittamassa esseitä kurssille aiheesta ”Yliopisto: sivistyksen kehto vai uraputken alku?”. Aineisto jäi mieleeni ehkä sen takia, että siinä oli mukana kirjoittamassa kolme Turun yliopiston henkilökuntaan kuuluvaa akateemisen työn tekijää. Heidän tekstinsä kiinnostivat minua erityisesti ja luinkin ne läpi, vaikka en muistaakseni käyttänytään teosta varsinaisessa esseessä. Minua jäi kuitenkin kiinnostamaan heidän teksteissään nostamat teemat ja aiheet yliopiston muutoksesta. Kun sitten aloitin graduprosessini syksyllä 2023, alkuperäinen tutkimusaiheeni ei saanut tulta alleen ja uutta aihetta pohtiessani muistin tämän aineiston olemassaolon. Ehdotin aineistoa ja tutkimusnäkökulmaa ohjaajalleni, joka antoi hyväksyntänsä.

Tällaisen aineiston valitseminen tutkimusta varten ei ole se tyypillisin keino tehdä tutkimusta. Olisin voinut valita tutkia tätä aihetta keräämällä aineiston esimerkiksi haastatteleamalla akateemisen työn tekijöitä. Perustelen tämän aineiston valintaa sillä, että se tarjoaa ikään kuin ”ikkunan” kirjoittajien näkemyksiin ilman, että heitä on varta vasten pyydetty kirjoittamaan juuri tästä aiheesta. Räsänen on kirjoituskutsussaan pyytänyt kirjoittamaan jostakin, jonka kirjoittaja kokee tärkeäksi ja moni kirjoittaja on halunnut nostaa esseissään esiin juuri nämä teemat. Nähdäkseni se kertoo siitä, että yliopistossa ja akateemisessa työssä tapahtuneet muutokset ovat jotakin sellaista, joka mietityttää akateemisen työn tekijöitä. Yliopistouudistukseen liitettävä diskurssi uusliberalismista sekä managerialismista on nähtävissä teksteistä.

Toinen mielenkiintoinen tekijä aineistossa on se, että se on kirjoitettu juuri ennen koronaa, joka on osaltaan ollut mullistamassa akateemista työtä. Tässä aineistossa ei siis ole nähtävissä

² Kirjoittajia oli enemmän kuin esseitä sen takia, että osa esseistä oli tehty yhteistyössä.

koronan vaikutuksia ja siitäkin näkökulmasta tämän aineiston tarkastelu on mielekästä, kun halutaan tutkia ainoastaan yliopistouudistuksen vaikutuksia akateemiseen työhön.

Kolmanneksi perustelen aineiston valintaa sillä, etten välttämättä olisi haastatteleamalla saanut yhtä laajaa vastaajajoukkoa kuin mitä tässä teoksessa on kirjoittajia. Monet akateemisen työn tekijät ovat kiireellisiä, eikä tutkimuspyyntöihin vastaaminen välttämättä prioriteettilistalla kovin korkealla. Vastapainoksi ymmärrän myös tällaisen aineiston valitsemisen haasteet esimerkiksi sen suhteen, että kysyttäessä aiheesta suoraan, olisi vastauksissa voinut ilmetä sellaisia seikkoja, joita näissä omalla nimellä kirjoitetuissa teksteissä ei ehkä ole haluttu kirjoittaa. Jotakin sellaista saattaa jäädä tavoittamatta, joka olisi esimerkiksi haastatteluaineistolla ollut mahdollista saavuttaa. Toisaalta laadullisen tutkimuksen tarkoitus ei useinkaan ole tuottaa yleistettävää tietoa, vaan sen avulla pyritään pikemminkin saamaan tutkittavasta aiheesta syvempi ymmärrys (Pitkäranta 2014, 15). Tätä tukee aineiston mielenkiintoisuus suhteessa siihen, että aiheesta on kirjoitettu, vaikka mikään pakko ei olisi ollut.

6.1. Aineiston analyysi

Aineiston analyysitavan valinta ei aina ole täysin selvää, sillä ei ole olemassa mitään tarkkoja sääntöjä, millaista analyysitapaa tulisi käyttää milloinkin. Analyysitavat voidaan kuitenkin jakaa karkeasti kahteen luokkaan: *selitykseen pyrkivä analyysitapa* ja *ymmärtämiseen pyrkivä analyysitapa*. Näistä jälkimmäiseen käytetään usein laadullista analyysia ja päätelmien tekoa. Tässä tutkimuksessa on siis käytetty ymmärtämiseen pyrkivää analyysitapaa (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 224).

Aineiston analyysin voidaan nähdä alkavan jo aineiston hankintavaiheessa. Tutkijan esitietämys aiheesta ohjaa tutkijaa todennäköisesti jo aineiston hankintavaiheessa, vaikka tämä ei olisikaan aina tiedostettua. Täysin arvovapaata laadullista tutkimusta ei liene mahdollista tehdä, mutta tutkijan on hyvä pyrkiä tunnistamaan omaamiensa tietojen ja uskomusten luonne sekä sisältö ja sen vaikutus aineiston analyysiin. (Puusa ym. 2020, luku IV.)

Laadullista analyysia voi kuvata myös näiden kahden vaiheen avulla: havaintojen pelkistäminen ja arvoituksen ratkaiseminen. Havaintojen pelkistämisen vaiheessa aineistoa pyritään tarkastelemaan tietystä teoreettisesta metodologisesta näkökulmasta. Tällöin kiinnitetään huomiota vain siihen, mikä aineistossa on teoreettisen viitekehyksen ja

tutkimuskysymyksen kannalta olennaista. Toisessa vaiheessa (arvoituksen ratkaiseminen) luodaan merkitystulkinta pelkistämisvaiheessa tuotettujen johtolankojen ja vihjeiden perusteella. (Alasuutari 2011, 39.)

6.2. Temaattinen analyysi

Tutkimuksen aineisto on analysoitu temaattisen analyysin keinoin. Temaattinen analyysi on menetelmä, jonka avulla tunnistetaan ja analysoidaan teemoja aineistossa ja sen avulla aineistoa on mahdollista järjestää ja kuvailla. Temaattista analyysia käytetään laajasti, vaikka onkin käyty paljon keskustelua siitä, mitä temaattinen analyysi on ja miten sitä ”oikeaoppisesti” toteutetaan. Temaattista analyysia on kuvailtu joustavaksi metodiksi, jonka avulla on mahdollista analysoida erilaisia, laajojakin aineistoja. Temaattinen analyysi voidaan nähdä ”teoreettisesti vapaaksi”, ja siitä syystä se tarjoaa joustavan sekä hyödyllisen tutkimusvälineen, jonka avulla on mahdollista tuottaa rikasta ja yksityiskohtaista kuvausta aineistosta. (Braun&Clarke 2006). Temaattisen analyysin haasteena voidaan nähdä sen liian yksinkertainen käyttö eli että teemat esitellään suoraan vastauksina tutkimuskysymyksiin, vaikka teemojen kautta on tarkoitus ainoastaan jäsentää aineistoa. Teemat eivät siis suoraan voi olla vastauksia tutkimuskysymyksiin.

Temaattinen analyysi ja sisällönanalyysi yhdistetään useasti toisiinsa, vaikka niissä on joitakin eroja. Kummasakin tapauksessa analyysin lähtökohtana on aineisto. Ero tulee siinä, että sisällönanalyysissä aineisto hajotetaan pelkistetyiksi ilmaisuiksi. Temaattisessa analyysissä aluksi tunnistetaan aineistosta sitä ohjaavat perus- ja/tai johtoajatukset, joiden ympärille kootaan teemallinen kartta. Temaattisen kartan avulla luodaan teemaan liittyvä kokonaisuus. (Tuomi & Saarijärvi 2018, 142). Lisäksi eroavaisuuspohdintoihin saatetaan liittää keskustelu siitä, kuvaillaanko sisällönanalyysissä aineiston ilmeistä sisältöä ja temaattisessa analyysissä taas piilevää sisältöä. Tämä johtuu termien ”kategoria”(sisällönanalyysi) ja ”teema” (teemallinen analyysi) merkityseroista. Tällöin on tehty johtopäätös, että kategorioissa kuvaillaan ilmeisiä asioita, kun taas teemoissa piileviä asioita. Braun&Clarke kuitenkin argumentoivat, että temaattisen analyysin tulos voi olla molempia syvällisesti tai pinnallisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2018,144.)

Temaattinen analyysi on perusteltu tämän aineiston kohdalla, sillä kyseessä on melko laaja tekstimassa, josta on löydettävissä tiettyyn teemaan tai teemoihin liittyviä ilmaisuja ja ajatuksia. On hyvä huomioda, että olen tekstejä läpikäydessäni hyödyntänyt diskurssianalyysille tyypillisiä keinoja, sillä olen etsinyt aineistosta tiettyyn diskurssiin

liittyviä (lakimuutos, yliopistouudistus sekä muutokset tutkija-opettajan/tai akateemisen työn teossa näiden jälkeen) ilmaisia tai kerrontaa. Tutkimuksen päätavoitteena ei kuitenkaan ole ollut selvittää, miten sosiaalista todellisuutta ikään kuin tuotetaan erilaisissa tilanteissa (kuten vaikka näissä esseissä) kielen avulla, vaan päätarkoituksenani on ollut etsiä vastauksia, miten työ on kirjoittajien mukaan muuttunut tai millaisia ajatuksia yliopistouudistus on herättänyt kirjoittajissa.

Olen analyysissä pyrkinyt käyttämään Braunin&Clarkin (2006) kuvailemaa temaattisen analyysin prosessia. Ensimmäisessä vaiheessa luin aineiston läpi. Tämän jälkeen suljin aineistosta ulos sellaiset tekstit, joissa ei ollut minkäänlaisia mainintoja uudesta yliopistolaista, yliopistouudistuksesta tai yliopistotyön muutoksista. Tällaisten tekstien poissulkeminen oli perusteltua, koska tarkoituksenani ei ollut tarkastella koko teosta vaan ainoastaan niitä tekstejä, joissa kirjoitetaan tämän tutkimuksen kannalta relevanteista seikoista. Seuraavaksi luin jäljelle jääneet aineistot läpi niin, että kirjoitin ylös, millaisia ajatuksia tai mahdollisia teemoja kussakin esseessä käsiteltiin. Tässä vaiheessa tarkastelin, olisiko minun ollut mahdollista rajata aineistosta esimerkiksi pelkästään kasvatustieteiden tai kasvatustieteiden ja humanististen tieteiden alojen kirjoittajia. Tämä osoittautui hankalaksi, sillä en löytänyt kaikista kirjoittajista riittävistä tietoa. Pohdin myös, olisiko aineiston voinut pilkkoa esimerkiksi sukupuolen mukaan, mutta en halunnut tehdä sitäkään, sillä kiinnostuksen kohteenani ei niinkään ollut esimerkiksi erot näkemyksissä eri ryhmien välillä vaan ylipäätään se, mitä asiasta kirjoitetaan.

Kun olin lukenut jäljelle jääneet esseet läpi muutamaan otteeseen, siirryin pilkkomaan tekstiä Nvivo-työkalun avulla. Nvivo:ssa alleviivasin teksteistä kaikki ne virkkeet, joissa puhuttiin lakimuutoksesta, yliopiston muutoksesta, managerialismista, uusliberaalisuudesta tai muista sellaisista termeistä tai aiheista, jotka ovat liitettävissä yleiseen diskurssiin yliopistouudistuksesta ja sen vaikutuksista. Tässä vaiheessa alleviivattuja lainauksia tuli yhteensä 101 kappaletta 14 eri esseestä. Sen jälkeen hahmottelin lainauksia alustavasti alaotsakkeisiin esimerkiksi sen mukaan, missä lainauksissa puhuttiin hallinnan muutoksista, missä arvojen muutoksista ja missä työolojen muutoksista ja selviytymiskeinoista. Nämä hahmotelmat olivat kuitenkin alustavia ja auttoivat minua lähinnä jäsentämään ison määrän lainauksia edes jonkinlaiseen järjestykseen.

Seuraavaksi siirryin vaiheeseen kaksi eli koodaaminen. Koodaaminen tarkoittaa tässä tapauksessa lainausten muuttamista ”koodattuun muotoon” eli ikään kuin tiivistettyyn tai

pelkistettyyn muotoon. Tässä tapauksessa lainaukset, joita keräsin aineistosta. Liitteessä 1 on nähtävissä esimerkkejä koodauksesta. Koska lainaukset saattoivat sisältää useita virkkeitä, yhdestä lainauksesta saattoi muodostua myös monta koodia. Alkuun pääsemiseen käytin tekoälyä (ChatGPT) antamaan inspiraatiota siihen, miten lainauksia voisi koodata. Muutaman esimerkin jälkeen tein koodaukset kuitenkin loppuun itse.

Viimeistään tässä vaiheessa tutkijan on myös hyvä olla tietoinen siitä, onko analyysi teorialähtöistä vai aineistolähtöistä (Braun&Clarke 2006). Tässä tapauksessa kyseessä on aineistolähtöinen analyysi, joskin aineiston analyysia on ohjannut tietty näkökulma (lakimuutos/yliopistouudistus), mutta tarkoituksenani ei kuitenkaan ole ollut testata minkään teorian todenmukaisuutta tässä aineistossa.

Kolmannessa vaiheessa muodostin koodeista teemoja. Lopullisesti koodasin 84 lainausta, eli osa lainauksista jäi pois. Tämä johtui siitä, etten tässä vaiheessa ollut kaikista poisjätetyistä lainauksista täysin varma, puhutaanko niissä todella lakimuutoksen vaikutuksista vai yliopistotyöstä yleensä. Koodeja syntyi yhteensä 157 kappaletta, joista osa oli samoja keskenään, koska monessa lainauksessa puhuttiin samoista asioista. Järjestin koodeja sen mukaan, mitä aihealuetta ne voisivat koskea. Tätä hahmottelua on kuvattu liitteessä 2. Tässä vaiheessa muodostin alateemoiksi seuraavat:

1. Muutokset työsuhteissa ja työnsisällöissä
2. Hallinnan muutokset
3. Muutokset vaikutusmahdollisuuskissa
4. Ulkoa päin tuleva ohjaus muuttavana voimana
5. Muutokset arvoissa ja ihanteissa
6. Vaikutus omaan toimijuuteen
7. Akateemisen työn kyseenalaistaminen

Tämän jälkeen siirryin vaiheeseen 4, eli teemojen tarkasteluun. Tarkastelin, onko kaikilla teemoilla tarpeeksi ”dataa” tullakseen teemaksi sekä sopivatko koodit ja alustavat teemat toisiinsa. Eri teemoihin sijoittui eri määrä koodeja, mutta koska tarkoituksenani ei ollut tutkia mitkään erityisen teeman yleisyyttä, tämä ei haitannut prosessia. Tarkastin vielä, ettei teemoissa ja koodeissa ollut toistoa eli ettei sama koodi esiintynyt eri teemojen alla.

Tämän tarkastelun jälkeen oli aika siirtyä vaiheeseen 5 eli teemojen määrittelyyn ja nimeämiseen. Minulla oli siis seitsemän alustavaa teemaa, joita tarkastelin sillä ajatuksella, saisiko joitakin alateemoja yhdistettyä. Tämän tarkastelun kautta syntyi temaattinen kartta:

Teema yksi ”*Lakimuutoksen vaikutukset akateemiseen työhön konkreettisesti*” rajautuu niihin konkreettisiin asioihin, joihin on lakimuutoksen kautta tullut muutoksia. Näitä ovat esimerkiksi muutokset työolosuhteissa, työsuhteissa, työn sisällöissä, hallinnossa sekä johtamisessa. Teema kaksi ”*Lakimuutoksen vaikutukset omaan toimijuuteen työssä ja työyhteisössä*” kokoaa sellaiset muutokset, jotka ovat selkeästi muuttaneet esimerkiksi omia vaikutusmahdollisuuksia tai tuoneet muutoksia omaan toimijuuteen tai oman työn omistajuuteen työyhteisön sisällä. Nämä kaksi ensimmäistä eroavat toisistaan niin, että teemaan yksi sisältyy lakiin kirjattujen muutosten ”voima” kun taas teemaan kaksi sisältyy se, miten esimerkiksi paineet tai menestymisen vaatimus ovat vaikuttaneet omaan toimijuuteen. Teema kolme ”*lakimuutoksen vaikutukset arvoihin ja ihanteisiin*” pyrkii avaamaan niitä arvoja ja ihanteita, joita uusliberalismin ja managerialismin saapuminen on tuonut mukanaan akateemiseen työhön.

Tutkimuskysymykset muovautuivat seuraavan laisiksi:

1. Mihin yliopistouudistuksesta seuranneisiin muutoksiin akateemisen työn tekijät kiinnittävät huomiota?
2. Miten akateemisen työn tekijät kokivat yliopiston arvojen mahdollisesti muuttuneen yliopistouudistuksen seurauksena?

3. Miten akateemisen työn tekijät suhtautuivat työssään tapahtuneisiin muutoksiin ja millaisia keinoja he olivat löytäneet muutoksien kanssa selviämiseen?

7. Tutkimustulokset

Seuraavaksi käyn läpi temaattisen analyysin tulokset niin, että käsittelen jokaisen pääteeman sekä sen sisältämät alateemat oman otsakkeen alla. Päätelmiä havainnollistamaan olen lisännyt lainauksia teksteistä. Olen nimennyt lainaukset järjestyslukujen mukaan, eli esimerkiksi L1 tarkoittaa lainausta, joka on otettu esseestä, joka on järjestysluvultaan teoksessa ensimmäinen (esseessä ei ole numeroitu esseitä, vaan olen itse laskenut ne). Tämä lisää analyysini läpinäkyvyyttä niin, että jokainen tekstin lukija voi itse halutessaan lukea lainauksen siinä kontekstissa, kun se on esitetty alun perin.

7.1. Lakimuutoksen vaikutukset akateemiseen työhön konkreettisesti

Muutokset työolosuhteissa

Esimerkkinä työolosuhteiden muutoksista työtä kuvailtiin kiireiseksi ja työtahtia kovaksi. Sosiaalisten tarpeiden täyttämiseksi ei näyttänyt olevan tilaa, vaan tärkeintä oli vain saada hommat tehtyä annetussa aikataulussa. Ennen yliopistossa oli vallinnut ”kiireettömyyden ilmapiiri” ja aikaa oli riittänyt pitkiin keskusteluihin. Lisäksi yhteistyön kuvattiin vaikeutuneen eri toimijoiden kanssa. Ennen yhteistyö oli ollut mutkatonta ja helppoa, mutta lakimuutoksesta johtuneiden hallinnon muutosten takia yhteistyö ei enää ollut niin ketterää. Työympäristön kuvailtiin muuttuneen pelikentäksi, jossa kollegat kilpailivat toisiaan vastaan esimerkiksi julkaisun määrissä.

Yhteinen, jaettu aamuaika ei kuulu tehokkuusyliopiston käytäntöihin, kun kaikilla on kiire ja kova työtahti – siis puhdasoppista aikataulutetun ajan painetta. L2

Kykenen vieläkin elävästi palauttamaan mieleeni opiskeluaikani kiireettömyyden ilmapiiriin, joka huokui laitoksemme opettajakunnasta, kun me opiskelijat heidän toimiaan sivusta seurasimme. Aikaa tuntui löytyvän pitkiinkin keskusteluihin tiedekuntamme pienessä kuppilassa. L23

Nämä ammattilaiset ovat tuttuakin tutumpaa hallinto- ja toimistohenkilökuntaa, joiden kanssa tehtiin aiemmin läheistä ja mutkatonta yhteistyötä opetuksen, tutkimuksen ja hallinnon kysymyksissä. Nyt erilaiset hallinnon rakennemuutokset, eri tavalla eri yliopistoissa toteutettuina, ovat keskittäneet tämän henkilöstön omiin, usein fyysisesti etäällä oleviin yksiköihin, joita pahimmassa tapauksessa lähestytään palvelupyynnöillä. L13

Tässä keskeisenä on julkaisutoimintaa korostava ja siitä palkitseva työympäristö. Useat kollegoistani kutsuvatkin työympäristöään arkisesti akateemiseksi pelikentäksi, missä kollegat kilpailevat positioista toisiaan vastaan ja missä ei ole aikaa pysähtyä miettimään miksi teemme työtämme näin. L26

Rahan hankkimisesta oli tullut tärkeä osa työtä ja sen hankkimisesta aiheutui syyllisyyden tunteita, jos rahoitusta ei saanut hankittua tarpeeksi. Erityisesti professoreilla oli tässä oma roolinsa, sillä heidän tehtävänään oli olla mukana hankkimassa rahoitusta omalle laitokselleen. Rahan hankkimisen vaade näkyi myös negatiivisesti tohtorikoulutuksessa, jossa tohtorikoulutettavat joutuvat kilpailemaan keskenään rahoituksesta ja tutkijan ura alkaa yleensä erilaisten rahoitushakemusten täyttämällä.

Rahan merkitys on yliopistossa paisunut muutoinkin aivan käsittämättömiin mittasuhteisiin. Rahan hallinnoimiseen ja hankkimiseen on valjastettu valtavasti resursseja ja se läpäisee kaikki toiminnan tasot. -- Vieraannun yhä loitommaksi tästä mammonan kulttuurista samalla, kun tunnen syyllisyyttä siitä, että en ole kyennyt hankkimaan yksikölleni suurempia ulkopuolisia rahoituksia. L23

Opetuksen ja tutkimuksen suhteen nähtiin eriytyneen lakimuutoksen myötä, vaikka näennäisesti lakimuutoksen oli tarkoitus parantaa tutkimuksen ja opetuksen suhdetta. Lisäksi opetukseen nähtiin pesiytyneen kehittämiseetos, joka pitää sisällään digitalisoitumisen sekä yrittäjyysnäkökulman lisäämisen opetukseen. Toisaalta opetuksessa koettiin olevan vielä vapautta, vaikkakin kehittämiseetos toikin opetukselle omat vaateensa. Oppilaiden ja työntekijöiden suhteen kuvailtiin muuttuneen asiakas-palvelija rooleiksi. Myöskään opetuksen managerointiin ei suhtauduttu kovin lämpimästi.

Koen vielä vahvasti opetuksen vapautta ja pystyn kehittämään kurssejani, mutta olen tullut yhä tietoisemmaksi opetustyön kehittämiseetoksesta: opetuksen digitalisoimisesta tai työelämä- ja yrittäjyysnäkökulman lisäämisestä opetuksessa. Vuoden opettajan tittelistä ei kannata uneksia, jos et ole kehittänyt opetustasi näiden ideaalien suunnassa. -- Juhlapuheissa ja koulutuspoliittisissa dokumenteissa korostetaan opetuksen ja tutkimuksen yhteyttä, huolimatta siitä, että ne ovat entisestään eriytyneet omiksi alueikseen yliopiston eri tasoilla. L13

Luomistyö ei ole vain Jumalan yksinoikeus. Myös business-koulut osallistuvat tähän tärkeään tehtävään. Tulevaisuuden sukupolvet marssivat ostoskärryjensä kanssa ja täyttävät niitä syllabuksilla. Suurin osa menee roskakoriin; tehotuotanto ei huomioi hävikkiä. Asiakas päättää, me palvelemme. L26

Tänään yksi yliopisto-opiskelun piilo-opetussuunnitelmallinen tekijä on opiskelijoiden asiakasrooli. L23

Opetuksen managerointi ei tunnista opetusarkea, tieteenala- ja yksikkökohtaisia käytäntöjä tai opetuksen erilaisia epistemologisia lähtökohtia. L13

Tiivistettynä muutokset olosuhteissa olivat melko kattavia ja ne lävistivät monia eri osa-alueita opetuksesta tutkimiseen ja myös hallinnollisten asioiden hoitoon. Muutokset ilmenivät kuitenkin hiukan eri tavoin riippuen siitä, millaista työtä vastaaja pääosin teki. Esimerkiksi

rahan merkityksen kasvu ei välttämättä näkynyt niin voimakkaasti tutkija-opettajalle kuin professorille, jonka yhtenä tehtävänä on rahoituksen hankkiminen.

Muutokset työn sisällöissä

Kirjoittajat kokivat erilaisia paineita ja odotuksia yliopistotyönantajalta. Työmäärä saattoi olla hyvinkin suuri ja esimerkiksi tutkijan työssä koettiin paineita vastata julkaisupaineisiin ja osallistua ”artikkelitehtailuun”. Julkaisun määrällä oli merkitystä esimerkiksi rekrytointin suhteen ja oman uran suunnan nähtiin ohjautuvan paljolti sen mukaan, miltä julkaisuluettelo tai opetusportfolio näyttää eikä niinkään sen mukaan, millaisia uusia ilmiöitä tai tärkeitä yhteiskunnallisia havaintoja on pystynyt tuomaan esille. Lisäksi erilaisista laatukriteereistä tuli pitää kiinni ja tätä seurattiin erilaisin mittarein.

Pitäähän menestyksekkään tutkijan julkaista paljon ja mahdollisimman monessa paikassa, opettaa ja ohjata, vaikuttaa yhteiskunnallisesti, hääritä siellä ja täällä. On ihan perusarkea työskennellä useassa projektissa yhtä aikaa, kirjoittaa montaa juttua eri kokoonpanoilla ja ohjata samalla liuta opinnäytteitä. L28

Valitettavasti nykyiset mittarit ja niitä mukailevat rekrytointikäytännöt painottavat ensisijaisesti tutkimustehtävää, ja sitäkin melko kapeasti keskittyen arvioimaan tietyissä lehdissä ilmestyvien julkaisujen määrää. Yliopistojen kohtalot ratkeavat kuulemani mukaan kansainvälisessä julkaisukilpailussa. Businesskoulujen piirissä huippujulkaisuiksi lasketaan ainoastaan Financial Timesin määrittämän jornaalilistan (FT50) lehdissä julkaistut tutkimusartikkelit, joiden olemassa- tai poissaolon perusteella hakijan CV joko pääsee jatkoon tai ei pääse. L26

Nuoremmilta akateemisessa työssä pärjääviltä kollegoiltani olen hiljalleen oppinut katsomaan tekemisiäni oikealla tavalla. CV, julkaisuluettelo ja opetusportfolio määrittävät akateemisen työn suunnat, eivät kiinnostavat uudet ilmiöt tai tärkeät havainnot yhteiskunnasta. L24

Muutokset työn sisältöihin heijastuivat erityisesti koetun paineen lisääntymisellä julkaisumäärän kasvamisen vaateen muodossa. Tämän nähtiin ohjaavan uran suuntaa enemmän kuin tehdyn työn arvo esimerkiksi tieteen edistymisessä.

Hallinnan ja johtamisen muutokset

Hallinnan ja johtamisen muutoksissa erityisesti managerialismin vaikutus tuli esille. Muutosta kuvailtiin esimerkiksi ”johtajien esiinmarssina” ja johtajavaltaisuuden lisääntymisenä. Professuurin vallan suhteessa managerialististen ihanteiden kanssa nousi myös esille. Toisaalta nähtiin, että managerialismi on vahvistanut professuurin valtaa, toisaalta professorivallan voitiin nähdä heikentyneen, sillä päätösvalta on siirtynyt enenevässä määrin rehtoreille ja dekaaneille sekä muille johtaja-asemissa oleville henkilöille. Laki vaikutti myös

työsuhteiden laatuun esimerkiksi niin, että ennen elinikäinen professuurin virka muutettiin toistaiseksi voimassa olevaksi tehtäväksi. Uudet johtamiskäytänteet puhuttivat, kuten kehityskeskustelut ja se, oliko niistä hyötyä vai olivatko ne enemmänkin ajanhukkaa.

Olen tullut yliopistoon, jossa hallinnon kolmikantamalli – professorikunta, keskiryhmä ja opiskelijat – noudatti edustuksellisen demokratian logiikkaa ja todistanut muutosta managerialismiin, johtaja-asemien esiinmarssiin ja johtajavaltaisuuden lisääntymiseen. L23

Professuuri on aina ollut akateemisen työn ykköspositio, mutta opettaja-tutkijan näkökulmasta managerialismi näyttäisi vahvistaneen sitä edelleen, ainakin omassa toimintaympäristössäni. L13

Managerialistinen hallintatapa on tuonut mukanaan yliopistoon myös uusia johtamiskäytänteitä, kuten lähiesimiesten kanssa käytävät kehityskeskustelut. Kehityskeskustelu on johdon organisoima työkäytänne. Kun esimies sanoo naurahtaen kehityskeskustelussa, että mistäs nyt juteltaisiin, en uskaltaudu vaatimaan syvällisempää otetta ja pureutumista omaan työhöni, vaan sukellan kevyeen keskusteluun mukavan kollegan – sellaiseksi hänet ensi sijassa miellän – kanssa. Hän on selvästi omalla epämukavuusalueellaan kehityskeskustelussa ja esimiehen roolissaan. Minä taas en osaa käyttää mahdollisuutta keskustella työni tavoitteista, omista intresseistäni suhteessa laitoksen asettamiin vaatimuksiin. Ajattelen vain, että tämänkin ajan olisimme voineet käyttää johonkin tähdellisempään. L13

Hallinnan ja johtamisen muutokset heijastuivat työhön ehkä kaikista laajemmin, sillä muutokset ylettyivät myös ”hierarkian huipulla” olevien työntekijöiden, kuten professoreiden, työsuhteiden laatuun samoin kuin asemaan. Päätösten ja johdon siirtyessä yhä enemmän ”johtajien” haltuun, tuli jokaisen asemoitua uudestaan ennen hyvin demokraattisessa kentässä. Toisaalta uudet käytännöt herättivät myös ristiriitaisia tunteita siitä, onko kollega pomo vai tasavertainen työtoveri.

7.2. Lakimuutoksen vaikutukset omaan toimijuuteen työyhteisössä

Muutokset vaikutusmahdollisuuksissa

Lakimuutoksen nähtiin muuttaneen vaikutusmahdollisuuksia omaan työhön tai työyhteisöön. Niin sanottua keskiryhmää edustavien tutkija-opettajien äänen saaminen kuuluviin koettiin yhä vaikeammaksi ja syyksi tähän annettiin managerialismi. Koettiin, että asiat käsiteltiin jo johtokunnissa. Esiteltäessä niitä keskiryhmille muilla oli jo paljon enemmän tietoa ja vaikuttamisen mahdollisuus oli lähinnä näennäinen. Oman työn omistajuus oli siirtynyt ”managerien” ja kehittämisasiantuntijoiden- sekä yksiköiden alle.

Ihmettelen, miten keskiryhmää edustavan opettaja-tutkijaaänen kuuluminen on yhä vaikeampaa managerialistisessa yliopistossa ja miten oman työn omistajuus puristuu managerien ja opetustyötä ohjaavien kehittämisasiantuntijoiden ja -yksiköiden väliin. -- Keskiryhmää edustavana opettaja-tutkijana koen olevani lähinnä sivustakatsojan roolissa esimerkiksi tiedekunnan johtokunnassa, jossa käsiteltävät asiat ovat läpäisseet erilaiset, pääosin tai useimmiten kokonaan professorikunnasta muodostetut 'dekanaatit', 'valmisteluryhmät' tai 'johtoryhmät'. Nämä ovat nykyisen lainsäädännön mahdollistamia kollegiaalisia elimiä, joiden kanssa keskustellen päätökset valmistellaan ja sovitaan yhteisesti. Keskiryhmää edustavien opettaja-tutkijoiden ääni on vahvimmin edustettuna koulutukseen liittyvissä valmisteluryhmissä, jotka nekin useimmiten ovat professorivetoisia. L13

Vaikutusmahdollisuuksien heikentyessä kokemus itsestä oman työnsä hallitsijana ja toimijana heikkeni. Tämä lisäsi tyytymättömyyttä.

Muutosten vaikutus hyvinvointiin ja keinot selvittää muutoksista

Jo edellä mainittu kilpailu ja erilaiset paineet vaikuttivat työntekijöiden hyvinvointiin negatiivisesti. Vaateet aiheuttivat esimerkiksi riittämättömyyden tunteita. Toisaalta oli pidettävä huolta siitä, että osasi ”akateemisen kentän tunnesäännöt”: toisen onnistumisen puolesta olisi iloittava, vaikka se olisi vaikeaa. Erilaiset vaateet aiheuttivat ahdistusta sekä ristiriitaisia tunteita sen suhteen, kuka omasta työstä hyötyy eniten: yliopistotyönantaja, tiede vai työntekijä itse?

Useinhan nykyisessä kovan kilpailun yliopistomaailmassa yhden hyvä uutinen on toisen huono uutinen. Siksi akateemisen työn tunnesääntöjen (Bloch 2012) hienosyinen hallinta on vaativaa ja voimia vievää. Esimerkiksi pettymyksen, katkeruuden, epätoivon ja kateellisuuden tunteet on pystyttävä kätkemään, sillä ne eivät kuulu hyväksytyjen tunteiden kategoriaan. Toisen onnesta on osattava esittää iloista silloinkin, kun sydän vuotaa verta. L2

Ahdistaa. En tahdo kilpailla rahoituksista eivätkä tekstini kelpaa huippujulkaisuihin. Kilpailu kuluttaa minut loppuun ja jäljelle jää vain akateeminen yksinäinen. Ehkäpä tällaisena olen vain ympäristöni tuotos. L4

Työpajan toiminta on mahdollista paketoida suomalaisessa(kin) nyky-yliopistossa vallitsevan tehokkuus-, tuloksellisuus- ja kilpailupuheen avulla. Tästä näkökulmasta toimintani selittyy siitä käsin, että pyrin saamaan monenlaista hyötyä itselleni, mikä välillisesti hyödyttää myös yliopistotyönantajaani. L2

Osa kirjoittajista kirjoitti löytäneensä tapoja, joilla hallita näitä muutoksia ja negatiivisia tunteita. Julkaisemisen ei tahdottu olevan työn tärkein asia eikä kaiken tarvinnut olla aina huippua, vaikka ”huippupuhe” olikin saavuttanut oman paikkansa akateemisessa kielessä.

Omille tavoille toimia haluttiin raivata tilaa eikä oman työn omistajuutta haluttu ”myydä” muille.

Pohtiessani kirjoitelmassani kysymystä työni merkityksestä – kenelle siitä on hyötyä - sanouduin kuitenkin irti tutkimusjulkaisuiden tuottamisesta oman työni tärkeimpänä tavoitteena. L1

Olen nimittäin yrittänyt tehdä keskinkertaisuudesta hyveen, mikä on ollut siinä mielessä hankalaa, että akateemisessa sanastossa termi merkitsee epäonnistumista ja taantumista. L23

Kirjoitin, että vaikka yliopisto ympärilläni oli muuttunut tehokkuutta ja mitattavia suorituksia arvostavaan suuntaan, minulla oli tunne, että olin saanut raivattua liikkumatilaa omalle tavalleni toimia. L1

Yliopistotyönantajalla saattoi olla suuria sato-odotuksia, mutta me pienviljelijät emme huristelleet suurilla kylvökoneilla. Sen sijaan yritimme selviytyä suorituspainesta viljelemällä omaa pientä peltotilkkuamme. L1

Muutosten kanssa pyrittiin tulemaan toimeen löytämällä sellaisia tapoja, jotka taas vahvistaisivat kokemusta työn omistajuudesta. Työn tekemiseen suhtauduttiin myös realistisesti: vaikka paine menestymiseen olikin kova, pyrittiin tekemään se, mitä pystyttiin omalla tavallaan.

7.3. Yliopistouudistuksen vaikutukset arvoihin ja ihanteisiin

Ulkoa päin tuleva ohjaus muuttavana voimana

Lakiuudistuksen, jonka nähtiin perustuvan uusliberalistisille aatteille ja managerialismin ihanteille, koettiin vaikuttaneen myös arvoihin ja ihanteisiin, joita yliopistossa oli. Kokonainen uusi sanasto oli tullut yliopistokentälle. Kaiken tuli olla huippua ja esimerkiksi mikä tahansa tutkimus ei kelpaisi, vaan tutkimuksen pitäisi olla kansainvälisesti arvostettua ja sellaista, mistä olisi myös taloudellista hyötyä. Oikeista aihepiireistä julkaiseminen oli tärkeää ja tutkimuskimmokkeina ei tuntunut enää olevan niinkään tieteen sisäiset kimmokkeet vaan ulkopuolelta tulevat paineet. Kaikkea mitattiin erilaisilla mittareilla. Yliopistolla oli nyt eri tavalla tulospaineita kuin ennen. Se vaatisi tehokkuutta ja jatkuvaa kehittämisestä, jotta tavoitteisiin päästäisiin. Kokonainen työkalutuuuri oli muuttunut.

Tämäntapainen toimintaprosessiin keskittyminen on tärkeää vastapainoa nykyiselle tulospainotteiselle akateemiselle työkalutuurille, jossa vain näkyvät ja mitattavat lopputulokset merkitsevät ja joka suosii suoraviivaista, nopeaa ja tehokasta suorittamista ilman sivuaskelia tai riskiä harhapolulle ajautumisesta. L2

Huippuyliopistolla tai -yksiköllä on oltava huippuopetus. L23

Jo toistakymmentä vuotta määräävässä asemassa ollut, uusklassisesta tai uusliberaalista talousopista ammentava tiedepolitiikka määrittelee tutkijoille tarkat askelmerkit. Sijoituksille pitää saada tuottoa – tai ainakin ylläpitää hyvää investointitarinaa. Managerit ahdistavat tutkijoita kapeaan nurkkaan. Jatkossa vain muutamalle parhaalle on palkka luvassa. Tervetuloa tieteen talent-kilpaan! Ole huippu, mutta muista, että kelpoisuutesi ei ole sinun, eikä "tiedeyhteisön", vaan johtamisjärjestelmän määrittelemää. L29

Omassa uudessa yliopistoympäristössäni vahvistuu managerialistinen tarina, jonka keskeiseen sanastoon kuuluvat huipukkuus ja wau!-kokemukset. L2

Kokonainen uusliberalistinen sanasto ja kielioppi ovat syntyneet yliopistoa ja yhteiskuntaa transformoivan uusliberalistisen globaalin järjen ja järjestyksen toimesta: huippuysikkö, rakenteellinen kehittäminen, kansainvälinen profiloituminen, kansainvälinen kilpailukyky, strategia, synnergiaetu, laadunvarmistusmenettely, laadunarviointijärjestelmät. L14

Rahan arvo ja sen saama merkitys yliopistoissa puhututti. Lähes kaikkea mitattiin rahassa. Yrityksillä oli valtaa rahoituksen muodossa ja niiden piti saada osansa hyödyistä. Asioita mitattiin hyödyn kautta ja suurin hyöty oli silloin, jos se oli mitattavissa taloudellisesti.

Yhä pienenevä valtion tuki yliopistoille tässä lohduttomassa, mutta melkein nykyään jo toteutuneessa mallissa, on tukea yrityksille, jotka voivat luottaa siihen, että ne saavat tarvitsemansa koulutetun työvoiman ja että niiden haluaman tutkimus-kehityksen perusrakenteet pysyvät halpoina. L14

Akateeminen työni, kuten monien muiden alojen työt, kytkeytyy jatkuvan talouskasvun yhteiskuntajärjestykseen. L25

Vanhojen akateemikkojäärien tilalle New Public Management-logiikka on synnyttänyt ideologiansa ”enemmän vastiketta rahalle” – ja käytännön myötä kokonaisen konsultointi- ja arviointiteollisuuden sekä yliopistoinstituution sisälle, että sen ulkopuoliseen yhteiskuntaan. L14

Erityisesti olemme kuumenneet managerialistisen yliopistoreformin mukanaan tuomasta moraalikadosta ja moraalisesta prostituutiosta, joka on rapauttanut yliopistotutkijoiden työn autonomiaa ja työn kunniallisuutta. L22

Myös tohtorikoulutus sai osansa näistä arvojen ja ihanteiden muutoksista. Nykyisen tohtorikoulutusjärjestelmän nähtiin ohjaavan tutkijoita yhdenmukaiseen suuntaan ja kilpailu tohtoriohjelmien sisällä oli kovaa. Tohtorikoulutuksessa vaadittiin yhä korkeatasoisempaa tutkimusta yhä nopeammin ja tämä vaade nähtiin myös paradoksina, johon on vaikea vastata. Kansainvälisyyttä pidettiin itsestäänselvytenä.

Tohtorikoulutusinstituutio sisältää lukuisia paradokseja. Yksi niistä on määrän ja laadun yhteensovittaminen. Pitäisi tuottaa yhä enemmän ja nopeammin yhä korkeatasoisempia väitöstutkimuksia. L23

Tämän päivän tohtoriopiskelijat joutuvat kilpailemaan rahoituksesta myös keskenään tohtoriohjelmien sisällä, dekaanit ja laitosjohtajat painostavat ohjaajia ja ohjattavia nopeampaan valmistumiseen, ei niinkään tieteen, vaan rahoituksen vuoksi. Tulevat tohtorit sosiaalistetaan tehokkaasti yhä yhdenmukaisempaan tutkijuuteen, jossa strateginen ajattelu ja kilpailumentaliteetti yhdistettynä kerkeään verkostoitumiseen on kaiken a ja o. Kansainvälisyys on itsestään selvyys. L23

Tohtorikoulutettavat joutuivat siis ikään kuin kasvamaan sisään uudenlaiseen järjestykseen, jossa menestyksen mittarina olivat muut asiat kuin perinteisenä pidetyt akateemiset arvot.

Akateemisen työn tarkoituksen ja arvojen kyseenalaistaminen

Tämä kaikki edellä mainittu sai osan kirjoittajista kyseenalaistamaan akateemista työtä ja arvoja. Se, että esimerkiksi julkaisujen määrää pidettiin tärkeämpänä kuin niiden laatua ja opetuksen syrjäytyminen tutkimuksen tieltä aiheutti kyseenalaistamista. Yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistuminen ei ollut enää vaade vaan enemmänkin plussa. Miksi siis tiedettä tehdään?

Eikö meidän aika ajoin pitäisi pysähtyä yhdessä pohtimaan myös sitä, miksi tutkimustyön laadun mittaaminen on pelkistynyt julkaisujen laskemiseen? Miksi opetuksesta on tullut taakka kutsumuksen sijaan? Miksi yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistuminen on ”plussaa”, joka jää yksilöiden valinnaksi, eikä tutkimusyhteisöjen vastuuksi? L26

Ole huippu, mutta muista, että kelpoisuutesi ei ole sinun, eikä ”tiedeyhteisön”, vaan johtamisjärjestelmän määrittelemää. L29

Eihän kukaan saa enää olla ”vain töissä täällä”, varsinkaan yliopistolla. Työ edellyttää intohimoa ja sellaisella tavalla, joka on mitattavissa määrällisinä ja laadullisina tuotoksina. L7

Joidenkin akateemisen työntekijöiden nähtiin jo itse siirtyneen managerien puolelle ja se nähtiin huonona asiana. Vaihtoehtoisia ihanteita tulisi nousta nykyisten tilalle, mutta se ei saisi olla puhdasta ”ennen oli kaikki paremmin”- ajattelua, sillä menneessäkin oli haasteensa.

Eikö tieto ole voimaa? Onko meistä tullut niin laiskoja? Eikö Laitostuneita? Hiirenharmaita virkamiestutkijoita? Selkäragattomia hännystelijöitä? Vai onko peli jo menetetty, koska niin moni tutkija on itse siirtynyt managerien puolelle? Toivottavasti saivat edes hyvän hinnan sielustaan. L29

Hakiessamme otetta vaikeaan tilanteeseen yliopistoilla huomasimme pian, että vaihtoehtoiset ihanteet ovat välttämättömiä, jos vallalla olevasta ideologiasta

yritetään irtiottoa. Eikä vaihtoehtoiksi kelpaa pelkkä paratiisimyytti siitä, miten ihana yliopisto oli ennen säätiöittämistä, tai kuinka lämpimästi tiedeyhteisö toimi ennen julkaisukilpailua. Ei toiminut. Asiat olivat paremmin, mutta eivät mitenkään tavattoman hyvin. L29

Koneiston rattaana oleminen ilman sen suurempaa tarkoitusta ei tuonut tyydytystä. Johtajat saivat päättää, kuka on kelpo mihinkin työhön tiedeyhteisön sijaan. Saiko yliopistossa olla ”vain” töissä vai tulisiko jokaisen kokea valtavaa intohimoa työtään kohtaan?

8. Johtopäätökset

Tutkimuksen tarkoituksena on ollut tarkastella akateemisen työn muutoksia yliopistouudistuksen valossa. Olen tarkastellut, millaisiin muutoksiin kiinnitetään huomiota, millä tavoin yliopistouudistus on mahdollisesti vaikuttanut arvoihin ja ihanteisiin sekä millä tavalla edellä mainittujen kanssa on tultu toimeen ja millaisia keinoja tähän on löydetty. Käyn seuraavaksi läpi tutkimuskysymykseni ja vastaan niihin hyödyntäen edellä esitettyä temaattista analyysiani.

Tutkimuskysymys 1: Mihin yliopistouudistuksesta seuranneisiin muutoksiin akateemisen työn tekijät kiinnittävät huomiota?

Muutokset, joihin kiinnitettiin huomiota, liittyivät melko paljon työympäristön muutokseen sekä työn sisältöjen muutokseen. Osa muutoksista oli hyvinkin konkreettisia ja sellaisia, joihin työntekijöillä ei välttämättä ole ollut hirveästi mahdollisuutta vaikuttaa. Esimerkiksi työn määrän lisääntyminen (erityisesti hallinnollisen työn) ja sitä myötä myös kiireen lisääntyminen ovat asioita, joihin on vaikea vaikuttaa ilman selkeää resurssien lisääntymistä.

Julkaisuvaateet olivat myös sellaisia muutoksia, joihin oli lähestulkoon pakko vastata, mikäli mieli edetä omalla urallaan. Tämä tietenkin lisäsi suorituspainetta, sekä myös kilpailullisuutta kollegoiden kesken, joka taas voi pahimmillaan johtaa työhyvinvoinnin laskuun.

Suorituspaineen lisääntyminen esimerkiksi julkaisutavoitteiden suhteen näytti herättävän erityisen paljon negatiivisia tunteita ja vaikuttavan työntekijöiden hyvinvointiin negatiivisesti. Tämä seikka on tullut esille myös muissa tutkimuksissa (esim. Krejsler 2013, Tapanila 2021). Tiukat julkaisutavoitteet ovat saattaneet hermostuttaa melko vapaaseen ja itse määriteltävissä olevaan työaikaan tottuneita akateemisen työn tekijöitä siitä syystä, että se uhkaa akateemiseen työhön liitettyä autonomiaa.

Opetuksen ja tieteen välisen kuilun kasvamiseen kiinnitettiin huomiota. Alun perin uudistusten tarkoituksena oli nimenomaa vahvistaa tutkimuksen ja opetuksen suhdetta, mutta tässä on epäonnistuttu. Myös opiskelijoiden asiakasrooli oli asia, johon kiinnitettiin huomiota. Samat asiat tulivat esille myös Rinteen ym. tutkimuksessa vuodelta 2012 sekä Vican ym. (2019) tutkimuksessa.

Yliopiston kaksi tärkeintä tehtävää jo ihan lakiin kirjattuna ovat kuitenkin opetus sekä tutkimus ja näiden kahden välillä tulisi vallita tasapaino. Yliopistoissa on kuitenkin tarkoitus opettaa tieteellisesti todistettua ja uusimpaan tutkimukseen perustuvaa tietoa. Vaikuttaa siltä,

että resurssit jakautuvat epätasaisesti opetuksen ja tutkimisen välillä. Opettamista ei enää pidetä niin tärkeänä osana yliopistoa, vaikka toisaalta managerialistisen aatteen mukaisesti voisi ajatella, että laadukas opetus takaisi myös ”hyvän asiakasvirran”.

Omien vaikutusmahdollisuuksien muutokset sekä hallinnan ja johtamisen muutokset olivat ymmärrettävästi sellaisia seikkoja, joihin kiinnitettiin huomiota. Luonnollisesti kuka tahansa voi kokea olonsa uhatuksi, jos ei pysty itse vaikuttamaan haluamallaan tavalla työhönsä. Asioiden käsittely ylemmillä portailla ja asioiden julkituominen ikään kuin valmiina keskiryhmälle (tutkija-opettajat) edustaa juurikin managerialismin ydintä: johdetaan ylhäältä alas päin. Poutasen ym. tutkimus (2022) esittää samankaltaisen haasteen: yliopistot ovat siirtyneet kohti johtajakeskeistä hallintaa, jolloin demokraattiset hallintarakenteet ovat heikentyneet. Tällainen johtamistoiminta voi pidemmällä aikavälillä olla haavoittavaa, sillä päätöksiä tekevät eivät välttämättä kaikki ole asiantuntijoita tai tiedä niin sanotun ruohonjuuritason asioista tarpeeksi tehdäkseen päätöksiä, jotka ovat myös käytännössä mahdollisia toteuttaa. Päätöksiä saatetaan tehdä ”managerialistiset lasit silmillä” unohtaen konkretian ja käytännön tasot. Ja kun asiat eivät käytännössä toimikaan niin kuin paperilla, siitä voi seurata eripuraa ja kriittistä asennoitumista johdon ja alaisten kesken. Tämä sama haaste tuli esille myös Poutasen (2022) tutkimuksessa, jossa akateemisen työn tekijät kokivat, että mahdollisuudet vaikuttaa päätöksen tekoon ovat kaventuneet.

Ulkoapäin tuleva ohjauksen koettiin lisääntyneen yliopistouudistuksen myötä ja tämän nähtiin vaikuttaneen yliopistoinstituution arvoihin ja ihanteisiin. Jatkuva ”huipukkuuden” ja laadukkuuden tarve tuntui syrjäyttävän tutkimuksen ja opetuksen alkuperäisen luonteen ja mahdollisuuden tutkia ja opettaa vapaasti, sillä jokin muu kuin tieteen sisäiset intressit ohjasivat tutkimusta ja opetusta. Tehokkuudesta on tullut uusi hyvän tutkimuksen mittari eikä sisältö välttämättä ratkaissut enää niin paljoa. Sisällön tulisi olla sellaista, mikä kelpaisi huippujulkaisuihin sen sijaan, että se välttämättä palvelisi tiedettä itseään. Tällaista muutosta voi todella pitää uhkana vapaalle tietelle, sillä on selvää, ettei tiedettä pitäisi arvottaa tai ohjata esimerkiksi taloudellisten hyötyjen valossa. Erityisesti tämä muutos näkyi tohtorikoulutuksessa, jossa tutkijoita pyrittiin ohjaamaan yhdenmukaiseen suuntaan, kilpailu kentällä oli kovaa ja paineet rahoituksesta alkoivat jo uran alkupäässä.

Tapanilan (2021) tutkimuksessa tätä samaa ongelmaa sivuttiin esimerkiksi niin, että se on johtanut tutkija-opettajien kohdalla siihen, että heidän työssään korostui yhä enemmän ulkopuolelta tulleiden velvoitteiden täyttäminen. Samaan lopputulokseen päätyy myös Shin &

Jung (2013). Siinä argumentoidaan, että akateemisen työn tekijöiden täytyy vastata sekä johtajien kuin ulkoisten sidosryhmien haluihin ja vaateisiin.

Ylipäättään huomion kohteena olevat muutokset ovat pitkälti samoja, kuin muissa jo edellä esitetyissä tutkimuksissa on todettu sekä Suomessa että ulkomailla. Nämä edellä esitetyt muutokset ovat siis hyvin keskeisiä tämän aihepiirin kannalta.

Tutkimuskysymys 2: Miten akateemisen työn tekijät kokivat yliopiston arvojen mahdollisesti muuttuneet yliopistouudistuksen seurauksena?

Tähän tutkimuskysymykseen vastasin jo osittain edellisessä luvussa, mutta käyn tässä luvussa vielä tarkemmin läpi löydöksiä. Tutkimustuloksia tarkastellessa on selvää, että yliopistouudistus on vaikuttanut arvoihin ja ihanteisiin. Erityisesti laadukkuuden ja tehokkuuden vaade ovat selkeitä arvomuutoksia. Tässä kohdin on hyvä huomioida, ettei yliopistoissa koskaan ole ollut tarkoitus tehdä laadutonta tutkimusta tai tarjota laadutonta opetusta. Se, miten tämä laatu määritellään, on muuttunut. Laadukkaan tutkimuksen tai opetuksen ominaispiirre näyttäisi nykyään olevan taloudellinen arvo sekä ulkoisten intressien palveleminen (esimerkiksi yritykset, rahoittajat tai muut vastaavat). Laadukas tutkimus on sellaista, jota julkaistaan huippujulkaisuissa ja joka on mielellään myös kansainvälistä. Tutkimuksen tekemisen tulisi olla myös tehokasta, kuten myös opetuksen.

Opetuksen ja tutkimuksen ei enää ensisijaisesti ole tarkoitus palvella niinkään tieteentekijöitä, opiskelijoita tai tiedeyhteisöä vaan myös ympäröivää yhteiskuntaa ja sen kehittymistä. Ulkoapäin tuleva ohjaus näkyy erityisesti tutkimuksessa, sillä se, mitä tutkitaan, ei olekaan enää tieteen sisäisten kimmokkeiden määrittelemää, vaan ulkoapäin tulevan agendan mukaista. On tärkeää julkaista oikeista aiheista, mutta nämä oikeat aiheet on määritelty jossain muualla kuin tiedeyhteisön sisällä.

Tutkimukseen, kuten myös opetukseen, on ujutettu jatkuvan kehityksen aate, joka vaatii sekä tutkimusta, että opetusta olemaan huippua. Vican ym. (2019) tutkimuksen tuloksista ilmeni sama asia, jossa ”huipukkuuden” ja laadukkuuden tarve syrjäytti koulutukselliset tehtävät. Myös Poutasen (2022) ym. tutkimuksen tuloksista ilmeni, että tehokkuus- ja tulosajattelu on voimistunut yliopistoissa lisäten myös kilpailua yliopistojen välillä.

Jo edellä mainittu rahan arvo ja sen merkitys yliopistossa on myös selkeä muutos arvoihin ja ihanteisiin. Koska yliopistojen taloudellista pohjaa muutettiin melko paljon vuoden 2010 yliopistolain tiimoilta, on selvää, että rahan tärkeys korostuu nyt uudella tavalla. Valtio kun ei

enää rahoita yliopistoja niin paljoa. Yliopistojen on itse vastattava rahoituksesta isommassa mittakaavassa.

Jos yliopistojen halutaan pysyvän toiminnassa, on rahan hankkimiseen laitettava resursseja. Kuitenkin on tarpeellista kysyä, uhkaako tämä tieteellistä autonomiaa? On selvää, etteivät kaikki alat ole samalla tavalla rahallisesti tuottavia. Tämän lisäksi kaikki alat eivät ole samoilla määrällisillä mittareilla mitattavissa. Esimerkiksi humanististen ja kasvatustieteellisten alojen tutkimukset eivät ole useinkaan kvantifioitavissa samalla tavoin kuin vaikka lääketieteellisen alan tutkimukset. Tämä sama tulos ilmeni myös esimerkiksi Kjeslerin (2013) tutkimuksessa terveystieteiden ja humanististen tieteiden osalta.

On tietysti selvää, ettei sellaista instituutiota ole järkevää pitää yllä, joka tuottaisi jatkuvasti tappiota. Kuitenkin eri tieteenalat ovat joutuneet epäreiluun asemaan sen suhteen, mitä aloja rahoitetaan ja kuinka paljon. Rahoituksen jakoperusteita kritisoitiin jo Opetusministeriön laatimassa selvityksessä vuonna 2016. On mahdotonta arvottaa tiedettä pelkästään taloudellisen hyödyn mukaan, sillä tieteen ja tiedon itsessään tulisi olla arvokasta.

Tuloksista ilmeni myös, että yliopistoissa on siirrytty ikään kuin tehotuotannon kauteen. Mitä enemmän tutkimusta tulee ulos, sitä parempi. Jossain kohti kuitenkin joko tehokkuus tai laadukkuus kärsii, sillä nämä kaksi eivät läheskään aina kulje käsi kädessä. Tässä kohdin törmätään lisäksi resurssien niukkuuteen ja epätasaiseen jakaantumiseen, jonka myös Tapanila (2021) nostaa esille tutkimuksessaan. Samoin Vican ym. (2019) tutkimuksessa ilmeni, että resursseja kohdennettiin väärin, jolloin koulutukselliselle ja tutkimukselliselle puolelle ei riittänyt enää resursseja. Näistä lähtökohdista on vähintäänkin vaikeaa saada tuotettua laadukasta tutkimusta runsaissa määrin.

Arvojen muutos heijastui myös akateemisen työntekijöiden omiin ajatuksiin työstään. Mitä järkeä enää on tehdä tutkimustyötä, jos sen ainoa arvo on olla taloudellisen kilpailukykyyn parantamisen väline? Esimerkiksi Tapanilan tutkimuksessa (2021) korostui, että mikäli tutkija-opettajalla oli työssään tarpeeksi sekä vapautta että resursseja, heidän oli helpompi ”rakentaa” työn merkityksellisyyttä. Nyt esimerkiksi tehokkuuspaineet ja hallinnollisen työn lisääntyminen uhkaavat sekä resurssien määrää, että vapautta tehdä työtä haluamallaan tavalla. Näin ollen tämän kutsumusammattiksikin tituleeratun tehtävän ominaispiirteet kuten akateeminen vapaus ja autonomia voivat olla uhattuna. Krejslerin (2013) tutkimuksessa korostui sama haaste siitä, että uudistus uhkasi perinteisiä akateemisia arvoja, joihin ei perinteisesti ole kuulunut esimerkiksi taloudellinen hyöty. Samainen tutkimus nosti esille

pelon omistajuuden menetyksestä ja tämä teema ilmenee nähdäkseni myös tässä tutkimustuloksessa.

Entä voiko yliopistoon ja akateemiselle työuralle hakeutua, jos haluaa vain ”tehdä työtä” ilman, että on sen suurempia tulostavoitteita tai halua julkaista huippujulkaisuissa? Kaikkia ei myöskään miellyttänyt se tosiasia, että osa akateemisen työntekijöistä on ikään kuin siirtynyt ”managerien” puolelle. Tämä saattaa lisätä jännitteitä työyhteisön sisäpuolella esimerkiksi uudemman ja vanhemman sukupolven välillä, sillä uusi sukupolvi on ikään kuin kasvanut sisään tähän kaikkeen.

Kaikki ei tietenkään ennenkään ollut täydellisesti ja kultaisen keskitien löytäminen voisi olla avain mahdollisten jännitteiden purkamiseen. Tähän ongelmaan ratkaisua tarjoaa Poutanen (2023), joka toteaa, että tarvitaan sekä uudenlaisia akateemisia identiteettejä että ajattelutapoja ja samalla vanhojen ”hyvien aikojen” ihannoinnista luopumista.

Tutkimuskysymys 3: Miten akateemisen työn tekijät suhtautuivat työssään tapahtuneisiin muutoksiin ja millaisia keinoja he olivat löytäneet muutoksien kanssa selviämiseen?

Ihmisellä on luontainen tarve joko vastustaa muutoksia tai sopeutua niihin. Tutkimuksessa halusin selvittää, miten muutosten kanssa on tultu toimeen ja mitä keinoja toimeen tulemiseen on mahdollisesti käytetty. Kirjoittajat toivat esille esimerkiksi sen, että on täytynyt opetella sopeutumaan tieteellisen maailman tunnekenttään uudella tavalla; toisen onnistumisesta tulee iloita, vaikka itse olisikin joutunut kiperästi pettymään. On pystyttävä katsomaan tilanteita ikään kuin ulkopuolelta ja pyrittävä siihen, ettei näe kollegaa kilpailijana, vaikka monesti saatettaisiin kilpailla samoista apurahoista. Riittämättömyyden tunteita tulee vastaan todennäköisesti jokaisessa työssä ja niiden kanssa tulee oppia elämään. Yhtenä keinona tähän mainittiin esimerkiksi se, että on löytänyt oman tapansa toimia ja että pyrkii vain ”viljelemään omaa peltotilkkuun”.

Työ saattoi herättää ristiriitaisia tunteita sen osalta, ketä tulisi omalla työllä palvella. Osa pysähtyikin tämän äärelle ja päätti, ettei esimerkiksi julkaisemisesta saa tulla oman työn pääosaa. Kaiken ei pitäisi koko ajan olla huippua ja keskinkertaisuus riittäisi. Työn omistajuudesta kiinni pitäminen on tärkeää kaikilla aloilla, mutta se saattaa korostua akateemisen työn tekijöillä, sillä esimerkiksi tutkimustyö on siinä mielessä herkkää, että siinä on osattava tarkastella omaa työtään jatkuvasti ulkopuolelta. Näin välttyään ulkopuolisilta

yllykkeiltä, jotka voisivat vaikuttaa lopputulokseen. Samoja keinoja Tapanila (2021) esitti tutkimuksessaan työn merkityksellisyyden säilyttämiseen.

Voisi siis sanoa, että keinot tulla muutosten kanssa toimeen olivat melko kirjoittajakohtaisia. Osalla keino tulla toimeen oli se, että muutoksia pyrittiin vastustamaan ja toisaalta myös hiukan nousemaan niiden yläpuolelle. Osa taas pyrkii luovimaan muutosten kanssa ja löytämään niistä asioita, joihin tukeutua. Kuten Yljoen ja Ursinin tutkimuksessa todetaan, akateeminen identiteetti ei ole monoliittinen, vaan se on eriytynyt tieteenalayhteisöjen sekä institutionaalisten ympäristöjen perusteella. Näin ollen muutoksiin suhtautuminen ja niiden kanssa toimeen tuleminen on osittain myös kontekstisidonnaista. Uuteen tulee kuitenkin tottua, mikäli mieli jatkaa omaa uraansa tieteellisessä maailmassa. Myös Poutasen (2023) tutkimuksessa ilmeni, että kilpailullisen järjestelmän hyväksyminen osaksi työtä on ollut osa sopeutumisprosessia.

8.1. Pohdintaa johtopäätöksistä

Tutkimuksen tuloksia tarkastellessa on todettava, että tutkittavan aiheen (yliopistouudistus) laajuus on haastava. Kuten jo alussa argumentoin, yliopistouudistus ei ole tapahtunut yhden yön aikana, vaan se on seurausta monenlaisista muutoksista ja päätöksistä. On kuitenkin kiistaton fakta, että vuoden 2010 yliopistolaki on toiminut selkeänä vauhdittajana muutosten sisäänajossa. Laki oli siihen astisista lakimuutoksista laajin ja se lävisti monta kerrosta. Laki myös mahdollisti esimerkiksi uuden julkijohtamisen ja managerialismin vahvistumisen yliopistoissa.

Tuloksia tarkastellessa jäin pohtimaan, painottuuko negatiivisesti mielletyissä muutoksissa vuoden 2010 lain aiheuttamat muutokset liikaa vai onko kehityskulku ollut nähtävissä jo aiemmin, mutta sitä saattoi olla helpompi vastustaa tai vältellä. Vuoden 2010 lakimuutos kun sorvasi hallinnon ja johdon uuteen uskoon sekä toi mittareita, joilla jo aikaisemmin haluttuja muutosten toteutumista pystyttiin seuraamaan paremmin. Kokevatko akateemisen työn tekijät siis, että ”isoveli valvoo liikaa” ja se ahdistaa? Entä, jos muutokset olisivatkin jääneet enemmän paperille, mutta esimerkiksi mittareita niiden noudattamiseen ei olisi laadittu? Tai jos yliopistojen johtoa ei olisi uudistettu niin radikaalisti, olisivatko vanhan ”kolmikantamallin” mukaisesti toimineet johtajat olleet piittaamatta muutospainesta? Niin tai näin, muutokset eivät nähdäkseni kuitenkaan voineet tulla täysin yllätyksenä kenellekään, vaan muutosten alkutahdit on soitettu jo hyvissä ajoin 80–90- luvuilla.

On syytä pohtia, tapahtuivatko muutokset lopulta kuitenkin liian nopealla tahdilla vai onko yliopistoinstituutio sellaisena, kun se on tunnettu, tullut joustavuutensa päähän. Muutoksiin kun suhtauduttiin sekä tässä tutkimuksessa että edeltävissä tutkimuksissa pääosin negatiivisesti. Todennäköisesti muutoksissa on oltava jotain hyvääkin, sillä takaisin päin ei ole menty viimeisen 16 vuoden aikana.

8.2. Mahdollisia jatkotutkimusaiheita

On nähdäkseni aiheellista kysyä, missä kohti puhutaan enää muutoksista ja missä kohdin jo uudesta normaalista. Tämän tutkimuksen aineisto on ilmestynyt vuonna 2019 eli noin 7 vuotta sitten. Yliopistolaki muuttui 16 vuotta sitten ja muutoksia on ajettu sisään jo pitkään ennen varsinaista lakimuutosta. On vaikea vetää tiettyä aika määrettä sille, milloin muutokset ovat selkeästi alkaneet, mutta vuoden 2010 lakimuutos on ollut merkittävä tekijä. Voi siis ajatella, että ennen tätä lakimuutosta töitä tehneet ovat kokeneet muutokset selkeämmin kuin sen jälkeen töihin tulleet. Tässä tutkimuksessa en pyrkinyt selvittämään, minkä ikäisiä kirjoittavat olivat, mutta teksteistä sai sellaisen kuvan, että suurimalla osalla heistä oli jo pidempi työura takanaan. Olisi mielenkiintoista tutkia eri sukupolvien pohdintoja aiheesta ja selvittää, ovatko suhtautumistavat erilaisia.

Aihetta voi olla kuitenkin vaikea tutkia enää tällaisenaan, sillä vuoden 2020 Covid19-pandemia ja sen lieveilmiöt muuttivat akateemista maailmaa ja sitä myöten myös akateemista työtä melko paljon. Jatkotutkimuksessa pitäisikin pystyä selkeästi erottelemaan, mitkä muutokset ovat pandemian aiheuttamia ja mitkä liittyvät yliopistomuutokseen. Sen sijaan olisi mielenkiintoista tutkia, millä lailla nykyinen akateemisen työn tekemisen kulttuuri vastasi pandemian aiheuttamiin erityisjärjestelyihin ja millaisia muutoksia olisi mahdollisesti tehtävä jatkoa ajatellen, sillä uusia pandemioita todennäköisesti tulee vielä.

Joka tapauksessa akateemisen työn tekijöiden hyvinvointia ja työssä pärjäämistä on syytä tutkia jatkossakin. Kuten jo tutkimuksen alussa totesin, yliopistoinstituutio on ollut koko olemassaolonsa ajan lähes jatkuvassa muutoksessa ja selviytynyt monesta. On siis epärealistista olettaa, että nyt olisi saavutettu jonkinlainen saturaatiopiste, eikä muutoksia enää tulisi. Se, mistä näkökulmasta tutkimusta kannattaisi tehdä, on varmasti makuasia. Näen itse, että tutkimus siitä, mitä hyvää niin sanotussa vanhassa oli ja mitä hyvää uudessa on ja miten tämä kaikki saataisiin yhdistettyä, olisi paikallaan. Selvää on, ettei vanhaan ole paluuta, mutta aina voi ottaa askeleita taakse päin.

Ensin kuitenkin on selvitettävä, onko tälle tarvetta vai muovautuuko akateemisen työn tekeminen mieluisammaksi vuosien kuluessa, kun ”vanhat” tavat toimia ovat enää olemassa vain jo eläköityneiden akateemisen työn tekijöiden muistelmassa.

Tarkastellessani tutkimuksen tuloksia on mielestäni perusteltua todeta, että tulokset ovat hyvin samankaltaisia edellä esitettyjen tutkimusten tulosten kanssa. Vaikka tutkimuksen alkuperäisenä tarkoituksena ei ole ollut todentaa jo esitytettyjen näkemyksien paikkansa pitävyyttä, tulosten samankaltaisuus on kuitenkin merkittävä. Merkittävää on myös se, että olen pyrkinyt keräämään tutkimuksia eri vuosien ajalta sekä eri maista ja silti sekä vanhempien että uusimpien tutkimusten tulokset eivät eroa toisistaan kovinkaan merkittävästi. Onkin perusteltua pohtia, miksi oikein mikään ei ole muuttunut vai tehdäänkö aiheesta tutkimusta jollain lailla tietynlaisesta näkökulmasta käsin. En törmännyt tutkimuksen tekoprosessin aikana kuin yhteen tutkimukseen (Kolsaker 2008), jonka tulokset olivat tulkittavissa positiivisiksi.

8.3. Tutkimuksen luotettavuus

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa voidaan ajatella, että pääasiallinen luotettavuuden kriteeri on tutkija itse. Tällöin luotettavuuden arvioinnin tulee koskea koko tutkimusprosessia. Kvalitatiiviset tutkimusraportit sisältävät usein enemmän tutkijan omaa pohdintaa verrattuna kvantitatiivisiin tutkimuksiin. Luotettavuutta voidaan tarkastella esimerkiksi näistä neljästä lähtökohdasta käsin: uskottavuus, yleistettävyys, varmuus sekä vahvistavuus. Uskottavuudella tarkoitetaan sitä, että tutkijan täytyy tarkastella, vastaavatko hänen käsityksellisyytensä ja tulkintansa tutkittavien käsityksiä. Esimerkiksi tässä tutkimuksessa on hyvä huomioda, että valitsemani otteet eri esseistä sisältävät minun subjektiivisen näkemykseni siitä, mitä kirjoittajat pyrkivät sanomaan ja että he ottavat kirjoituksillaan kantaa yliopistouudistukseen.

Tutkimustulosten yleistettävyydellä tarkoitetaan sitä, onko tutkimustuloksia mahdollista todentaa uudestaan esimerkiksi eri tutkijan tekemänä samasta aineistosta. Varmuutta tutkimukseen on mahdollista lisätä, kun otetaan huomioon ne ennakkoehdot, jotka voivat vaikuttaa tutkimukseen ennustamattomasti. Vahvistavuus tarkoittaa tehtyjen tulkintojen saavan muista samaa ilmiötä tarkastelleista tutkimuksista. (Eskola & Suoranta 1998.)

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta arvioidessa voidaan tarkastella erityisesti myös kolmea käsitettä: uskottavuus, luotettavuus ja eettisyys. Nämä käsitteet kytkeytyvät toisiinsa

eivätkä ne ole helposti selitettävissä abstraktisuutensa tähden. On kuitenkin tärkeää nähdä, että jos yksikin näistä tekijöistä puuttuu, tutkimukselta putoaa niin sanotusti pohja. Lisäksi laadullisen tutkimuksen luotettavuutta tarkastellessa kiinnitetään huomiota myös laadullisten menetelmien käyttöön.

Uskottavuudella viitataan siihen, missä määrin ne henkilöt ja tahot, jotka tutkimusta lukevat ja tarkastelevat, sekä tutkimuksen kohteena olevat henkilöt hyväksyvät, että aineisto tutkimukseen on kerätty asianmukaisesti sekä analysoitu huolellisesti. Tutkijan on tarkoitus vakuuttaa lukija siitä, että hän on käyttänyt ja valinnut perusteltuja lähestymistapoja sekä menetelmiä, jotta tutkimus on voitu toteuttaa. Tämä vaatimus ei kohdistu vain yksittäisiin ratkaisuihin vaan jokaiseen tutkimusvaiheeseen. Tästä syystä tutkimuksen eteneminen ja käytetyt menetelmät on kuvattava tarkasti sellaisenaan kuin ne ovat toteutuneet.

Luotettavuudella tarkoitetaan sitä, että tutkija pystyy vakuuttamaan perustellusti lukijan ammattitaidostaan ja perustelemaan käyttämänsä lähestymistavat ja menetelmät, jotta hän pystyisi ratkaisemaan tutkimusongelmat ja toteuttamaan tutkimuksen. Tämän takia on tärkeää, että tutkija kuvaa tutkimuksensa etenemisen sellaisena kuin se on tapahtunut. Eettisyys merkitsee eettisten periaatteiden noudattamista tutkimusta tehdessään. Lisäksi tutkimuksen tulisi pyrkiä siihen, ettei tutkimus tuota tutkimuksessa mukana olleille ihmisille negatiivisia seurauksia. (Puusa, Juuti & Aaltio 2020.)

Flick (2003) kokoaa teoksessaan ”Managing quality in qualitative research” kolme kohtaa, joita tutkijan tulisi noudattaa tutkimuksessaan. Nämä kohdat ovat:

1. Tutkimuksen tulisi tuottaa uutta tietoa tai lisätä ymmärrystä laajemmassa kontekstissa. Valitun tutkimusstrategian tulisi pystyä vastaamaan tutkimuskysymyksiin.
2. Tutkimuksen toteutuksen tulisi olla huolellista ja läpinäkyvää jokaisessa tutkimuksen vaiheessa.
3. Tutkimusten johtopäätösten tulisi olla uskottavia sekä hyvin perusteltuja ja niiden tulee pohjautua selkeästi aineistoon ja olla loogisesti esitettyjä.

Tarkastellessani tutkimustani yllä olevien kriteerien valossa olen tullut siihen johtopäätökseen, että olen tutkimuksessani pyrkinyt noudattamaan luotettavuuden kriteereitä. Olen kirjannut selkeästi kaikki tutkimukseni tekovaiheet sekä perustellut esimerkiksi metodologiset valintani. Olen tutkimusta tehdessäni pyrkinyt tunnistamaan omat mielipiteeni

ja ajatukseni aiheesta pyrkien sitä kautta tutkimaan aineistoa mahdollisimman objektiivisesti. Tutkimukseni ei ole ollut tarkoitus tuottaa yleistettävää tietoa, mutta tutkimukseni tulokset vastaavat jo aiheesta tehtyjen tutkimusten tuloksia. Olen pyrkinyt tuomaan johtopäätökseni perustellusti ja loogisesti esille.

Tutkimustani voi kritisoida esimerkiksi aineiston kohdalla siitä, että esseiden kirjoittajia ei ole suoraan pyydetty kirjoittamaan yliopistouudistuksesta tai sen vaikutuksista omaan työhönsä. Näin ollen kaikki lainaukset, joita olen aineistossani käyttänyt, ovat minun subjektiivisia oletuksiani siitä, mitä kirjoittajat pyrkivät sanomaan. Toisekseen lainaukset ovat jossain määrin irrotettu kontekstista, mikä voi olla harhaanjohtavaa. Tämän ongelman lieventämiseksi olen merkinnyt lainauksen niin, että ne ovat löydettävissä kontekstistaan lukijan niin halutessa. Lainaukset eivät myöskään jakaudu tasapuolisesti kirjoittajien kesken vaan osan kirjoituksista on enemmän lainauksia kuin toisten. Näin ollen toisten kirjoittajien mielipiteet painottuvat aineistossa ja myös tutkimustuloksissa enemmän kuin toisten.

Olen pyrkinyt tekemään tutkimustani kokemusnäkökulmasta käsin. Kokemusnäkökulmaa käyttäessä todellisuuden ei ajatella olevan jokin universaali tai yksittäisistä ihmisistä riippumaton. Kokemusnäkökulmassa todellisuus on moninainen sekä subjektiivinen, ja näin ollen toisen kokemus voi olla toiselle tosi ja toiselle epätosi. Olen tutkijana ollut kiinnostunut erityisesti yksilöllisistä kokemuksista. Kokemusnäkökulmasta tehtävän tutkimuksen tavoite ei ole tuottaa objektiivista tietoa. Sen tavoitteena on ymmärtää tutkittavien kokemuksia. (Jokinen 2021.)

Tätä tutkimusta tehdessäni olen hyödyntänyt tekoälysovelluksia kuten ChatGPT & Microsoft Copilot. Liitteessä 3 olen seikkaperäisesti selostanut tekoälyn käyttöä ja pyrkinyt kuvaamaan läpinäkyvästi, miten olen hyödyntänyt tekoälyä tässä tutkimuksessa.

Lähteet

- Acatiimi. "Rehtorien neuvosto: Kansallinen kehityshanke tarpeen yliopistojen menestyksen turvaamiseksi". https://arkisto.acatiimi.fi/2005/9-05/9_05_9.htm. Viitattu 3.5.2024
- Ala-Vähälä, T., Juusola, H., Moisio, J. & Saarinen, T. 2021. Monitasoinen ja monialainen toimijuus: Euroopan unioni ja suomalainen korkeakoulupolitiikka. Teoksessa K. Elo, Suomi 25 vuotta Euroopan Unionissa. Turku: Sigillum, 177–203.[Verkkodokumentti]. Viitattu 15.5.2026 https://jyx.jyu.fi/jyx/Record/jyx_123456789_76782. Viitattu 15.5.
- Antikainen, A. & Rinne, R. 2012. Ylikansalliset paineet, pohjoismainen malli ja suomalainen koulutus. Teoksessa Tiedon ja osaamisen Suomi – kasvatus ja koulutus Suomessa 1960- luvulta 2000- luvulle. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino Oy
- Anttila, P., Bomke, W., Budd, M., Friman, M., Halonen, I., Kälviäinen, M., Lampinen, O., Mutanen, A., Nummela, P., Ojanen, E., Palos, M., Rautakorpi, T., Seddiki, P., Timonen, E., Varto, J., Vilkkä, V.-M., Virolainen, M., Volanen, M. V., & Suomi. 2006. Ammattien kutsu: ammattikorkeakoulut ja estetiikka. Opetusministeriö. Valtioneuvoston julkaisuja. Julkaistu myös painettuna. <https://urn.fi/URN:ISBN:952-485-137-7>. Viitattu 15.5.2026
- Bugliarello, G. 2003. A New Trivium and Quadrivium. Bulletin of Science, Technology & Society. 23(2), 106–113.
<https://journals-sagepub-com.ezproxy.utu.fi:2443/doi/pdf/10.1177/0270467603251296>. Viitattu 15.5. 2026
- Braun, V. & Clarke, V. 2006. Using thematic analysis in Psychology. Qualitative research in Psychology, 3 (2). 77–101. University of the West of England.
<https://www.tandfonline-com.ezproxy.utu.fi:2443/doi/abs/10.1191/1478088706qp063oa>. Viitattu 15.5.2026.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino
- Haveri, A. 2002. Uusi julkisjohtaminen kunnallishallinnon reformeissa. Hallinnon tutkimus vol. 21 Nro1. <https://journal.fi/hallinnontutkimus/article/view/100395/57916>. Viitattu 15.5.2026.
- Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi yliopistolain muuttamisesta. HE256/2006.
www.finlex.fi
- Haapakorpi, A., Plamper, R., Tapanila, K., Jauhiainen, A., Laiho, A., Leinonen, M., Ylijoki O.-H. & Jauhiainen, A. 2023. Yliopiston muutos ja akateemisen työn tasa-arvot – opetus- ja tutkimustyön tekemisen ehdot ja mahdollisuudet yliopistossa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:3.
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/server/api/core/bitstreams/bbbb171e-cfcd-4e9a-89c2-d41a0131052b/content> Viitattu 17.5.2026
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Tammi. 15. uud. Painos.

- Jalava, M. 2012. *The University in the Making of the Welfare State : The 1970s Degree Reform in Finland*. Peter Lang.
- Kauko, J. 2011. *Korkeakoulupolitiikan dynamiikat Suomessa*. Helsingin yliopisto, käyttäytymistieteiden laitos. Helsinki: Unigrafia.
<https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/9c7f660f-fe13-471f-829f-d786ec74efe3/content>
 Viitattu 17.5.2026
- Kalleberg, R. 2000. *Universities: Complex bundle institutions and the projects of enlightenment. Comparative perspectives on universities and production of knowledge* Stamford, CT: JAI Press. 219-257
- Kelloway, E.K. and Barling, J. 2000. Knowledge work as organizational behavior. *International Journal of Management Reviews*, Vol. 2 No. 3, 287-304,
<https://onlinelibrary-wiley-com.ezproxy.utu.fi:2443/doi/epdf/10.1111/1468-2370.00042>
- Kulovaara, K. 2016. Uusi hallinta managerialismina teoksessa *Hallinnan ja osallistamisen politiikat*. Toim. Kari Kulovaara & Marko Nousiainen. Jyväskylän yliopisto.
- Kivinen, O., Rinne, R. & Ketonen, K. 1993. *Yliopiston huomen: korkeakoulupolitiikan historiallinen suunta Suomessa*. Helsinki: Hanki ja jää.
- Krejsler, J. B. 2013. Plug into ‘the modernizing machine’! Danish university reform and its transformable academic subjectivities. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 26(9), 1153–1168. <https://doi.org/10.1080/09518398.2013.816884>.
- Kallinen, T. & Kinnunen, T. 2021. *Etnografia. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto.
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/> Viitattu 18.6.2025
- Kolsaker, A. 2008. Academic professionalism in the managerialist era: a study of English universities. *Studies in higher education (Dorchester-on-Thames)*. 33 (5), 513–525.
<https://www.tandfonline-com.ezproxy.utu.fi:2443/doi/full/10.1080/03075070802372885>
 Viitattu 17.5.2026
- Kuusela, H., Kaleva, V., Tomperi, T., Poutanen, M. & Tervasmäki T. 2021. Korkeakoulupolitiikan muuttuvat valtasuhteet Suomessa – Säätiöyliopiston synty ja kamppailu yliopistodemokratiasta. *Politiikka* 63:2. 158–187
<https://journal.fi/politiikka/article/view/101246> Viitattu 17.5.2026
- Lahtinen, M. 2022. Onko sivistysyliopisto vielä olemassa? *Tiedepolitiikka* vol. 47, Nro 1
<https://journal.fi/tiedepolitiikka/article/view/115436/71259> Viitattu 17.5.2026
- Laki yliopistolain muuttamisesta 715/2004. www.finlex.fi. Viitattu 17.5.2026
- Laki yliopistolain muuttamisesta 1504/2007 www.finlex.fi. Viitattu 17.5.2026
- Lane, J-E. 2000. *New Public Management: An Introduction*. Taylor & Francis Group

<https://ebookcentral.proquest.com/lib/kutu/reader.action?docID=170189&c=RVBVQg&ppg=1> Viitattu 17.5.2026

Lampinen, O. 2003. Suomalaisen korkeakoulutuksen uudistaminen – reformeja ja innovaatioita. Opetusministeriön julkaisuja 2003:25.

Light, D. 1974. Introduction: The Structure of the Academic Professions. *Sociology of Education*, 47(1), 2–28. <https://doi.org/10.2307/2112165>. Viitattu 17.5.2026

Lähdesmäki, K. 2003. New public management ja julkisen sektorin uudistaminen: tutkimus tehokkuusperiaatteista, julkisesta yrittäjyydestä ja tulosvastuusta sekä niiden määrittämisestä valtion keskushallinnon reformeista Suomessa 1980-luvun lopulta 2000-luvun alkuun. Vaasa: Vaasan yliopisto.

Mansikkamäki, U. 2010. Yliopistouudistus Helsingin yliopistossa – Taustat, tavoitteet ja toteutus. Helsingin yliopiston hallinnon julkaisuja 70

Maastrichtin sopimus 1993. Artikla 149. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12002E149> Viitattu 17.5.2026

Michelsen, K. 2006. Marraskuun manifesti. *Tieteessä tapahtuu* 1/2006

Mintz, B. 2021. Neoliberalism and the crisis in Higher Education: The Cost of Ideology. *The American Journal of Economics and Sociology*/Volumu 80, Issue 1
<https://onlinelibrary-wiley-com.ezproxy.utu.fi:2443/doi/full/10.1111/ajes.12370> Viitattu 17.5.2026

Miettinen, R. 2018. Humboldt vai Snellman? Minkälainen sivistysyliopisto? *Tieteessä tapahtuu*, 36(1). <https://journal.fi/tt/article/view/69272/30731>
Viitattu 17.5.2026

Mäkinen, V. 2003. Keskiajan aatehistoria – näkökulmia tieteen, talouden ja yhteiskuntateorioiden kehitykseen 1100–1300- luvuilla. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy

Nevala, A. Häyrynen S., Korpela J. & Björn, I. 2023. Fantastinen yliopistouudistus : sopeutuva akateemisuus ja sivistysihanteen muutos. Joensuu: Kirjokansi.

Nevala, A. & Rinne, R. 2012. Korkeakoulutuksen muodonmuutos teoksessa ”Tiedon ja osaamisen Suomi – kasvatus ja koulutus Suomessa 1960- luvulta 2000- luvulle, Hämeenlinna. Kariston kirjapaino Oy.

Ollikainen, A. 1999. The single market for education and national education policy. Turku: Pinosalama Oy.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2006. Yliopistojen taloudellisen ja hallinnollisen aseman uudistaminen – väliraportti. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:14

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/server/api/core/bitstreams/de41f1ad-13ac-40a0-bc42-74b9369c50ad/content> Viitattu 17.5.2026

- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2007. Korkea-asteen koulutuksen teematutkinta – OECD:n arviointiraportti. Opetusministeriön julkaisuja 2007;13.
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/server/api/core/bitstreams/48da9599-4e90-4e17-987e-3c2f56dd9809/content>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2009. Yliopistot uudistuvat. Tiedote verkkosivuilla.
<https://okm.fi/-/yliopistot-uudistuvat> Viitattu 17.5.2026
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2016. Yliopistouudistuksen vaikutusten arviointi. Opetus ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:30
- Patomäki, H. 2007. Uusliberalismi Suomessa: lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot. WSOY.
- Pedersen, O. 1998. The first universities – Studium Generale The Origins of University Education in Europe, Cambridge University Press.
- Pekkola, E. & Aarrevaara, T. 2010. Muuttuva akateeminen professio Suomessa: maaraportti. Tampere: Tampere university press
- Pitkälampi, A. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä – työkirja ammattikorkeakouluun. E-oppi oy
- Poutanen, M. 2023. I am done with that now.’ Sense of alienations in Finnish academia. Journal of Education Policy, 38(4), 625–643.
<https://doi.org/10.1080/02680939.2022.2067594>. Viitattu 17.5.2026
- Poutanen, M., Tomperi, T., Kuusela, H., Kaleva, V., & Tervasmäki, T. 2022. From democracy to managerialism: foundation universities as the embodiment of Finnish university policies. Journal of Education Policy, 37(3), 419–442.
<https://doi.org/10.1080/02680939.2020.1846080> Viitattu 17.5.2026
- Puusa, A., Juuti, P. & Aaltio, I. 2020 Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus. Myös e-kirjana: Ellibs ebooks
- Rinne, R., Jauhiainen, A., Simola, H., Lehto, R., Jauhiainen, A., Laiho, A. 2012. Valta, uusi yliopistopolitiikka ja yliopistotyö Suomessa – managerialistinen hallintapolitiikka yliopisolaisten kokemana. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino
- Rüegg, Walter. 2010. A History of the University in the Europe. Volume IV, Universities since 1945. Cambridge ; Cambridge University Press Print.
- Tapanila, K. 2021. Työn merkityksellisuuden rakentaminen osana tutkija-opettajien ammatillista kasvua muuttuvassa yliopistossa. Tampereen yliopisto.
- Tiede- ja teknologianeuvosto. 1990. Katsaus 1990: Tiede- ja teknologian suuntaviivat 1990-luvulla.

- Tirronen, J., & Kivistö, J. 2009. Uusi hyödyn aikakausi ja yliopiston kolmas tie Teoksessa T. Aarrevaara & T. Saarinen (toim.) Kilvoittelusta kilpailuun. 57–82.
- Tuomi J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: kustannusosakeyhtiö Tammi
- Tähtinen, J. 2015. Aatteet, opit ja ideologiat kasvatuksen ja koulutuksen kontekstissa. Kasvatus ja aika 9 (2). <https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/68528/29772> Viitattu 17.5.2026
- Välimaa, J. 2015. Yliopistot keskiajan sosiaalisena innovaationa: Paavi, Ruhtinas ja Kaupunki. Kasvatus & Aika (Verkkolehti) 9.3: 244–256. <https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/68546/29808> Viitattu 17.5.2026
- Virtanen, I. 2002. Yliopistojen kolmas tehtävä. Kunnallisalan kunnallisalan kehittämissäätiö. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy.
- Vican, S. et al. 2020. Metrics, Money, and Managerialism: Faculty Experiences of Competing Logics in Higher Education. The Journal of higher education (Columbus). 91 (1), 139–164. <https://www-tandfonline-com.ezproxy.utu.fi:2443/doi/pdf/10.1080/00221546.2019.1615332?needAccess=true> Viitattu 17.5.2026
- Ylöstalo, H. 2014. Työntekijäkansalaisia vai maailman muuttajia? – Opiskelijat uusliberalistisessa yliopistossa. Sukupuolentutkimus-genusforskning 27:4. 5–15 <https://journal.fi/sukupuolentutkimus/article/view/159330/103299> Viitattu 17.5.2026
- Ylijoki, O.-H., & Ursin, J. 2013. The construction of academic identity in the changes of Finnish higher education. Studies in Higher Education, 38(8), 1135–1149. <https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.1080/03075079.2013.833036> Viitattu 17.5.2026
- Yliopistolaki 645/1997. www.finlex.fi
- Yliopistolaki 559/2009. www.finlex.fi
- Yliopistojen työehtosopimus Sivistä, voimaantulovuosi 2025. <https://www.sivista.fi/wp-content/uploads/2024/11/Yliopistojen-tyoehtosopimus-21.5.2025-31.3.2028.pdf>. Viitattu 18.5.2025

Liitteet

Liite 1. Esimerkkejä lainausten koodaamisesta

Lainaus	Koodaus
<i>”Tämän päivän tohtoriopiskelijat joutuvat kilpailemaan rahoituksesta myös keskenään tohtoriohjelmien sisällä, dekaanit ja laitosjohtajat painostavat ohjaajia ja ohjattavia nopeampaan valmistumiseen, ei niinkään tieteen, vaan rahoituksen vuoksi. Tulevat tohtorit sosiaalistetaan tehokkaasti yhä yhdenmukaisempaan tutkijuuteen, jossa strateginen ajattelu ja kilpailumentaliteetti yhdistettynä kerkeään verkostoitumiseen on kaiken a ja o. Kansainvälisyys on itsestään selvyyys.”</i>	Paineet ja kilpailu tohtoriopiskelijoiden keskuudessa, rahan merkitys valmistumisessa nopeasti, kansainvälistyminen itsestään selvänä vaateena, yhdenmukainen tutkijuus, jonka pääpointtina strateginen ajattelu ja kilpailumentaliteetti sekä verkostuminen
<i>”Tohtorikoulutusinstituutio sisältää lukuisia paradokseja. Yksi niistä on määrän ja laadun yhteensovittaminen. Pitäisi tuottaa yhä enemmän ja nopeammin yhä korkeatasoisempia väitöstutkimuksia.”</i>	Määrän ja laadun yhteensovittamisen haaste väitöstutkimuksissa
<i>”Tässä keskeisenä on julkaisutoimintaa korostava ja siitä palkitseva työympäristö. Useat kollegoistani kutsuvatkin työympäristöään arkisesti akateemiseksi pelikentäksi, missä kollegat kilpailevat positioista toisiaan vastaan ja missä ei ole aikaa pysähtyä miettimään miksi teemme työtämme näin.”</i>	Julkaisuvaateet työympäristössä, ”akateeminen pelikenttä” ja kollegaalien keskinäinen kilpailu, työskentelyn kiire ja pysähtymättömyys, reflektiivisyyden puute suhteessa työn tekoon
<i>”Pitäähän menestyksekkään tutkijan julkaista paljon ja mahdollisimman monessa paikassa, opettaa ja ohjata, vaikuttaa yhteiskunnallisesti, häärätä siellä ja täällä. On ihan perusarkea työskennellä useassa projektissa yhtä aikaa, kirjoittaa montaa juttua eri kokoonpanoilla ja ohjata samalla liuta opinnäytteitä.”</i>	Julkaisuvaateet, paineet ja odotukset tutkijan työlle, yhteiskunnallinen vaikuttaminen, työtehtävien suuri määrä

<i>Jo toistakymmentä vuotta määräävässä asemassa ollut, uusklassisesta tai uusliberaalista talousopista ammentava tiedepolitiikka määrittelee tutkijoille tarkat askelmerkit. Sijoituksille pitää saada tuottoa – tai ainakin ylläpitää hyvää investointitarinaa. Managerit ahdistavat tutkijoita kapeaan nurkkaan. Jatkossa vain muutamalle parhaalle on palkka luvassa. Tervetuloa tieteen talentkilpaan! Ole huippu, mutta muista, että kelpoisuutesi ei ole sinun, eikä "tiedeyhteisön", vaan johtamisjärjestelmän määrittelemää.</i>	Tulostavoitteellisuus, ”lajinsa parhaat selviytyy”- mentaliteetti
<i>Kirjoitin, että vaikka yliopisto ympärilläni oli muuttunut tehokkuutta ja mitattavia suorituksia arvostavaan suuntaan, minulla oli tunne, että olin saanut raivattua liikkumatilaa omalle tavalleni toimia.</i>	Yliopiston muutos, tehokkuuden ja mittaamisen arvostaminen, löytää oma tapa toimia muutoksen keskellä
<i>En enää osannut perustella sen paremmin itselleni kuin muille, mitä hyötyä oli yliopistojen valtavasta julkaisutuotannosta, jota pisteytettiin ja mitattiin sekä jonka avulla kilpailtiin muiden yksiköiden tai yliopistojen kanssa.</i>	julkaisutuotannon merkityksen kyseenalaistaminen, suoritusten mittaaminen, kilpailu yksiköiden ja yliopistojen kesken
<i>Useinhan nykyisessä kovan kilpailun yliopistomaailmassa yhden hyvä uutinen on toisen huono uutinen. Siksi akateemisen työn tunnesääntöjen (Bloch 2012) hienosyinen hallinta on vaativaa ja voimia vievää. Esimerkiksi pettymyksen, katkeruuden, epätoivon ja kateellisuuden tunteet on pystyttävä kätkemään, sillä ne eivät kuulu hyväksytyjen tunteiden kategoriaan. Toisen onnesta on osattava esittää iloista silloinkin, kun sydän vuotaa verta.</i>	Yliopistomaailman kova kilpailu, akateemisen työn tunnesäännöt, epäsovivat tunteet ja niiden hallinta, muiden onnistumisesta iloitseminen vaikeudesta huolimatta

Liite 2. Teemojen muodostamista

Pääteema	Alateemat / koodit
Muutokset työolosuhteissa sekä työn sisällöissä	Kiire ja kova työtahti; sosiaaliset tarpeet, paineet ja odotukset; opetuksen ja tutkimuksen eriytyminen; yhteistyön vaikeutuminen; paineet yliopistotyönantajalta; mittarit ja rekrytointikäytännöt; julkaisujen määrän merkitys; julkaisukilpailu ja huippujulkaisut; työskentelyn kiire ja pysähtymättömyys; reflektiivisyyden puute; paineet tutkijan työlle; työtehtävien suuri määrä; artikkelitehtailu; autonomian vähentyminen; jatkuva joustamisen ja mukautumisen vaade; opiskelijoiden roolin muuttuminen asiakkaiksi; uran määrittäminen CV:n ja julkaisujen kautta; palvelijarooli ja laatukriteerit; opetuksen digitalisoituminen; opetuksen vapaus; kehittämiseetos; työelämä- ja yrittäjyysnäkökulman lisääntyminen; opiskelun tehostaminen; kansainvälistyminen.
Hallinnan muutokset	Hallinnan kolmikantamalli vs. managerialismi; johtajavaltaisuuden lisääntyminen; professuurin vallan muuttuminen; päätösvallan siirtyminen; hallinnon rakennemuutokset; yhteistyön hankaloituminen; lain vaikutukset työsuhteisiin; uudet johtamiskäytänteet; kehityskeskustelut; rakenneuudistusten haasteet; ruohonjuuritason toimijoiden laiminlyönti; professuurin arvon nousu tai lasku.
Muutokset vaikutusmahdollisuuksissa	Opettaja-tutkijan äänen marginalisoituminen; keskiryhmän vaikuttamismahdollisuuksien heikkeneminen; oman työn omistajuuden heikkeneminen; johtokunnan vallan korostuminen; vaikutusmahdollisuuksien näennäisyys.
Ulkoa päin tuleva ohjaus muuttavana voimana	Managerien ja kehittämisasiantuntijoiden vaikutus opetustyöhön; vapaus vs. managerialistinen hallinta; opetuksen managerointi; laatu ja arviointi; rankingit; työnantajan hyötyminen; normit ja ideaalit työn ohjaajina; ympäröivän maailman vaikutukset yliopistoon; ulkopuolisen paineen lisääntyminen; tutkimusprojektien yllykkeet; valtiovallan ohjailu.
Muutokset arvoissa ja ihanteissa	Opetuksen ja tutkimuksen yhteyden näennäinen korostaminen; tulosvastuu; managerialismin vaikutukset tohtorikoulutukseen; rahoitusmallit; tulospaineet ja tehokkuus; kehittämiseetos; yrittäjyysnäkökulma; laatu puhe; kansainvälisyyden vaade; huippuretoriikka; strateginen ajattelu ja kilpailumentaliteetti; määrän ja laadun yhteensovittamisen haasteet; kilpailu yksiköiden ja yliopistojen kesken; ranking-listat; NPM-ideologia; kilpailun kiristyminen; kansainvälisyys itseisarvona; rahan roolin korostuminen; resurssien ohjautuminen rahan hankkimiseen; yritysten valta; massatuotanto; akateemisen työn kytkeytyminen talouskasvuun; hyötyajattelu.

Pääteema	Alateemat / koodit
Vaikutus omaan toimijuuteen	Riittämättömyyden tunne; vertailu ja kilpailu; menestymisen vaatimus; tuottavuuspaineet; rahoituksen hankkimisen paineet; professorin tehtävien moninaisuus; julkaisuvaateet; akateeminen pelikenttä ja kilpailu; “lajinsa parhaat selviytyvät” -mentaliteetti; oman toimintatavan löytäminen; julkaisutuotannon merkityksen kyseenalaistaminen; tunnesäännöt; epäsovivien tunteiden hallinta; muiden onnistumisesta iloitseminen; hyödyn tavoittelu; jatkuvan kilpailun vaikutukset hyvinvointiin; managerialismin vastustus; selviytymismekanismit; määrän ja laadun yhteensovittamisen vaikeus; uusliberalismin vastustamisen keinot; syyllisyys; keskinkertaisuuden tabu; huipulle pääsy; “en ole tarpeeksi”.
Akateemisen työn tarkoituksen kyseenalaistaminen	Uuden sanaston syntyminen ja pesiytyminen yliopistoon; ajan tuhlaantuminen “turhaan” työhön; koneiston rattaana oleminen; laatu = julkaisujen määrä; tieteen tarkoituksen kyseenalaistaminen; kelpoisuuden määrittely johtajien kautta; vaihtoehtoisten ihanteiden tärkeys; “ennen oli kaikki paremmin” -ajattelun vaarat; hyöty vs. haitta; tutkimuksen tarkoituksen kyseenalaistaminen; opetuksesta “taakka”; yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistuminen valintana; intohimon ja koko elämän uhraamisen vaatimus; oman työn tavoitteet vs. vallalla olevat ihanteet; kiireettömyyden ja yhteisen ajan merkitys; “tehotuotanto” yliopistoissa.

Liite 3: Tekoälyn käytön kuvaaminen tutkimuksessa

Ilmoitus tekoälyn (AI) käytöstä

Olen tätä tutkimusta tehdessäni käyttänyt tekoälyä tukena tutkimuksen eri vaiheissa. Olen kuvannut käyttämiäni työkaluja sekä niiden tarkoitusta alla kuvatulla tavalla. Vakuutan, että olen käyttänyt tekoälytyökaluja vastuullisesti asianmukaisella tavalla huolellisesti ja ilman vilppiä. Olen ilmoittanut niiden käytöstä sekä otan täyden vastuun tämän työn sisällöstä kokonaisuudessaan.

1. Käytetty työkalu: Open AI:n ChatGPT (GPT4- versio)

Käytön aihe: aiheen ideointi sekä lähdekirjallisuuden etsiminen, vieraskielisten artikkeleiden kääntäminen, temaattisen analyysin prosessin alkuun pääsemisessä avustaminen, tutkimuskysymysten ideointi sekä artikkeleiden tiivistäminen & muodollisten seikkojen tarkistaminen omasta tekstistä (esimerkiksi sisällön relevanttius suhteessa tutkimusaiheeseen).

Esimerkkejä syöttötiedoista:

- *Minulla on gradussa aineistona esseekokoelma, josta olen poiminut sellaisia lainauksia kirjoittajilta, joissa kirjoitetaan jollain tavalla vuoden 2009 yliopistolain muutoksen seurauksista. Millaisia tutkimuskysymyksiä minulla voisi olla?*
- *Selitä minulle, miten koodaminen toimii Braunin ja Clarken (2006) esittämän temaattisen analyysin vaiheiden pohjalta.*
- *Tämä tarkoittaa, että yliopistoissa uusliberalistinen hallinnan järki on varastanut Herran enkelin siivet selkäänsä ja ajanut sieltä ulos nuo surkean näköiset sulkeutuneet akateemisen perustutkimuksen taivaanrannan maalarit, tuottamattomat luonnon- ja ihmistieteilijät, jotka eivät ole kunnolla sisäistäneet vanhaa sanontaa ”julkaise tai tuhoudu”. He eivät ole olleet tarpeeksi joustavia, ketteriä, strategisia tai kilpailussa menestyviä akateemisia subjekteja. Ovatko nämä hyviä koodeja tälle: uusliberalismi, menestys, uusliberalistinen hallinta, tuotto, akateeminen subjekti, julkaisupaineet, kilpailu*
- *Etsin lähteitä aiheesta yliopistomuutos, tasa-arvo ja johtaminen.*

- *Tämä teksti pitäisi tiivistää n. 1,5 sivuun. Päälinjana on akateemisen työn tekijöiden kokemukset.*
- *Suomenna tämä uskollisesti (ja sitten teksti, joka tulisi suomentaa).*

Todentaminen: Tutkimuskysymyksiä en kopioinut sellaisenaan, vaan käytin tekoälyn ehdotuksia inspiraationa kysymysten muotoilussa. Koodaamisessa käytin tekoälyä alkuun pääsemiseen ja muutama ensimmäinen koodi on tekoälyn avulla tehty, jonka jälkeen koodasin loput koodit itse ymmärrettyäni, miten koodaus toimii. Lähteitä etsiessä olen joka kerta itse tarkistanut alkuperäisen lähteen sekä lähteen sisällön. Samoin tiivistäessä tekstiä olen tarkastanut, että tiivistelmä vastaa alkuperäistä kontekstia. Kääntämisessä olen pyytännyt tekoälyä kääntämään tekstit uskollisesti, ja tämän jälkeen vielä pyytännyt osoittamaan, missä kohti tekstiä jokin lause tai väittämä esiintyy. Sen jälkeen olen vielä itse tarkastanut, miten asia on sanottu alkuperäisessä tekstissä.

2. Käytetty työkalu: Microsoft Copilot (yliopiston tunnuksilla).

Hyödynsin Copilottia tutkielman tiivistelmän teossa niin, että syötin ensin oman tiivistelmäni ja sen jälkeen pyysin korjausehdotuksia. Lisäksi hyödynsin Copilottia tutkielman otsikon viimeistelyssä.

Esimerkkejä syöttötiedoista:

- *Onko tämä ihan hölmö otsikko: Akateemiset subjektit uuden herran vallan alla – yliopistomuutoksen vaikutukset akateemisen työn tekemiseen.*
- *Mikä voisi sopia tuon muutosten valtakunnassa kuvaamaan yliopistoinstituution muuttuvaa luonnetta?*
- *Kuulostaako tämä järkevältä (jonka jälkeen tulee oma tekstini)?*

Todentaminen: Korjausehdotusten pohjalta muovasin omaa tiivistelmäni kuitenkin kopioimatta tekoälyn antamaa tekstiä suoraan. Otsikoinnin viimeinen versio on itse muotoilemani.

Olen myös käyttänyt tutkielman tekovaiheessa Microsoft Wordin automaattista tekstin korjausta, jonka avulla olen huomannut kielioppivirheitä. Lisäksi tarkistin työni lopuksi Claude Sonnet 4.6 (Anthropic) tekoälyohjelmalla käyttäen seuraavaa promptia: *"Arvostele tämä gradu. Anna PDF-tiedostoon selkeät huomautukset kielioppivirheistä (ja niiden*

sijainnista) sekä mahdollisista erikoisista lauserakenteista. Voit antaa myös muuta akateemista palautetta." Korjasin selkeät kielioppivirheet tämän avulla. Ymmärrän kuitenkin, ettei tekoäly välttämättä tunnista kaikkia kielioppirakenteita, joten tiedostan ettei korjauskehotukset olleet 100 % kattavia. Käytin omaa harkintaa korjauskehotusten toteuttamisessa enkä esimerkiksi muokannut tekstin rakennetta tekoälyn ehdottamilla tavoilla.

Vastaan täysin tuottamastani tekstistä.